

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

δεκαπενθήμερος

Παρασκευή 22 Δεκεμβρίου 1995 • τεύχος 16 • δρχ. 800

<p>Ο ΠΟΛΙΤΗΣ Δεκαπενθήμερος Παρασκευή 22 Δεκεμβρίου 1995 τεύχος 16, τιμή 800 δραχ.</p>	<p>ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ</p>
	<p>ΔΙΑ ΓΥΜΝΟΥ ΟΦΘΑΛΜΟΥ: Γράφουν οι: Ν. Θεοτοκάς, Γ. Μύαρης, Μ. Βιάνας 5</p>
<p>‘Ο Χρήστος Πικριδάς, μαθαίνοντας ότι πολλοί συνδρομητές, πάνω από 300, δέν ανανέωσαν την συνδρομή τους παρά τις επανειλημμένες εκκλήσεις του, θύμωσε και δέν μᾶς ἔδωσε σκίτσο. Σᾶς εὐχεται πάντως χρόνια πολλά...</p>	<p>Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Ἀριστεροί ὡς παραγωγοί, δεξιοί ὡς καταναλωτές; 10 ΜΙΣΣΕΛ ΚΑΕΝ, Τό νέο προλεταριάτο σᾶς χαιρετᾶ 13 ΝΙΚΟΣ ΠΡΟΚΟΒΑΣ, Δονεῖται ἡ Γαλλία, τρέμει τό Μάαστριχτ 15 ΛΟΥΚΙΑ ΡΙΤΣΑΡΝΤΣ, Γερμανία, ἡ ἀθωότητα πού καταδιώκει 18</p> <p>Π. ΛΙΝΑΡΔΟΣ-ΡΥΛΜΟΝ, Μετανάστες: ἄς ξεχάσουμε τή νομιμοποίηση 22 ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΤΖΑΚΗΣ, Ρήξη μέ τή γυάλινη πλήξη 24 ΝΙΚΟΣ ΚΟΤΑΡΙΔΗΣ, Ἡ ἡλικία τῆς κερκίδας 26 ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΒΕΛΑΣ, Ἐγκέφαλος-νόση: πέραν τοῦ ἀναγωγισμοῦ καί τοῦ δυϊσμοῦ 31</p> <p>ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΣΙΑΝΙΚΑΣ, Ὁ Φλωμπέρ, ἡ Ἑλλάδα καί ἡ λογοτεχνία 35 ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΕΤΡΑΚΗ, Γιά τό βιβλίον τοῦ Ἀ. Λιάκου. Ἐργασία καί πολιτική στήν Ἑλλάδα τοῦ Μεσοπολέμου 38 Ἀ. Ε., Γιά τό βιβλίον τοῦ Ν. Μπόμπιο, Δεξιᾶ καί Ἀριστερά 40</p>
<p>ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ</p> <p><i>Ἑλλάδα</i> Ἐτήσια (24 τεύχη): 15.000 δραχ. Ἐξαμηνιαία (12 τεύχη): 7.500 δραχ. Φοιτητική (24 τεύχη): 10.000 δραχ. Ὄργανισμοί, τράπεζες κλπ.: 20.000 δραχ.</p> <p><i>Εὐρώπη</i> Ἐτήσια (24 τεύχη): 17.000</p> <p><i>Ἄλλες χώρες</i> Ἐτήσια (24 τεύχη): 20.000 δραχ.</p>	<p>ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ 45</p> <p><i>Ἡ φωτογραφία στή σελ. 44 τοῦ προηγούμενου τεύχους εἶναι τοῦ κ. Πλάτωνα Ριβέλη ἐνῶ αὐτή στή σελ. 17 εἶναι τοῦ κ. Πάνου Κοκκινιά, τούς ὁποίους καί εὐχαριστοῦμε.</i></p>
<p>ΕΚΔΟΤΗΣ Ἄγγελος Ἐλεφάντης Κέκροπος 2, Ἀθήνα 105 58 Τηλ. 3239645 • FAX 3227706 Ἐκτύπωση: Ἀφοί Χρυσσοχοῦ, Στυμφαλίας 8, Περιστέρη, τηλ. 5719937</p>	<p>Ἀντί γιά κερᾶκια ἢ βαζᾶκια, χαρίστε στούς φίλους σας γιά τίς γιορτές ἓνα βιβλίον ἢ μιά συνδρομή στόν <i>Πολίτη Δεκαπενθήμερο</i>. Στίς ἐκδόσεις Ὁ Πολίτης μπορεῖτε νά βρεῖτε:</p> <p>Λ. Ἀλτουσέρ, Τό μέλλον διαρκεῖ πολύ. Τά γεγονότα Ἀ. Ἐλεφάντης, Στόν ἀστερισμό τοῦ λαϊκισμοῦ Ἀρ. Μπαλτάς, Γ. Φουρτούνης, Ὁ Λ. Ἀλτουσέρ καί τό τέλος τοῦ κλασικοῦ μαρξισμοῦ Ν. Σκουτέρη, Ἀνθρωπολογικά γιά τό γυναικεῖο ζήτημα Φ. Ἡλιού, Ἰδεολογικές χρήσεις τοῦ κοραιοῖσμοῦ στόν 20ό αἰῶνα Γ. Μαργαρίτης, Ἀπό τήν ἦττα στήν ἐξέγερση Ζ.Π. Σάρτρ, Ὑπέρ διανοουμένων συνηγορία Λ. Ἀλτουσέρ, Φιλοσοφικά (μόλις κυκλοφόρησε)</p>

ΕΝΑΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ ΤΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΗ

Κορυδαλλό, στό Πολυτεχνεῖο, στό Ἐνάσειο, στήν Εὐελπίδων. Τό ἀκοῦμε στά κανάλια, τό διαβάζουμε στά πρωτοσέλιδα. Καί ἐν ὀνόματι τοῦ ἀφηρημένου κράτους πού ἔχει «καταλυθεῖ», ξαναχτίζεται πέτρα πέτρα ἓνα πελώριο, συγκεκριμένο ἀναμορφωτήριο. Νά μᾶς ἀναβαπτίσει στίς ἀξίες τῆς φυλῆς καί τῆς σημαίας, στίς ἀρχές τῆς νοικοκυροσύνης καί τῆς τάξης, στίς ἀλήθειες τῆς θρησκείας καί τοῦ ἔθνους. Πρόκειται γιά τό ἀναμορφωτικό πρόγραμμα τοῦ νέου ἐθνικοῦ συναγερμού.

Ἄν ὑπάρχει κάτι πού ἀπειλεῖται στόν τόπο μας, αὐτό σίγουρα δέν εἶναι τό κράτος. Ἡ πολιτική, ὁ ἐκσυγχρονισμός καί ἡ δημοκρατία, αὐτά εἶναι πού ὑπονομεύονται καί τίθενται ὡς διακυβεύματα. Ἄν κάποιος ἀπειλεῖ τή νομιμότητα, αὐτός δέν εἶναι ὁ ἐξεγεργμένος τρόφιμος τοῦ Κορυδαλλοῦ οὔτε ὁ φρενιασμένος καταστροφέας τοῦ Πολυτεχνείου. Αὐτοί «καταλύουν» τήν τάξη γιά δύο ὥρες, γιά δύο μέρες. Διαταράσσουν τήν εἰρήνη τῶν πολιτῶν, καταστρέφουν τή δημόσια περιουσία, προξενοῦν βλάβη στούς συνομιλητές τους καί ἴσως καί στόν ἑαυτό τους. Μά τή νομιμότητα τήν ἀπειλοῦν, πρῖν ἀπ' ὅλους, οἱ ἴδιοι οἱ φύλακές τῆς. Ὁστεοφύλακες βουτηγμένοι στό παρελθόν, περιφέρουν στούς δρόμους τά ἱερά λείψανα, σέρνοντας, ὡς νέοι Σαμφών, τή σιαγόνα τοῦ γαιδάρου κατά τῶν νέων Φιλισταίων. Καί μέσω λιτανειῶν, ρίχνουν στήν πυρά τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτη, τίς ἐλευθερίες, τό κύρος τῶν θεσμῶν, τήν πολιτική.

Ὁ κ. Βασίλειος Κόκκινος εἶναι, ὡς γνωστόν, πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὑπό τήν ιδιότητα του αὐτή μίλησε, λοιπόν, στήν ἐτήσια συνέλευση τῆς Ἐνώσεως Εἰσαγγελέων. Μόνο πού, πρῖν ἀνέβει στήν ἔδρα, κρέμασε στή γκαρνταρόμπα τή δικαστική τήβεννο καί περιεβλήθη ἐκεῖνη τοῦ τιμητῆ καί τοῦ ὑπάτου. Κι ἀπό ἔδρας, ἐξαπέστειλε μύδρους κατά παντός ἐνεχομένου στήν ἀπεμπόληση τῶν πατροπαράδοτων ἀξιών, στή χαλάρωση τῶν ἠθῶν, στήν προσβολή τῆς τιμῆς τοῦ κράτους καί τῆς ἐξουσίας. Στήν ὁμιλία τοῦ Κόκκινου συμπυκνώθηκαν μέριμνες καί ἀρμοδιότητες τῆς νομοθετικῆς, τῆς ἐκτελεστικῆς καί τῆς δικαστικῆς λειτουργίας. Καί μάλιστα ἀπό μιά σκοπιά πού αὐτοεπιβεβαιώνεται, θεωρώντας πώς ἐκφράζει «τή συντριπτική πλειοψηφία τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν». Μά τοῦτο, ἀπό στόματος ἀνωτάτου δικαστικοῦ λειτουργοῦ, συνιστᾷ ἀνεπίτρεπτη προσβολή θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Δέν εἶναι εὐκολο νά ξεχαστοῦν, σ' αὐτόν τόν τόπο, δικαστές πού μίλησαν, πολιτεύτηκαν ἀλλά καί δίκασαν μέ παρόμοια ὀλοκληρωτική ἀντίληψη.

Ὁ Κόκκινος δέν ἐκλήθη ὡς «πρόσωπο» στή συνέλευση τῆς Ἐνώσεως Εἰσαγγελέων. Ὡς πρόσωπο, ὡς πολίτης, δικαιούται νά διατυπώνει πολιτική γνώμη, νά ἀρθρογραφεῖ, νά ἐπικαλεῖται τήν περί δικαίου καί εὐνομίας ἀντίληψη πού, κατά περίπτωση, υἱοθετεῖ. Μά, ἐν προκειμένω, ἐκλήθη νά μιλήσει ὑπό τήν ιδιότητα τοῦ προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου. Κι ἐκεῖνο πού ἔκανε, ἦταν νά βγάλει τό ἄχτι του μέ τίς νομοθετικές ρυθμίσεις ἢ τίς προτάσεις τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης Κουβελάκη, νά καταγγεῖλει τά ΜΜΕ, τοὺς ἀναρχικούς, τοὺς ὑπουργούς πού συνομιλοῦν μέ ἐγκληματίες, νά στιγματίσει τήν ἀνομία πού ἔχει κυριαρχήσει στήν κοινωνία.

Θά σταθῶ σέ δύο μόνο σημεία, ἀπ' ὅσα εἶπε ὁ κ. Κόκκινος. Καί τοῦτο ἐπειδή, ὡσεὶ δικαστής, ἀποφάσισε νά δικάσει ἀπό βήματος καί ὄχι ἀπό ἔδρας. Καί νά διδάξει, ἀναρμοδίως, τίς ἀρχές τοῦ νέου ἐθνικοῦ συναγερμού.

Τό πρώτο σημεῖο ἀφορᾷ τήν ἀναφορά Κόκκινου στήν ἐξεγερση τῶν φυλακῶν Κορυδαλλοῦ. Ὁ πολίτης Κόκκινος, λοιπόν, κατήγγειλε μετά βδελυγμίας τόν ἐν ἐνεργείᾳ ὑπουργό Δικαιοσύνης ὅτι «ἀντιμετώπισε μέ στοργή, ὡς ἔντιμους συνομιλητές, τοὺς δράστες στυγερῶν ἐγκλημάτων στό χῶρο τῶν φυλακῶν».

“Ολο τό πρόβλημα τοῦ Κορυδαλλοῦ καί τοῦ ἐν γένει σωφρονιστικοῦ μας συστήματος βρίσκειται διατυπωμένο, μέ τήν πιό λαμπρή καθαρότητα, σ’ αὐτές τίς δύο ἀράδες. Οἱ κατάδικοι δέν μποροῦν νά εἶναι συνομιλητές, ἐπειδή ὁ κάθε Κόκκινος τούς ἀρνεῖται τήν ιδιότητα τοῦ προσώπου. Καί, ὡς μή πρόσωπα, δέν ἔχουν τιμή, δέν ἔχουν λόγο, δέν δικαιοῦνται νά συνομιλοῦν μέ κανέναν ἀπό τούς ἀξιосέβαστους πολίτες αὐτοῦ τοῦ τόπου. Μέχρι νά ἐκτίσουν τήν ποινή τους, οἱ κατάδικοι εἶναι μή ἄνθρωποι. Εἶναι οἰονεῖ πεθαμένοι. Ἡ φυλάκιση λοιπόν, γιά τόν Κόκκينو, εἶναι μιά, περιορισμένου χρόνου, θανάτωση τοῦ δράστη. Ἐ, λοιπόν, δέν ὑπάρχει ἄνθρωπος χωρίς τιμή, ἄνθρωπος δίχως ἀξιοπρέπεια, ἄνθρωπος χωρίς δικαιώματα.

Γιά τό φονικό στόν Κορυδαλλό, ὁ πολίτης Κόκκινος ἀπεφάνθη ἀπό τοῦ βήματος, δίκην δικαστοῦ στήν ἔδρα. Ἡ μόνη ἔγνοια του ἦταν νά καταδικάσει τούς δράστες πρῖν κάν ἀκούσει τήν υπεράσπιση τῶν κατηγορουμένων. Τά ἀποβράσματα, προφανῶς, δέν ἔχουν δικαιώματα. Κι αὐτό μοιάζει νά εἶναι γενική ἀρχή τοῦ δικαίου κατά τόν Κόκκينو. Ἀρχή πού, βέβαια, ἀφορᾷ καταφανῶς τόν φερόμενο θύτη, ἀφορᾷ ὅμως, κατά συνεκδοχή, καί τό θύμα τοῦ φονικοῦ. Τό ὁποῖον θύμα, μή ἔχοντας νά πληρώσει μιά ἐξαγοράσιμη ποινή, βρέθηκε οἰονεῖ πεθαμένος στόν Κορυδαλλό. Καί βγήκε πεθαμένος καί νεκρός.

Ἄς ὁ κόσμος τῶν καταδίκων λειτουργεῖ κατ’ εἰκόνα τοῦ κόσμου πού ὁ Κόκκινος ἀναγορεύει σέ εὐνομία καί εὐταξία. Σκοτώνοντας γιά ἕναν χρόνο τόν ὀφειλέτη τοῦ Δημοσίου, γιά δύο χρόνια τό πρεζόνι, γιά τρία τό κλεφτρόνι, γιά εἴκοσι ἤ διά βίου τόν φονιά, ἡ ἀντίληψη πού θεραπεύει ὁ Κόκκινος πλειοδοτεῖ στήν ἀπαξίωση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Κι αὐτό γίνεται «ἀρχή» σωφρονισμοῦ. Κατά συνέπεια, στόν κόσμο τῶν καταδίκων, πού δέν διαθέτει τά αὐστηρά κριτήρια ἐπιμερισμοῦ τῶν ποινῶν πού χειρίζεται ὁ κ. Κόκκινος, τό φονικό φαντάζει ὑπόθεση τιμῆς ἢ ἐκδίκησης. Ἐτσι κι ἀλλιῶς, ἐκεῖ, ἡ ζωή δέν συνιστᾷ ἀγαθό πρὸς υπεράσπιση. Μέ βρίξεις, μέ κλέβεις, μέ προσβάλλεις, μέ ρουφιανεύεις; Σέ σκοτώνω γιά ἕναν μῆνα, γιά δύο χρόνια, γιά εἴκοσι, ἰσόβια. Ἡ διαφορά ὅμως εἶναι πῶς σέ σκοτώνω μέ τόν σουγιά κι ὄχι μέ μιά νομότυπα διατυπωμένη ἐτυμηγορία. Ἄλλωστε, κι ἐγώ πού σέ σκοτώνω, σκοτωμένος εἶμαι.

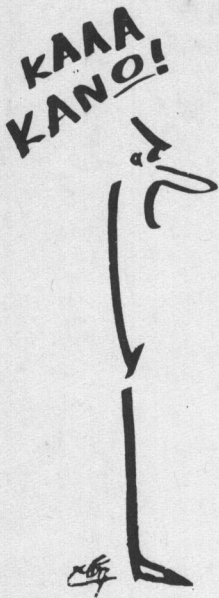
Τό δεύτερο σημεῖο ἀφορᾷ τά γεγονότα τοῦ Πολυτεχνείου καί τίς δίκες πού πραγματοποιοῦνται αὐτόν τόν καιρό. Ὁ πολίτης Κόκκινος, λοιπόν, ἀναφέρθηκε καί στή δίκη τῶν συλληφθέντων γιά τίς καταστροφές στό Πολυτεχνεῖο. Τί τόν πείραξε; Τό μόνο πού τόν πείραξε εἶναι πῶς τό πλῆθος τῶν κατηγορουμένων μετέτρεψε τό χῶρο τοῦ δικαστηρίου σέ χῶρο συνέλευσης. Μέ τσιγάρα, φωνές, καφέδες. Δέν τοῦ πέρασε, ὅμως, ἀπό τό μυαλό ὅτι τό γεγονός καί μόνο τῆς δίκης τόσων ἀνθρώπων πού συνελήφθησαν μαζί θέτει, ἀπό τήν πίσω πόρτα, μιά ἀντίληψη περί συλλογικῆς εὐθύνης ξένη πρὸς τό Σύνταγμά μας καί τήν ποινική νομοθεσία. Πού ὀδηγεῖ ἀνθρώπους ἀπό τό Πολυτεχνεῖο στόν Κορυδαλλό. Ἐπειδή τούς συνέλαβαν ἐκεῖ κι ὄχι ἐπειδή ἡ δημόσια ἀρχή τούς ἔχει κατηγορήσει, ἕναν ἕναν, γιά συγκεκριμένα ἀδικήματα, βάσει στοιχείων. Δικάζονται, ἐπειδή βρέθηκαν ἐκεῖ. «Γιατί ἔτσι!» Ἐπειδή, δηλαδή, πίστευαν ὅτι ἔπρεπε νά βρίσκονται ἐκεῖ. Κακῶς ἢ καλῶς, ἔτσι πίστευαν οἱ ἄνθρωποι. Τί νά κάνουμε; Ὅπως κι ἄλλοι, παλιότερα, πού ὅμως τό περιεχόμενο τοῦ κεφαλιοῦ τους ἦταν πιό ἀναγνώσιμο ἀπ’ αὐτό τῶν ἀγνώστων, πού ἔγιναν γνωστοί, ἀπ’ τῶν παιδιῶν τοῦ γείτονα δηλαδή. Κι ἔτσι, στήν πράξη, νομιμοποιεῖται καί καθίσταται ἐπικαιρή μιά ἀντίληψη πού, ἀφελῶς, τή νομίζαμε τελειωμένη.

Ἡ κατηγορία εἶναι, φίλε, πῶς βρισκόσουν στό Πολυτεχνεῖο τήν ὥρα τῆς ζημιάς. Καί ὀφείλεις, ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης, χωρίς καφέ καί τσιγάρο, νά ἀποδείξεις πῶς τή ζημιά δέν τήν ἔκανες ἐσύ, προσωπικά. Ἀλλιῶς, πρέπει νά ἀποκηρύξεις τούς ἐγκληματίες, τούς ἀναρχικούς, τόν Ζαχαριάδη, τό Κόμμα, ἄντε τόν Δημητρώφ, πού ναι καί Βούλγαρος.

Ποῖός καταρρακώνει τό κύρος τῆς δικαιοσύνης, ἄν ὄχι ἡ κατηγορούσα ἀρχή; Πρόκειται γιά τήν ἴδια ἀκριβῶς ἀντίληψη πού, αὐτεπαγγέλτως, καλεῖ τόν εἰσαγγελέα νά παραπέμψει σέ δίκη τόν Β. Διαμαντόπουλο καί τόν Γ. Ρούσση, ἐπειδή ἐξέφρασαν δημόσια τή γνώμη τους γιά τά γεγονότα.

Ἐχουν τελειώσει κάποιες ἀπό τίς δίκες τῶν καταληψιῶν. Βαρύτατες καταδίκες. Στή θεσσαλονίκη καί στήν Ἀθήνα. Προβληματική ἀκροαματική διαδικασία, προβληματικό κατηγορητήριο. Ἀσφαλῶς οἱ δικαστικές ἀποφάσεις εἶναι ἀπαραβίαστες στό «διά ταῦτα». Μά ἡ λει-

τουργία τῆς δικαιοσύνης εἶναι δημόσιο ζήτημα. Εἶναι ζήτημα τῶν πολιτῶν.

Μόνο τὰ πραγματικά περιστατικά τεκμηριώνουν ἢ ἀπορρίπτουν τὸ κατηγορητήριο. Καί ὡς πραγματικό περιστατικό θεωροῦνται οἱ συλλήψεις στό χώρο τοῦ Πολυτεχνείου. Ἐπί αὐτό καί μόνο τὸ γεγονός συνάγεται ὅτι ὅσοι συνελήφθησαν εἶναι, κατά τεκμήριο, ἔνοχοι. Παρ' ὅλο πού οἱ μαρτυρίες εἶναι ἀδύναμες ἢ ἀνύπαρκτες. Παρ' ὅλο πού δέν ὑπάρχουν ὁμολογίες. Ἐτσι, φαίνεται νά προκρίνεται μιὰ παλιά, δοκιμασμένη συνταγή. Εἶσαι ἐκ τῶν προτέρων ἔνοχος. Καί θά σωθεῖς μόνο ἂν ἀποτάξεις τόν Σατανά! Κι ἔτσι, ὁ δικαστής ἀπαιτεῖ ὁμολογία πίστεως, πρὶν προχωρήσει στόν ἐπιμερισμό τῆς ποινῆς.

«Γιατί δέν ἀντιδράσατε βλέποντας κάποιους ἄλλους νά καίνε τή σημαία;» Αὐτή εἶναι ἡ ἐρώτηση τοῦ προέδρου ἀπό ἔδρας.

«Ποιά εἶναι ἡ ἀποφή σας γιά τή σημαία;»

«Ἡ σημαία τί συμβολίζει γιά σᾶς;»

«Μήπως δέν ἐγκρίνετε τὸ σταυρό;»

Κάπου, μέσ ἀπ' τούς αἰῶνες πού μᾶς χωρίζουν ἀπ' τή δεκαετία τοῦ 1950 ἢ τοῦ 1970, ἀναδύεται ξανά ἓνα κλίμα ὅπου ποινικοποιεῖται ἡ ἔκφραση γνώμης. Πῆγες λοιπόν στό Πολυτεχνεῖο; Σοῦ ἀναλογεῖ μέρος τῆς συλλογικῆς εὐθύνης. Συλλογική εὐθύνη. Ἐπαναφορά, στήν πράξη, τοῦ Ἰδιώνυμου. Ἀποκήρυξε, νά σωθεῖς.

Οἱ ἀξιόποινες πράξεις πού συντελέστηκαν στό Πολυτεχνεῖο εἶναι μιὰ ἄλλη ἱστορία. Μόνο πού δέν ὑπηρετεῖται ἡ ἀπονομή δικαιοσύνης μέ τή δοκιμασία τῆς δικονομίας, μέ αὐθαίρετα κατηγορητήρια, μέ συνοπτικές δίκες, συλλογικές δίκες, προαναγγεληθεῖσες καταδίκες. Δέν ὑπηρετεῖται ἔτσι οὔτε ἡ δημοκρατία, οὔτε ἡ «κοινή εἰρήνη», οὔτε ἡ νομιμότητα.

«Τίς πταίει;» Φταίνει τὰ «παλιόπαιδα», πού εἶπε κάποιος κύριος ἀπό τηλεοράσεως. Φταίει τὸ παιδί τοῦ γείτονα. Φταίει κι ὁ γείτονας. Φταίει κι ἡ ἀστυνομία, καί ἡ ΕΦΕΕ, κι ἡ Σύγκλητος τοῦ ΕΜΠ. Κι ὁ Κεσσανλῆς φταίει, ὁ πρύτανης, κι ἡ Σύγκλητος τῆς Καλῶν Τεχνῶν, πού ἀρνήθηκαν τήν ἄρση τοῦ ἀσύλου. Φταίει καί τὸ κακό τὸ ριζικό μας. Μόνο πού ὅλοι αὐτοί δέν μποροῦν νά προσαχθοῦν σέ δίκη, «γιατί ἔτσι». Γιά νά φτάσει κάποιος, ὁ οἰοσδήποτε, ὡς κατηγορούμενος στό ἀκροατήριο, πρέπει νά συντρέχουν, κατά νόμο, ὀρισμένες προϋποθέσεις. Κι αὐτές, τί νά κάνουμε, δέν μπορεῖ νά περιορίζονται στό γεγονός τῆς σύλληψης τοῦ στό χώρο ὅπου συντελέστηκαν τὰ ἀδικήματα. Οὔτε στήν ἀρχή τῆς συλλογικῆς εὐθύνης. Οὔτε σέ πληροφορίες τῆς ὑπηρεσίας. Κι ὁ κατηγορούμενος, τί νά κάνουμε, ἔχει δικαιώματα. Δικαιώματα ἀπαραβίαστα. Ἡ πολιτεία δέν μπορεῖ νά ἐκδικεῖται. Εἵκοσι τόσα χρόνια μετά τή δικτατορία, πέντε χρόνια πρὶν ἀπό τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα, θά ἔπρεπε αὐτό νά εἶναι, ἐπιτέλους, αὐτονόητο.

Νίκος Θεοτοκάς

1. Εἶναι παραδεκτή ἡ σχηματική διάκριση τῶν οὐτοπιῶν σέ προοδευτικές καί ἀντιδραστικές οὐτοπίες στή βάση τῆς ὑφῆς καί τῶν προταγμάτων τους. Στίς ἀντιδραστικές οὐτοπίες συ-

νήθως ἐγγράφονται ὅσες στοχεύουν στήν ἐπαναφορά τῆς κοινωνίας σέ ἓνα «χρυσό» παρελθόν, πού ὑπάρχει στά μυαλά τῶν φορέων τους ἢ ἐξυπηρετεῖ τήν ἐπιβολή τους. Κάπως ἔτσι βιώνει ὁ ὑποφιασμένος πολίτης τίς κινήσεις γιά τήν ἐμπέδωση τῆς «τάξεως καί τῆς ἀσφαλείας» μέ μεθοδεύσεις πού θυμίζουν μετεμφυλιοπολεμικές «δηλώσεις νομιμοφροσύνης» καί φρονιματισμοῦ. Γι' αὐτό ὁ ὑποφιασμένος σχολιογράφος δηλώνει «εὐθαρσῶς» τήν ἀπέχθειά του πρὸς τίς ιδέες τοῦ ἀναρχισμοῦ...

Τὸ σκηνικό προκαλεῖ φυσικά τὸ σαρκασμὸ τοῦ θανόντος πρόσφατα φιλελεύθερου φιλόσοφου τῆς «ἀνοικτῆς κοινωνίας» Κάρλ Ρ. Πόππερ. Αὐτός ὑπέδειξε ὅτι οἱ πολίτες-μέλη τῆς πλουραλι-

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΡΗΓΜΑ ΚΑΙ ΑΣΚΗΣΗ ΔΙΩΞΕΩΝ

Διά γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ

στικῆς κοινωνίας μποροῦν καί ὀφείλουν νά κρίνουν ἀνοιχτά τούς θεσμούς καί τίς δομές τῆς ἐξουσίας. Ἄλλιῶς αὐτή καταλήγει βορά στό τέρας τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ, τοῦ φασισμού. Ἄν ζοῦσε, λοιπόν, ὁ Κ.Ρ. Πόππερ, συνεπῆς πρὸς τίς ἀρχές του, θά διατύπωνε τήν ἀνησυχία του γιά τή συνεχή διολίσθηση τῶν κρατικῶν καί δικαιοῦν μηχανισμῶν πρὸς μορφές αὐταρχισμοῦ. Ἴσως διαπίστωνε, ἐπίσης, τήν τάση γιά ἐπίδειξη δύναμης πρὸς ὀρισμένες —θορυβώδεις μὲν, κατ' οὐσίαν ἀνίσχυρες— κοινωνικές μειοψηφίες, ἀλλά ὄχι καί πρὸς ἰσχυρά κέντρα ἐξουσίας πού ἀθαιρετοῦν. Στό παρελθόν βεβαίως ποινικοποιοῦνταν οἱ ἐπιλογές τοῦ ἀγωνιστικοῦ συνδικαλισμοῦ τῶν ἐργαζομένων — ἀκμαίου τότε, πρὶν ἡ κομματικοποίηση τὸν καταστήσει φάντασμα. Τώρα πιά ἡ συντηρητικὴ στροφή στήν πολιτικὴ καί πολιτισμικὴ ζωὴ τῆς κοινωνίας τροφοδοτεῖ ὡς ἓνα βαθμὸ τήν ὄξυνση τῶν προβλημάτων ἐπιβίωσης, ἐργασίας, ἔκφρασης γιά περιθωριοποιημένες κοινωνικές ὁμάδες καί ἰδεολογικές συσσωματώσεις.

2. Ἐντούτοις, ἐπιλέγεται ὡς ἀπάντηση ἡ ἀστυνόμευση τῶν προβλημάτων καί τῶν ἰδεῶν ἀντί τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρμηνείας καί ἀντιμετώπισης τῶν κοινωνικῶν αὐτῶν ἐκδηλώσεων. Εἶναι ἡ εὐκόλη λύση γιά τίς «κοινωνίες τῶν 2/3», ὅπου ὁ κοινωνικός ἀποκλεισμός τῶν ἀνίσχυρων θριαμβεύει. Ὅμως γεννᾶ συγχρόνως τήν ἄρνησή του, τὰ ποικιλόμορφα κοινωνικά κινήματα. Στὴ διάρκεια τῆς μεταπολίτευσης διαδοχικὸ πέρασμα παρατηρεῖται ἀπὸ τίς διώξεις τῶν νεολαίων τῆς παραδοσιακῆς Ἀριστερᾶς στοὺς φοιτητές τῆς ἐξωκοινοβουλευτικῆς Ἀριστερᾶς, τοὺς ἀπεργούς, τοὺς ἀγρότες, τοὺς μαθητές, τοὺς εἰρηνιστές, τοὺς οἰκολόγους, τοὺς ἀντιεθνικιστές, τοὺς ἀντιρρησίες συνειδήσης, τοὺς ἀστεγούς, τοὺς καταληψίαις ἀκατοίκητων οἰκιῶν κ.ἄ. Οἱ πολιτικὲς ἐξελίξεις συνηγοροῦν στήν καταστολὴ ἑνὸς ἰδιόμορφου, ἐν πολλοῖς ἀδιέξοδου, νεολαϊστικοῦ ριζοσπαστισμοῦ πού κινεῖται, κυρίως, ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς παραδοσιακῆς Ἀριστερᾶς. Τὴν στοιχειοθετεῖ ἡ μαζικότερη μετὰ τὴ μεταπολίτευση σύλληψη —αὐτὴ τῶν 560 καταληψιῶν τοῦ Πολυτεχνείου ἀπὸ τὸν φερόμενο ὡς ἀντιεξουσιαστικὸ χῶρο— πρακτικὴ τῶν ὁποίων εἶναι σέ πολλά καταδικαστέα. Ὅμως, ὅταν ὑφίστανται ὀδυνηρὴ δοκιμασία τὰ ὅρια, οἱ ἀντοχές, τὸ μέλλον τοῦ εὐρύτερου ἑλληνισμοῦ καί τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας στό καθεστῶς τῆς «μίζας» καί τῆς ἐκπτώσης ἀρχῶν, ἀξιών, δημοκρατικῶν θεσμῶν ἀπὸ τίς ἐνέργειες τῶν κυρίαρχων ἐξουσιαστικῶν ὁμάδων, τότε καταντᾶ κωμικοτραγικὴ ἡ χρησιμοποίηση ὡς ἄλλοθι τοῦ «κινδύνου τῶν ἀναρχικῶν». Χάνεται καί ἡ ὅποια σοβαρότητα ὅσων διαμαρτύρονται γιά τὸ κακοπάθημα τῶν συμβόλων, ὅταν ἔχει καταρρακωθεῖ ἀπὸ τοὺς κυρίαρχους κύκλους τὸ περιεχόμενο καί ἡ οὐσία τῶν συμβολισμῶν, ὅπως π.χ. στήν πολιτικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ «Μακεδονικοῦ».

3. Ἀπωλέσθη πλέον ἡ ὅποια δυναμικὴ καί προοδευτικὴ τῶν μεταπολιτευτικῶν ἐξελίξεων; Ἔτσι διαπιστώνουν ἀναλυτὲς μὲ ἀφορμὴ τὴν ἄσκηση «τηλεοπτικῆς διώξης» στὸν Βασ. Διαμαντόπουλο καί στὸν Γ. Ρούσση. Συγκαταλέγουν τὴν ἄσκηση διώξης στό ἀνελεύθερο καί αὐταρχικὸ πλέγμα, πού ἀλλοιώνει τοὺς κατακτημένους δημοκρατικούς θεσμούς, ἀφοῦ θίγεται ἡ δυνατότητα ἔκφρασης τῆς μειοψηφίας. Ἡ διαδικασία ἀρχίζει ἀπὸ ἀπόψεις καί ἀνθρώπους τοῦ εὐρύτερου ἀριστεροῦ χώρου (τυχαῖα ἄραγε;) ἐνῶ μένει ἀνέπαφη ἡ καθημερινὴ χυδαίότητα τῶν «καναλιῶν». Ἀρχίζει ἀπὸ ἐπώνυμους ἀριστεροὺς πολίτες πού, ὅπως καί στὰ δύσκολα χρόνια τῆς παρελθόντος, ἡ κοινωνικὴ τους παρέμβαση δέν εἶναι ἀρεστή. Ἡ μεθόδευση αὐτὴ κρίθηκε ἀπὸ φορεῖς τῆς Ἀριστερᾶς ὡς «ἀκύρωση τῆς συνταγματικῆς κατοχυρωμένης ἐλευθερίας τοῦ λόγου», πού ἀπορρέει ἀπὸ σύνδρομα «σωτήρων» τῆς κοινωνίας.

Χωρὶς ὑπερβολή, τὰ συμβάντα σχετίζονται μὲ ἓνα πολιτισμικὸ ρήγμα διαρκῶς παρὸν στήν ἑλληνικὴ κοινωνικὴ-πολιτικὴ πραγματικότητα. Τὸ ρήγμα συνεχίζει νά ὑπάρχει παρά τίς κατωλισθήσεις ἀπὸ τὴν πτώση τοῦ «ὑπάρξαντος» σοσιαλισμοῦ καί τὰ «μπάζα» ἐπιχωμάτωσης ἀπὸ τὴν τζανεταχικὴ συμφιλίωση Δεξιᾶς-Ἀριστερᾶς. Ἡ σύγκρουση συντηρητισμοῦ-προοδευτισμοῦ ἐκκινεῖ ἀπὸ τίς κομματικὲς στοιχίσεις, τίς κοινωνικὲς καταβολές, τίς μορφωτικὲς προσλήψεις, τίς ἠθικὲς ἀξιολογήσεις. Ἀλλά καί τίς ὑπερβαίνει, ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ τὴ ροὴ τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ. Ἡ σύγκρουση αὐτὴ διασταυρῶνεται μὲ τὴ διαπάλη μεταξὺ «πολιτικῆς» καί «κοινωνικῆς» λογικῆς. Καθιστᾶ ἐπιτακτικὸ τὸ αἶτημα τῆς αὐτονομίας καί τῆς μεταβολῆς τῆς σημερινῆς ταξικῆς καί ἐτερόνομης κοινωνίας.

Θά ποινικοποιήσουν καί τὴ ζωὴ;

Γιῶργος Κ. Μύαρης

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΝ ΤΑΙΝΙΑ ΤΟ «ΜΙΣΟΣ»

Ἡ μείζων πολεοδομική περιοχή τοῦ Παρισιοῦ κατοικεῖται ἀπὸ ἑννέα ἑκατομμύρια κατοίκους, ἐκ τῶν ὁποίων δύο ἑκατομμύρια μένουν στό Παρίσι καί οἱ ὑπόλοιποι στά προάστια.

Ἐκτός ἀπὸ τὰ δυτικά προάστια, καί κάποια μικρά μέρη τῶν βόρειων καί νότιων, ὅπου διαμένει μιά πλούσια ἀστική τάξη, σ' ἓνα πράσινο περιβάλλον τό ὁποῖο διακοσμοῦν ὠραῖα σπίτια, τὰ βόρεια, ἀνατολικά καί νότια προάστια ἔχουν κοινό μεταξύ τους τή θλίψη πού ἐκπέμπουν.

Ἐἴκοσι χιλιόμετρα βόρεια τοῦ Παρισιοῦ βρίσκεται ἡ Σαρσέλ, μιά πόλη-κοιμητήριο, ὅπου 50.000 ψυχές προσπαθοῦν νά βολέψουν τή ζωή τους σ' ἓναν τεράστιο ὄγκο παλιῶν πολυκατοικιῶν, φτιαγμένη ἀποκλειστικά μέ μπετόν, ἀσφαλτο καί χώρους στάθμευσης. Ἡ Σαρσέλ εἶναι γνωστή στή Γαλλία ἐπειδὴ κατέχει ἓνα ρεκόρ, αὐτό τῶν ὑψηλότερων ποσοστῶν αὐτοκτονιῶν σ' ὅλη τή χώρα. Ἡ πόλη ἀνῆκε ἐπί δεκαετίες στό Κομμουνιστικό Κόμμα ἀλλά τὰ διαδοχικά σκάνδαλα τήν ἔσπρωξαν στά χέρια ἑνός δεξιῦ δημάρχου, πρὶν ἀπὸ μερικά χρόνια. Τίποτα δέν ἄλλαξε. Ὅποια μάσκα καί νά φοράει, ἡ «κοινωνία τῶν ἀποκλεισμένων» κρατάει τό ἴδιο χρῶμα. Δέν ὁμορφαίνει ποτέ.

Ἐξάλλου, ἡ τοπική ἀστυνομία ἔχει πολλή δουλειά: διαρρήξεις, κλοπές αὐτοκινήτων, βαποράκια... Στήν ταινία «Τό μίσος», οἱ τρεῖς φίλοι προσπαθοῦν νά κλέψουν ἓνα αὐτοκίνητο γιά νά ἐπιστρέψουν στή ζώνη τους. Τό κωμικό τῆς κατάστασης δέν εἶναι μιά ἐφεύρεση τῆς φαντασίας τοῦ σκηνοθέτη. Ἔτσι γίνεται τίς περισσότερες φορές. Δέν πρόκειται γιά ἐπαγγελματίες τοῦ ἐγκλήματος. Πράττουν κατ' ἀνάγκη. Συχνά ἀδέξια, μέ τὰ κολπάκια πού ἔμαθαν. Κανένας δέν σκοπεύει νά πλουτίσει ἀπὸ τήν παρανομία. Ἀπλῶς τὰ βγάζουν πέρα μέ αὐτό πού ἔχουν. Φεύγοντας ἀπὸ τό σπίτι, ντυμένοι μέ φόρμα, τό βαποράκι λέει «πάω νά δουλέψω».

Θυμᾶμαι ἓνα περιστατικό πού εἶχε συμβεῖ στή Σαρσέλ μιά Κυριακή. Δύο νεαροί εἶχαν κλέψει ἓνα αὐτοκίνητο γιά νά πᾶνε βόλτα. Μπροστά στό λύκειο σταμάτησαν. Καθῶς συζητοῦσαν, εἶδαν ἓνα περιπολικό τῆς ἀστυνομίας νά πλησιάζει. Πετάχτηκαν ἔξω καί πήδηξαν τόν αὐλόγυρο τοῦ λυκείου γιά νά ξεφύγουν. Ξαφνικά ὁ ἓνας γύρισε στόν ἄλλον: «Ἐέχασα τό πορτοφόλι μου μέ τήν ταυτότητά μου μέσα στό ἀμάξι». Γύρισαν καί οἱ δυο μέ σκοτεινό ὕφος πρὸς τοὺς μπάτσους πού τοὺς περίμεναν. Ὁ ἓνας εἶπε στόν ἀστυνόμο: «Θά σᾶς ἐξηγήσω, τό αὐτοκίνητο δέν τό κλέψαμε, τό δανειστήκαμε». Χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι ἐπέστρεψαν καί οἱ δυο, ἂν καί μόνο ἓνας ἦταν καμένος. Σ' αὐτή τή ζώνη, οἱ νέοι αἰσθάνονται κάποια ἀλληλεγγύη. Ἀποτελεῖ μιά ἀρχή, ἕως ἓνα βαθμό. Ἄλλωστε, κανεὶς δέν μπορεῖ νά τὰ βγάλει πέρα μόνος του ἐκεῖ. Καί στό κάτω κάτω τῆς γραφῆς, ἂν τοὺς πιάσει ἡ ἀστυνομία γιά κλοπή αὐτοκινήτου θά ἀφεθοῦν ἐλεύθεροι μέχρι τή δίκη. Τό πολύ πολύ νά πᾶνε γιά λίγο στή φυλακή, καί μετά νά γυρίσουν στή μητρική γειτονιά. Δηλαδή τίποτα τό φριχτό. Ἀσφαλῶς, ἡ συνύπαρξη τῶν «συμμοριῶν» δέν εἶναι πάντα ἤρεμη.

Μερικές φορές τὰ παιδιά αὐτά ἀγανακτοῦν βλέποντας τίς διαφημίσεις τῆς ἄλλης κοινωνίας, τῆς καταναλωτικῆς. Κάποια μέρα, 300 ἄτομα ἐπιτίθενται σ' ἓνα τεράστιο σουπερ μάρκετ ἀπὸ τό ὁποῖο παίρνουν ὅ,τι μποροῦν. Καί λένε μεταξύ τους: «Αὐτό δέν εἶναι κλοπή».

Τὰ τελευταῖα χρόνια, ἀπὸ τό '81 καί μετά πιά συγχευμένα, ξεσποῦν τακτικές ἐξεγέρσεις στά προάστια, ὅπου σημειώνονται μάχες μεταξύ ἀστυνομίας καί νέων.

Ἡ ἀστυνομία ἀποτελεῖ τόν μόνο σύνδεσμο μεταξύ τῶν ἀποκλεισμένων καί τῆς ἄλλης Γαλλίας, τῆς «Γαλλίας πού κερδίζει» ὅπως ἔλεγε ἓνα πολιτικό σλόγκαν. Ἀποτελεῖ τήν ἀσπίδα τῆς «καλῆς κοινωνίας», τῆς μισητῆς κοινωνίας. Ἐκείνης πού ἀφήνει τόσους ἀνθρώπους, νέους καί μῆ, νά βράζουν μέσα σ' ἓνα κενό παρόν, γιά τόν ἀπλούστατο λόγο ὅτι δέν ἔχουν θέση στά σχέδια τοῦ μέλλοντος.

Τό μίσος ἀποτελεῖ μιά μορφή ἐκδήλωσης τῆς ἀπελπισίας μπροστά στή γενική ἀδιαφορία. Τελικά, μόνο ἔτσι μποροῦν νά ἀκούγονται μερικοί;

Μπρούνο Βιάνς

ΑΡΙΣΤΕΡΟΙ ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΓΟΙ, ΔΕΞΙΟΙ ΩΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΕΣ;

Δύσκολη, στρυφνή και απρόοπτη χρονιά μοιάζει τό 1996: τό μεταπαπανδρεικό ΠΑΣΟΚ θά άποκτήσει επιτέλους τά βασικά χαρακτηριστικά του, πράγμα πού θά έπηρεάσει τό σύνολο τών πολιτικών δυνάμεων και θά σφραγίσει τήν είσοδο στή δεύτερη πολιτική περίοδο μετά τή μεταπολίτευση. Τήν ίδια στιγμή όλα δείχνουν ότι 22 χρόνια μετά τήν τουρκική εισβολή, ή διεθνής κοινότητα για πρώτη φορά θά καταπιαστεί σοβαρά μέ τό Κυπριακό, προωθώντας μιά λύση πού θά μοιάζει άρκετά ή και πολύ μέ εκείνη πού συμφωνήθηκε για τή Βοσνία: δύο ξεχωριστά στήν ουσία κράτη, μέ ένιαία διεθνή ύπόσταση. Άλλά και οι διαπραγματεύσεις για τό Μακεδονικό θά πρέπει κάποια στιγμή κάπου νά καταλήξουν, τήν ίδια ώρα πού ή Διακυβερνητική Διάσκεψη, πού θά ξεκινήσει κι αυτή γύρω στήν άνοιξη, θά έπιχειρεί νά διαγράψει τό μέλλον τής Εύρώπης. Είναι λοιπόν βέβαιο ότι ενώ τό έσωτερικό τοπίο αλλάζει, αλλάζει ταυτόχρονα και τό τοπίο τής Εύρώπης όπως τό γνωρίσαμε τήν τελευταία εικοσαετία: από τήν Εύρώπη τών ιδανικών και τής πολιτικής δούλησης μεταβαίνουμε σέ μιάν Εύρώπη κλιμακούμενη, μιάν Εύρώπη τών οικονομικών επιδόσεων, μιάν Εύρώπη όπου κυριαρχούν οι οικονομικές άξίες, οι όποιες και καθορίζουν τό βαθμό τής ευρωπαϊκότητας. Για χώρες όπως ή Ελλάδα αυτό σημαίνει ότι θά ζούν (και θά υπόκεινται) στό οικονομικό κλίμα πού επιβάλλει αυτή ή Εύρώπη, μέ λιγότερη από ό,τι σήμερα συμμετοχή στις πολιτικές διεργασίες πού επιβάλλουν αυτό τό κλίμα. Μπορούμε, νομίζω, χωρίς δισταγμό (άν και θά πρέπει τυπικά νά περιμένουμε τά άποτελέσματα τής Διακυβερνητικής) νά μιλάμε για τήν Εύρώπη ως εργαλειό περιορισμού τής πολιτικής δημοκρατίας, όπως αυτή πραγματώθηκε στό πλαίσιο του έθνικού κράτους. Για όρισμένες χώρες, τίς μικρές, μεταξύ τών όποιων και ή Ελλάδα, ή εξέλιξη αυτή θά γίνει άμεσα όρατή, άφου (σύμφωνα μέ τίς προτάσεις πού υπάρχουν) τό μέγεθος τους και μόνο (ή και οι οικονομικές τους επιδόσεις) άποκλείει τούς λαούς τους από τίς διαδικασίες λήψης τών αποφάσεων. Στήν πραγματικότητα, όμως, αυτό πού σέ έναν Έλληνα θά είναι όρατό διά γυμνού όφθαλμού, δηλαδή ή στέρηση τής δημοκρατίας, ισχύει για όλους. Μόνο πού για άλλους λαούς ισχύει μέ πιό έμμεσο και γι' αυτό ίσως πιό δυσδιάκριτο τρόπο.

Οι εργαζόμενοι τής Γαλλίας πάντως μοιάζουν νά έχουν διακρίνει ή εν πάση περιπτώσει νά έχουν εκ τών συνεπειών αισθανθεί τό πρόβλημα. "Όπως και νά 'χει, στά τέλη του '95 ή Γαλλία γνώρισε τίς μαζικότερες κινητοποιήσεις πού έχουν σημειωθεί στήν Εύρώπη τήν τελευταία εικοσαετία. Μιά πανστρατιά εργαζόμενων στόν δημόσιο τομέα ξεσηκώθηκε εναντίον τής εισοδηματικής πολιτικής αλλά και εναντίον τής περιοχής τών κεκτημένων πού σχεδίαζε ή κυβέρνηση Ζυπέ στήν προσπάθειά της νά προσαρμόσει τά δημοσιονομικά δεδομένα τής Γαλλίας στά πρότυπα του Μάαστριχτ. Συνέβησαν δηλαδή τά ίδια (και μέ πρωταγωνιστές περίπου τούς ίδιους) πού συμβαίνουν κατά περιόδους τήν τελευταία πενταετία στόν τόπο μας, μόνο πού στή Γαλλία ήταν όλα συμπυκνωμένα μέσα σέ έναν μήνα και γι' αυτό πολύ πιό θεαματικά, αλλά ίσως και ενεργά.

Και στή Γαλλία, όπως κι εδώ, όπως και άλλου φαντάζομαι, ό κόσμος χωρίστηκε σέ δύο στρατόπεδα: από τή μιά οι όπαδοί τής «προόδου» πού συμβολίζει τό Μάαστριχτ, πού κατακρίνουν τούς άπεργούς ως υπερασπιστές συντησιακών συμφερόντων, στό βωμό τών όποιων μάλιστα θυσιάζουν τό μέλλον τής χώρας και διακυβεύουν τή θέση τους στήν πρωτοπορία του δυτικού κόσμου. "Αν ή οικονομία τής χώρας δέν έκσυγχρονισθεί, δέν συμμαζευτεί, δέν γίνει ανταγωνιστική, τότε άπόφευκτα θά καταρρεύσει, οι ανταγωνιστές θά κατακτήσουν τίς άγορές, οι εργαζόμενοι θά χάσουν τή δουλειά τους.

Άπό τήν άλλη, υπάρχουν βέβαια αυτοί πού βλέπουν στήν άπεργία ένα κίνημα αντίστασης «για τήν υπεράσπιση τών πιό καθολικών κατακτήσεων τής δημοκρατίας», τήν υπεράσπιση «τής ισότητας και τής αλληλεγγύης πού άναιρούνται σήμερα από τήν άναζήτηση τής βραχυπρόθεσμης άποδοτικότητας». Γι' αυτούς οι εργαζόμενοι στόν δημόσιο τομέα έκπροσωπούν και υπερασπίζονται τήν ίδια τήν έννοια του δημόσιου τομέα, τών δημόσιων υπηρεσιών ως έγγύησης τής ισότητας και τής αλληλεγγύης, κοινωνικών κατακτήσεων δηλαδή πού άπειλούνται σήμερα από τή διάλυση του έθνικού (και δημοκρατικού) κράτους μέσα στήν παγκοσμιοποιημένη και πολιτικά άνεξέλεγκτη οικονομία, μέ μόνον κυρίαρχο τόν άπάνθρωπο νόμο τής ανταγωνιστικότητας.

Και οι δύο πλευρές έχουν άπόλυτο δίκιο στα έπιχειρήματά τους, μόνο πού έμεις είμαστε βέβαιο μέ τό δίκιο τής μιάς πλευράς, μέ τό δίκιο τών εργαζόμενων, μέ τό δίκιο τών άπεργών. "Αν όμως και ή άλλη πλευρά έχει δίκιο (κι από ό,τι φαίνεται έχει) και μάλιστα ξέρει νά τό επιβάλλει, τότε οι εργαζόμενοι κινδυνεύουν νά χάσουν τό δίκιο τους, κινδυνεύουν νά χάσουν τό παιχνίδι. Θέλω νά πω μέ όλ' αυτά ότι δέν άρκοϋσε ποτέ νά έχει κάποιος δίκιο, αυτό πού μετράει είναι νά ξέρει νά τό επιβάλλει. Κι εκεί είναι πού και σήμερα τό δίκιο τών εργαζόμενων υποχωρεί άπέναντι στο δίκαιο πού έχουν επιβάλλει οι νόμοι του κεφαλαίου.

Εδώ και μιά εικοσαετία, από τά μέσα τής δεκαετίας του '70 και ύστερα, είμαστε μάρτυρες μιάς διαρκούς υποχώρησης του κοινωνικού κράτους, τών κατακτήσεων τών μισθωτών καθώς και μιάς κατήλωσης τών μισθών σέ όλο τόν δυτικό κόσμο, στό όνομα του ανταγωνισμού. "Ο ανταγωνισμός αυτός δέν είναι μιά έννοια άφηρημένη, ένας νόμος τής ελεύθερης άγοράς, δέν είναι καν ό «έσωτερικός» ανταγωνισμός εντός του δυτικού κόσμου, ό όποιος πάντα υπήρχε αλλά ούδέποτε ήταν από μόνος του ικανός νά ανατρέψει τίς κοινωνικές κατακτήσεις — ίσως ακριβώς γιατί ή ανάπτυξη τής δημοκρατίας συμβάδιζε σέ όλα τά κράτη του παραδοσιακού δυτικού κόσμου.

"Ο ανταγωνισμός ήταν πολύ συγκεκριμένος και προερχόταν από τίς ραγδαία άναπτυσσόμενες παραγωγικές οικονομίες τής "Απω Ανατολής. Στήν αρχή ήταν μόνη της ή "Ιαπωνία, στήν πορεία προστέθηκαν και όλες οι άλλες γνωστές ετικέτες: Ταϊβάν, Μαλαισία και τώρα τελευταία ή Κίνα. «Ένας από τούς καλύτερους τρόπους για νά έπιδείξει μιά χώρα τήν οικονομική της δύναμη είναι νά άποκτήσει κάποιο προσωνόμιο, όπως "τίγρης" ή "δράκος", μιμούμενη τίς άναπτυσσόμενες οικονο-

του Δαμιανού Παπαδημητρόπουλου

μίες της Ασίας. Κι ενώ η Νέα Ζηλανδία αποκαλείται ήδη ο "άγγλοσαξονικός τίγρης" και κάποιος Γάλλος ύπουργός χαρακτηρίσε δράκο του επόμενου αιώνα τις αφρικανικές χώρες που βρίσκονται νότια της Σαχάρας, ένας νέος υποψήφιος για τον τίτλο του τίγρη ανέκρινε αϊφνιδιαστικά...» (από τις οικονομικές σελίδες της Καθημερινής-Χέραλντ Τρίμπιουν).

Περί τίγρεων και δράκων λοιπόν ο λόγος, ή, διαφορετικά, περί οικονομικών που χαρακτηρίζονται από αναπτυσσόμενη παραγωγική τεχνολογία με παράλληλα ανύπαρκτες κοινωνικές κατακτήσεις και πολύ χαμηλά μεροκάματα. Ήταν ο ανταγωνισμός αυτών των χωρών που γονάτισε τους εργαζομένους στον δυτικό κόσμο, ιδιαίτερα μάλιστα έπληξε την παραδοσιακή εργατική τάξη, αφού κλάδοι όλοκληροι μετανάστευσαν μεταφέροντας την παραγωγή στις ανταπτυσσόμενες οικονομίες της Ανατολής.

Είναι χαρακτηριστικό ότι την εποχή ακριβώς που εκδηλώνεται ο ασιατικός ανταγωνισμός, ή πιο σωστά την εποχή που γίνεται αισθητός, αναπτύσσονται ταυτόχρονα στον δυτικό κόσμο (ανάσφρονται από τα συρτάρια) οι σκονισμένες πολιτικοοικονομικές θεωρίες του νεοφιλελευθερισμού που διδάσκουν το λιγότερο κράτος, το καθόλου κράτος, τον άγριο πρωτογενή καπιταλισμό. Στην εκδήλωση της ασιατικής οικονομικής επίθεσης ή Εύρωπης, ή Δύσης γενικότερα, είχε να επιλέξει δύο δρόμους: είτε τον προστατευτισμό, είτε την αποδοχή της πρόκλησης. Τόν προστατευτισμό ούδεις τον συζήτησε (και εν πάση περιπτώσει δεν τον συζήτησαν καν ως πολιτική επιλογή οι κυρίαρχες την εποχή εκείνη στην Εύρωπη πολιτικές δυνάμεις της σοσιαλδημοκρατίας). Απέμεινε λοιπόν μόνον ο άλλος δρόμος, ή αποδοχή της πρόκλησης, ή έκθεση στον ανταγωνισμό, ή παγκόσμια ελεύθερη αγορά, επιλογή που ανέλαβαν βέβαια να υλοποιήσουν οι πολιτικές δυνάμεις που την υποστηρίζουν, οι συντηρητικές νεοφιλελεύθερες δυνάμεις που μέσα σε λίγα χρόνια εκτόπισαν τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα. Από τότε μέχρι και σήμερα οι δυνάμεις αυτές και η πολιτική ιδεολογία την οποία εκπροσωπούν άρχουν στην Εύρωπη, με τους εργαζομένους να επιδίδονται σε κάποιους αγώνες οπισθοφυλακής, σε κάποια σπαράγματα για τη διατήρηση των κοινωνικών και οικονομικών κατακτήσεων που απειλούνται από την επίθεση της φθηνής εργασίας.

Η ειρωνεία μάλιστα είναι ότι τα προϊόντα της εργασίας αυτής απευθύνονται κυρίως προς τα στρώματα εκείνα τα οποία κατ'έξοχον θίγουν. Είναι δηλαδή οι μισθωτοί και ιδιαίτερα οι χαμηλόμισθοι της Εύρωπης, οι όποιοι με την άλλη τους ιδιότητα, όχι εκείνη του παραγωγού αλλά εκείνη του καταναλωτή, θά υποκύψουν ευκολότερα στην ανταγωνιστική τιμή του προϊόντος της φθηνής εργασίας που έρχεται από την Άπω Ανατολή, του προϊόντος που έχει ενσωματωμένα τα χαρακτηριστικά εκείνα τα οποία αντιστοιχούν στις ανάγκες και την ιδεολογία των στρωμάτων στα οποία απευθύνονται: τη φθηνεία, αλλά και την τεχνολογική αριότητα, την αξιοπιστία, την παραγωγική καταναλωτική αλλά και αισθητική μαζικότητα. Κάθε προϊόν με προέλευση δράκου ή τίγρεως έχει αυτά ακριβώς τα χαρακτηριστικά, απευθύνεται δηλαδή στη μαζική κατανα-

λωση εκτοπίζοντας την αντίστοιχη ευρωπαϊκή παραγωγή προς τα πάνω, προς την κατεύθυνση προϊόντων πολυτελείας. Με άλλα λόγια, είναι οι ίδιοι οι θιγόμενοι εργαζόμενοι της Εύρωπης που ως καταναλωτές στο πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς τρώνε τις σάρκες τους, πράγμα που από μιαν άλλη πλευρά είναι βέβαια απόλυτως φυσιολογικό: ο φτωχός είναι που έχει ανάγκη το φθηνό προϊόν, και μάλιστα όσο πιο φτωχός γίνεται, τόσο πιο πολύ δεν μπορεί να ξεφύγει απ' αυτό.

Τό δίκαιο λοιπόν που έχουν επιβάλει οι νόμοι του κεφαλαίου λέγεται ελεύθερη αγορά, ή ακόμα πιο σωστά πολιτικά ανεξέλεγκτη αγορά. Αυτό τό πολιτικά ανεξέλεγκτη σημαίνει απλούστατα ότι ενώ έχει συνολοποιηθεί ότι όλη ή υδρόγειος αποτελεί ουσιαστικά μιιά ζώνη ελεύθερων συναλλαγών, δεν υπάρχει μιιά αντίστοιχης εμβέλειας πολιτική εξουσία ή όποια να ρυθμίζει, να ασχολείται τέλος πάντων με τον πολιτικό έλεγχο της οικονομίας, με συνέπεια μόνος κυρίαρχος να είναι ο νόμος του ανταγωνισμού. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι και στο επίπεδο της Εύρωπης ή Δεξιά προωθεί την τελωνειακή, εμπορική, συναλλακτική της πλευρά, φροντίζοντας πάντα ή πολιτική ένοποίηση να υπολείπεται της οικονομικής. Άς μήν ξεχνάμε ότι πολιτική σημαίνει δημοκρατία και ότι τό κράτος του δήμου απειλεί τό κράτος της οικονομίας τό όποιο έχει επιβληθεί παντού. Οικονομική ένοποίηση λοιπόν χωρίς την αντίστοιχη πολιτική ένοποίηση: αυτό είναι τό όπλο της Δεξιάς με τό όποιο επιχειρείται ή ανατροπή των κοινωνικών και δημοκρατικών κατακτήσεων που είχαν επιτευχθεί στο πλαίσιο του έθνικου κράτους, τό πλαίσιο με βάση τό όποιο άρθρώνεται ή κυριαρχία, ή μονοκρατορία της οικονομίας στο πολιτικοϊδεολογικό έποικοδόμημα.

Μέσα σ' αυτό τό διεθνές πλαίσιο που έχει λοιπόν επιβληθεί, ιδιαίτερα την τελευταία εικοσαετία, οι άπεργοι της Γαλλίας είναι φυσικό να τρώνε τις σάρκες τους. Γιατί άν δεν άλλάξουν τό πλαίσιο μέσα στο όποιο ζουν, παράγουν και καταναλώνουν, άν με άλλα λόγια δεν πολιτικοποιήσουν τον άγώνα τους, τη θέση τους, τά συμφέροντά τους και παραμείνουν, όπως παραμένουν και στη Γαλλία και παντού, απλώς στα οικονομικά αιτήματα για τη διατήρηση ή και διεύρυνση των κοινωνικών κατακτήσεων, τότε πολύ γρήγορα θά ανακαλύψουν ότι οι όποιες παραχωρήσεις πετύχουν από τη γαλλική κυβέρνηση θά είναι αδύνατο να διατηρηθούν. Πιο σωστά, θά σαρωθούν από την οικονομική επέλαση των διαφόρων τίγρεων που θά θυθίσουν σε άπέραντη παραγωγική, δηλαδή οικονομική και κατ'έπέκταση κοινωνική κρίση τη Γαλλία ή την όποια άλλη ευρωπαϊκή χώρα.

Πολιτικοποίηση σημαίνει απλούστατα την ανάγκη να στηθούν μηχανισμοί πολιτικού-δημοκρατικού έλέγχου της οικονομίας σε όλα τά επίπεδα και έπομένως —γιατί αυτό είναι τό πρόβλημα— σε διεθνικό επίπεδο. Πολιτικοποίηση σημαίνει έτσι πολιτική προστασία των κοινωνικών κατακτήσεων από τον οικονομικό ανταγωνισμό. Και βέβαια ή λέξη προστασία συνεπάγεται με τη μία ή την άλλη μορφή τον προστατευτισμό, όσο και άν ή έννοια αυτή μοιάζει να ανασύρεται από τά άζήτητα

των περασμένων δεκαετιών. Πώς αλλιώς, όμως, μπορεί να εκφραστεί ή πολιτική βούληση μιᾶς δημοκρατίας να προστατεύσει τις ένσωματωμένες στην τιμή των προϊόντων της κοινωνικές αξίες και κατακτήσεις από τον ανταγωνισμό της άγριας εκμετάλλευσης;

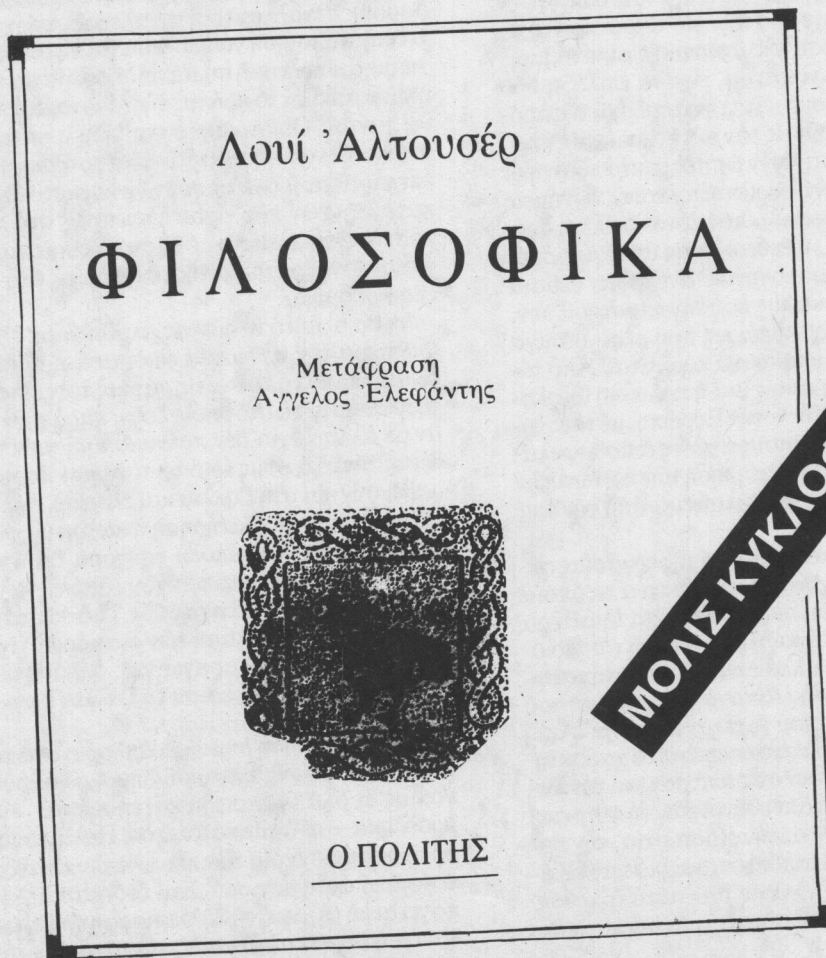
Ἀπό την εποχή του Ροβεσπιέρου ή προσπάθεια της Ἀριστεράς ἐγκείται στην — και ταυτίζεται με την — ἐπιδίωξη να ἐλέγξει διά της πολιτικῆς, να ἐπιρεάσει δηλαδή πολιτικά και διά μέσου της πολιτικῆς ἐξουσίας τις ἐξελίξεις της οικονομικῆς βάσης, τὴν ἀνισότητα πού αὐτές δημιουργοῦν. Τούτη ἡ προσπάθεια πολλές φορές ἦταν «ἀγαρμμη», χονδροειδῆς, ἄλλες πάλι ἀμήχανη, και τέλος ἀκόμα πιό πολλές φορές συνδυάστηκε με τὴν πολιτικὴ δικτατορία, σέ ἀντίθεση με τὴν πολιτικὴ ἐλευθερία τοῦ οικονομικοῦ φιλελευθερισμοῦ. Παρ' ὄλ' αὐτά ἡ σισύφεια προσπάθεια να ἀναγορευτεῖ ἡ πολιτικὴ σέ ισότιμο ἐταῖρο της οικονομίας, να προσδιορισθοῦν (ἢ ἔστω να ἰσοροπηθοῦν) πολιτικά, δηλαδή δημοκρατικά, οἱ κοινωνικά τυφλές και ἀπάνθρωπες ἐξελίξεις της οικονομίας, να ἐκλεγχθοῦν και να ὑποταγοῦν στή δημοκρατικὴ βούληση, εἶναι ἡ μόνη ἐλπίδα της ἀνθρωπότητος. Εἶναι ὁ μόνος τρόπος να γίνονιν οἱ ἀνθρώποι κύριοι της τύχης τους, με ἄλλα λόγια να εἰσέλθει ἡ ἀνθρωπότητα ἀπό τὴν προϊστορία σὴν ἱστορία της.

Τό κείμενο αὐτό θά πρέπει, ὡς εἴθισται, να τελειώσει ἐδῶ, δηλαδή ἐκεῖ πού θά ἔπρεπε να ἀρχίσει. Ἄς προλάβουμε τουλάχιστον να ποῦμε τοῦτο: ἂν ὑπάρχει παγκοσμίως ἓνα παράδειγμα προστατευτισμοῦ, και μάλιστα συνεπέστατου προστατευτισμοῦ, δηλαδή κλειστῶν συνόρων προκειμένου ἀκριβῶς

να προστατευθοῦν οἱ «κατακτήσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ», αὐτό εἶναι τό παράδειγμα της Σοβιετικῆς Ἐνώσης. Καί ὁμως ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσή με τά κλειστά σύνορα κατέρρευσε γιατί δέν ἀντέξε τόν ἀνταγωνισμό, τὴν κούρσα της ἀνάπτυξης των παραγωγικῶν δυνάμεων — ἄσχετα ἂν λόγῳ κλειστῶν συνόρων ὁ ἀνταγωνισμός αὐτός ἦταν μᾶλλον ἀνταγωνισμός ἐπὶ χάρτου, ἐκδηλωνόμενος μᾶλλον ὡς κοινωνικὴ πίεση παρά ὡς ἐμπορικὴ πράξη. Πῶς μπορούμε λοιπόν σήμερα να μιλάμε γιά προστατευτισμό, λίγα χρόνια μετὰ τὴν πιό τρανὴ ἀπόδειξη της χρεοκοπίας του;

Μά ἂν χρεοκόπησε αὐτός ὁ προστατευτισμός ἦταν γιατί δέν ἦταν ἀρκετά μεγάλος και δυνατός ὥστε να ἐπιβάλλει τοὺς κανόνες του, και ἀρκετά ὄρμος ὥστε να γνωρίζει και να μὴν υπερβαίνει τά ὄρια του. Ἄν ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσή — και καμιά ἄλλη χώρα μόνη της — δέν εἶχε και δέν ἔχει τό εἰδικό βάρος να ἐπιρεάσει τις παγκόσμιες ἐξελίξεις, ἡ Εὐρώπη, ὡς αὐτό πού εἶναι σήμερα και ὡς αὐτό πού πρόκειται να εἶναι, ἔχει τό εἰδικό βάρος, ἢ τουλάχιστον ἔχει τό εἰδικό βάρος πού της ἐπιτρέπει να προσταθῆσει. Να προσπαθῆσει να οἰκοδομήσει πολιτικοθεσμικά τόν ἑαυτό της, ὥστε στή συνέχεια να ἐπιβάλλει τοὺς κανόνες της. Με ὄριμότητα και με ἐπίγνωση ὅτι αὐτό πού προβάλλει ὡς προστασία των κοινωνικῶν της κατακτήσεων δέν πρέπει να καταστῆ τροχοπέδη σὴν ἀνάπτυξη αὐτῶν πού δέν εἶναι ἀκόμα τόσο ἀναπτυγμένοι.

Νά λοιπόν πού τὴν Εὐρώπη, τὴν ἴδια Εὐρώπη πού καταγγέλλουν σήμερα οἱ ξεσηκωμένοι ἀπεργοὶ της Γαλλίας — και δικαίως — τὴν ἔχουμε ἀνάγκη. Πρόκειται ὁμως πιά γιά μιᾶ ἄλλη Εὐρώπη.

ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟ ΣΑΣ ΧΑΙΡΕΤΑ!

του Μισέλ Καέν

Οί σύγχρονες άπεργίες αποτελούν ένα σημαντικό στάδιο στή μακρόχρονη πορεία των λαών προς τή δημοκρατία. Πίσω από τήν υπεράσπιση ακριδοπληρωμένων κοινωνικών προνομίων κι άκρογωνιαίων για τήν πολιτεία δημόσιων υπηρεσιών, επιβεβαιώνεται άσφαλώς ή μαζική άρνηση του μαστροχτικού φιλελευθερισμού και του χρήματος ως μόνου κριτηρίου τής κοινωνικής ρύθμισης. Ταυτόχρονα όμως, σέ πολύ πιο μακρινό όριζοντα, επιβεβαιώνεται και ή εμφάνιση του νέου προλεταριάτου στήν ιστορία.

Άσφαλώς αυτό τό φαινόμενο δέν έρχεται από τό πουθενά: στά προηγούμενα κοινωνικά κινήματα (νοσοκόμες, σιδηροδρομικοί, φοιτητές, υπεράσπιση τής δημόσιας εκπαίδευσης) είδαμε όλόκληρες κατηγορίες εργαζομένων νά αναλαμβάνουν δράση, επιβάλλοντας τήν άποψη τους στά διστακτικά συνδικάτα ή ακόμα και δημιουργώντας νέα συνδικάτα. Σήμερα, ακόμα κι άν μπορούμε νά έχουμε έμπιστοσύνη στήν έξουσία ότι θά προσπαθήσει νά διαλύσει τό κίνημα, τόν ένα κλάδο μετά τόν άλλο (έκχωρώντας μερικά στους μέν για νά τ' άρνηθει στους δέ), ότι θά προσπαθήσει νά ξεσηκώσει τό «έπιδατικό κοινό» έναντίον των «άπεργών» (λές και δέν πρόκειται, σέ τελευταία άνάλυση, για τίς ίδιες κοινωνικές κατηγορίες και συχνά μάλιστα για τά ίδια άτομα), ακόμα κι άν ό φόβος τής φτώχειας συνεπεία μιās άπεργίας μακράς διαρκείας κινδυνεύει νά διχάσει τούς άπεργούς σέ δύο ομάδες, μία υπέρ τής λήξης και μία υπέρ τής συνέχισης τής άπεργίας, τό νέο και μείζον στοιχείο είναι ότι αυτή ή άπεργία είναι αρκετά δημοφιλής. "Όχι, οί δημόσιοι υπάλληλοι ή οί εργαζόμενοι στίς δημόσιες υπηρεσίες δέν είναι «προνομιούχοι». "Αν νικηθούν, είναι τά δικαιώματα όλων των εργαζομένων πού θά ύποστούν πλήγμα τήν έρχόμενη δεκαετία.

Σέ πολύ άδρές γραμμές, οί Γάλλοι εργαζόμενοι καταλαβαίνουν ότι ή κατάσταση τους είναι συγκρίσιμη με των Άμερικανών τήν πρώτη φορά τής διακυβέρνησης του Ρέηγκαν, όταν κατόρθωσε, για νά περάσει τίς «μεταρρυθμίσεις» του, νά σπάσει τήν άπεργία των έλεγκτών εναέριας κυκλοφορίας άπολύοντας 16.000 άτομα και νά μείνει πλέον άνενόχλητος για δύο τετραετίες. Συγκρίσιμη ακόμη με τήν κατάσταση των Άγγλων τήν πρώτη χρονιά τής διακυβέρνησης τής Θάτσερ, όταν κατόρθωσε, για νά περάσει τίς «μεταρρυθμίσεις» της, νά σπάσει τήν πολύ μεγάλη άπεργία των μεταλλωρύχων και ή αν έκτοτε έλεύθερη νά κινηθεί όπως ήθελε για πάνω από 10 χρόνια. "Ο Γάλλος πρόεδρος ξερει — ακόμα κι άν δέν τό λείει άνοιχτά — ότι πρέπει νά προκαλέσει έναν νέο Μάη του '68, αυτή τή φορά για νά τόν συντριψει. Αυτό είναι τό νόημα των δηλώσεών του, με τίς όποιες αντιπαράθετει τή μερικών εβδομάδων διάρκεια

των σημερινων άπεργιών με τήν πολυετή διάρκεια τής δικής του θητείας. Τό θέμα προσλαμβάνει, συνεπώς, σημαντικές διαστάσεις.

"Ο κίνδυνος γι' αυτούς πού κυριαρχούν στή σημερινή πολιτεία πηγάζει από τό ότι ή ταύτιση μιās ευρείας μάζας εργαζομένων με τούς υπαλλήλους των δημόσιων υπηρεσιών — άσχετως του άν προσχωρούν στίς άπεργιακές κινητοποιήσεις ή όχι — ύπογραμμίζει τή βασική ένότητα του κόσμου τής μισθωτής εργασίας και τή χωρίς προηγούμενο μαζικοποίησή του μέσα στή γαλλική κοινωνία. "Ισως κάποιοι τό ανακαλύψουν με τρόπο, αλλά τό προλεταριάτο αντιπροσωπεύει πλέον πιθανώς πάνω από τό 75% του πληθυσμού τής Γαλλίας.

Έβδομήντα πέντε τοίς εκατό του πληθυσμού προλετάριοι; Μήπως υπερβάλλετε; Καθόλου. Άσφαλώς, στήν καθομιλουμένη ή έννοια «προλετάριος» συνδέθηκε εκ παραδρομής με τήν έννοια «φτωχός»: σέ καμιά περίπτωση αυτή ή σύνδεση δέν μπορεί νά εκφράσει τήν grosso modo ταυτόσημη θέση πού καταλαμβάνουν πλατιά τμήματα του πληθυσμού μέσα στήν παραγωγική διαδικασία. Μπορεί ό προλετάριος νά είναι συχνά φτωχός, έντούτοις όμως δέν είναι ό μόνος πού είναι φτωχός. Μερικές φορές, πάλι, μπορεί νά κερδίζει άνετα τή ζωή του. Είναι όμως εκείνος πού κατά βάσιν ζει πουλώντας τήν εργατική του δύναμη.

Η πρώτη βιομηχανική επανάσταση (κάρβουνο, άτσάλι, ύφαντουργία) παρήγαγε τήν «εργατική τάξη» του κλασικού μας λεξιλογίου. "Ηδη όμως ό Μάρξ, με τά παραδείγματα πού μπορούσε νά βρει στήν εποχή του, επιβεβαίωνε ότι και όσοι παρήγαγαν έμπορεύσιμες υπηρεσίες ήταν επίσης προλετάριοι: οί μηχανοδηγοί δέν πουλούσαν άντικείμενο-έμπόρευμα, αλλά ύπηρεσία-έμπόρευμα.

Η δεύτερη βιομηχανική επανάσταση (ήλεκτρισμός, φορτισμός) γέννησε τό φαινόμενο των λευκών γιακάδων (έπιστατών). "Ορισμένοι έβγαλαν τό συμπέρασμα ότι από τίς κοινωνιολογικές διαφορές πού ύπήρχαν ανάμεσα στους λευκούς και τούς μπλέ γιακάδες (εργάτες) προέκυπτε ταξική διαφορά κι όχι απλώς διάκριση μεταξύ προλεταρίων και άρα άρχισε ήδη νά μειώνεται ή σημασία τής εργατικής τάξης.

Η τρίτη βιομηχανική επανάσταση (άτομο, αυτοματισμός, ήλεκτρονικοί ύπολογιστές) προκάλεσε τή μαζική άνάπτυξη του πυρήνα των υπαλλήλων. Πλέον, ή εργατική τάξη εισήλθε σέ μία «κατάσταση προιούσης έξαφάνισης».

Αυτές οί έκτιμήσεις δείχνουν ότι ξεχνάμε πώς ό όρος «εργατική τάξη» είναι, έννοιολογικά, τελείως άκατάλληλος νά εκφράσει αυτό πού περικλείει. Τό εργατικό προλεταριάτο δέν είναι μία κοινωνική τάξη, είναι μία από τίς κοινωνικές ομάδες

του προλεταριάτου, πού συνυπάρχει με άλλες προλεταριακές κοινωνικές ομάδες, όπως οι υπάλληλοι, οι νοσοκόμες, οι δασκαλοί κλπ. Χωρίς αμφιβολία, η τέταρτη βιομηχανική επανάσταση (πολυμέσα, λεωφόροι των πληροφοριών, τηλε-εργασία) θά προκαλέσει μία νέα κοινωνική διαφοροποίηση στο έσωτερικό του προλεταριάτου. Χωρίς αμφιβολία, θά εμφανιστεί — όπως και στις προηγούμενες βιομηχανικές επαναστάσεις — μία νέα μόδα της «έξαφάνισης της εργατικής τάξης». 'Αλλά — γιά νά πάροουμε ένα παράδειγμα πού γοητεύει πολλούς μελετητές, τήν τηλε-εργασία — τί ταξική διαφορά υπάρχει ανάμεσα στή γυναίκα πού δουλεύει στο σπίτι της, καθηλωμένη μπροστά στόν υπολογιστή, μέ τόν χρόνο εργασίας και τήν παραγωγικότητά της υπολογισμένες σέ ετήσια βάση από μία διεύθυνση πού θά ελέγχει και τήν παραμικρή της κίνηση σέ καθημερινή βάση και στήν εργάτρια του εργοστασίου;

Κάθε επιστημονική και βιομηχανική επανάσταση έπέφερε κοινωνικές μετατροπές στο έσωτερικό του προλεταριάτου. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα νά εξασθενήσουν όρισμένες από τίς παλιότερες συνιστώσες του κι ως εκ τούτου νά εξασθενήσει προσωρινά κι ο συνδικαλισμός, πού χρειάζεται κάποιο χρόνο μέχρι νά διεισδύσει στους νέους προλεταριακές κοινωνικές ομάδες. Στή συνέχεια, αυτές οι νέες προλεταριακές ομάδες κατέκτησαν τά ουσιαστικότερα στοιχεία των κοινωνικών παραδόσεων και κληρονόμησαν τήν εμπειρία των κοινωνικών αγώνων των παλιότερων, προσθέτοντας και τό δικό τους κοινωνικό δημιουργικό πνεύμα (γιά παράδειγμα, τήν πρακτική των εκλεγμένων συντονιστικών όργάνων στις άπεργιακές κινητοποιήσεις). Επιπλέον, η επιστημονικοτεχνική επανάσταση προωθούσε και τήν εξέλιξη των παλιών προλεταριακών ομάδων εξομοιώνοντας τά χαρακτηριστικά της εργασίας τους μέ τά χαρακτηριστικά των νέων ομάδων, «επανομογενοποιώντας» μέ αυτό τόν τρόπο ένα τεράστιο προλεταριάτο πού κάθε επιστημονική αλλαγή «διασπούσε». Τί διαφορά υπάρχει ανάμεσα σέ μία τραπεζική υπάλληλο πού άπασχολείται στήν όπτική άνάγνωση των έπιταγών και σ' ένα τορναδόρο στο μηχανοργείο πού δουλεύει σέ ψηφιακή μηχανή;

Όμως, οι συνέπειες της καθεμιάς απ' αυτές τίς επαναστάσεις είχαν τουλάχιστον ένα κοινό σημείο: τήν άπόλυτη και σχετική αύξηση του άριθμού των προλεταριών, τήν αύξουσα «προλεταριοποίηση» (νά μήν τή συγχέουμε μέ τή φτώχεια) των τεχνιτών, των μικρεμπόρων, των αγροτών, των μικροαστών. Σέ τέτοιο βαθμό πού κατέληξαν νά δημιουργήσουν στις αναπτυσσόμενες χώρες μία πλατιά κοινωνική πλειοψηφία του προλεταριάτου. Τό μόνο μέσο πού μπόρεσε νά θρει ό καπιταλισμός ώστε νά ανακόψει αυτή τή δομική τάση είναι η μαζική άνεργία, η όποία εν μέρει καταστρέφει ύλικά τό προλεταριάτο. Αυτό τό μέσο όμως είναι άναγκαστικά περιορισμένης έμβέλειας και άδυνατεί νά θέσει σέ άμφισβήτηση τό γενικότερο μακροχρόνιο πλαίσιο.

Η πλειοψηφία αυτή του προλεταριάτου θά μετατρέψει σημαντικά στο μέλλον τούς όρους της πολιτικής μάχης. Παλιότερα, άκόμη και τά μεγαλύτερα προλεταριακά κοινωνικά κινήματα ήταν μειοψηφικά στή Γαλλία. Η Κομμούνια του Παρισιού ήταν σαφώς η τελευταία επανάσταση της άστικής τάξης, τό Λαϊκό Μέτωπο κέρδισε γιά λίγο τή συμπάθεια της πλειοψηφίας του λαού, αλλά ό άριθμός των άπεργών δέν ξεπέρασε τό ένα έκατομμύριο. Τόν Μάη του '68 ήταν πολύ περισσότεροι. Πλέον οι άντικειμενικές συνθήκες επιτρέπουν σέ όλο και μαζικότερα τμήματα του πληθυσμού νά μπαίνουν σέ δράση. Έν δυνάμει, αυτό είναι φορέας μιάς γιγαντιαίας δύναμης γιά τή δημοκρατία. Δέν θά έχουμε πλέον, όπως συνέβαινε παλιό-

τερα, ήμαθροτικούς κι ήμιοργατικούς πληθυσμούς καθώς και τεχνίτες νά άντιμετωπίζουν μέ συμπάθεια τούς αγώνες ενός πρωτοποριακού μέν, πλην όμως μειοψηφούντος προλεταριάτου. Θά έχουμε τήν εμφάνιση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού, ενός πλειοψηφούντος προλεταριάτου πού θά συμμετέχει άμεσα στους κοινωνικούς αγώνες, καθορίζοντας τούς στόχους του σέ συνάρτηση μέ τά ταξικά του συμφέροντα! 'Ιδού τό άμεσο μέλλον. Και γιά ποιά δημοκρατία μιλάμε; Όχι γιά τή «φιλελεύθερη» δημοκρατία, της όποίας η πρόσθεση του άτυχοϋς αυτού επιθέτου άφαιρεί κάθε έμβέλεια, αλλά γιά τήν πραγματική, τήν «άπλή» δημοκρατία, χωρίς επιθετικό προσδιορισμό.

'Αγαπητοί κύριοι κυρίαρχοι, τό νέο προλεταριάτο σας χαιρετά!

Τό κείμενο δημοσιεύθηκε στήν έφημερίδα *Le Monde*, 7.12.95. Ό Μισέλ Καέν είναι έρευνητής του CNRS, 'Ινστιτούτο Πολιτικών Έπιστημών του Μπορντώ. Μετάφραση: Νίκος Προκόδας.

Ζυπέ: Θά ήθελα νά καθυσοχάσω τίς άγελάδες πού δέν βλέπουν πιά τά τρένα νά περνούν...

ΔΟΝΕΙΤΑΙ Η ΓΑΛΛΙΑ ΚΑΙ ΤΡΕΜΕΙ ΤΟ ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ

του Νίκου Προκόβα

Τήν περασμένη Πέμπτη βρήκα στο γραμματοκιβώτιό μου τόν *Πολίτη* που έφτασε με 12 μέρες καθυστέρηση. Κάπως μου ήρθε. Στενοχωρέθηκα, απογοητεύτηκα, εκνευρίστηκα κι άρχισα να βλαστημάω σάν άμαξιάς. Όχι γιατί ένα δεκαπενθήμερο περιοδικό ήρθε με δώδεκα μέρες καθυστέρηση (Ξέρω άλλωστε ότι στη Ν. Σύμωρη τό παίρνω σέ 15 μέρες) — αυτό είναι τό λιγότερο· αλλά γιατί ήρθε. Γιατί μετά από δύο εβδομάδων σιωπηρή άνυπαρξία, τό ταχυδρομείο άρχισε νά ξαναλειτουργεί, κι αυτό ήταν σημάδι ότι τό άπεργιακό μέτωπο άρχισε νά κάνει ρωγμές. Η άφιξη του *Πολίτη* σήμανε για μένα τήν άρχή του τέλους τής άπεργίας, τή στιγμή που τό κίνημα είχε άρχισι νά γίνεται εκτός από μαζικό καί πολιτικό.

«Άνοιξτε τά μάτια σας, κλειστε τήν τηλεόραση»

Έν άρχή ήσαν οι φοιτητές. Κάποια έπαρχιακά πανεπιστήμια (Ρουέν, Τουλούζη, Αϊξ) κατέβηκαν σέ άπεργία με αίτήματα νά τους δοθούν περισσότερες αίθουσες διδασκαλίας καί νά προσληφθούν περισσότεροι καθηγητές. Η έξέγερση άποδειχτηκε άκρως μεταδοτική — σέ λιγότερες από δύο εβδομάδες «κόλλησαν» 90 πανεπιστήμια σ' όλη τή χώρα. Άρχικά, οι άντιδράσεις ήσαν δειλές κι άτολμες: ή πρώτη φοιτητική διαδήλωση στό Παρίσι συγκέντρωσε λιγότερα από 5.000 άτομα. Τά αίτήματα μπορεί νά μήν ήταν καί πολύ σαφή, οι γενικές συνελεύσεις όμως πολλαπλασιάζονταν κι ένα σύνθημα άρχισε νά ακούγεται ολοένα καί πιο καθαρά: «Συμπαράσταση-άλληλεγγύη». Σιγά σιγά, τό ζυμάρι άρχισε νά φουσκώνει.

Στό σημείο αυτό, όφείλουμε νά εκφράσουμε ένα τεράστιο εύχαριστώ στή γαλλική κυβέρνηση που ενώ ήξερε πολύ καλά ότι οι φοιτητές ήταν ήδη στό δρόμο καί διευκόλυναν σημαντικά τό έργο των πολιτικών συντακτών έφημερίδων, ραδιοφώνου καί τηλεόρασης, άποφάσισε νά κατεβάσει στους δρόμους καί τους δημόσιους υπάλληλους, στους όποιους έταξε μιά άμεση χειροτέρευση των όρων συνταξιοδότησης, στό πλαίσιο τής αναμόρφωσης τής κοινωνικής ασφάλισης. Πρώτοι άντέδρασαν οι σιδηροδρομικοί, καθώς ό θόρυβος των άτμομηχανών τους εμπόδιζε ν' ακούσουν καθαρά τίς κυβερνητικές έξαγγελίες, τράβηξαν τό φρένο, βγήκαν από τό κουδούκλιο του μηχανοδηγού καί όδυσαν προς τίς μεγάλες πόλεις, κατέκλυσαν τίς λεωφόρους καί τίς πλατείες κι έστησαν αυτί νά δούνε μήπως παράκουσαν. Μαζί τους κι οι υπάλληλοι του μετρό καί

των αστικών συγκοινωνιών, ακολουθούμενοι από τους ταχυδρομικούς. Περήφανη για τό κατόρθωμά της, ή κυβέρνηση άνακοίνωσε ότι τά μέτρα που προτίθεται νά πάρει δέν είναι διαπραγματεύσιμα κι ότι, επιπλέον, σκέφτεται νά καταργήσει τή φορολογική μείωση του 20% που εφαρμόζεται στα εισοδήματα από μισθωτές υπηρεσίες καί συντάξεις. Τήν επόμενη μέρα κατέβαιναν σέ άπεργία οι υπάλληλοι του ηλεκτρισμού καί του φωταερίου, οι σκουπιδιάρηδες, τό βοηθητικό προσωπικό των νοσοκομείων, οι δάσκαλοι καί οι καθηγητές, οι έλεγ-

κτές έναέριας κυκλοφορίας, οι τελωνειακοί κι οι εφοριακοί, οι υπάλληλοι των συμβολαιογραφείων. Ο πρωθυπουργός δήλωσε «αν κατέδουν 2.000.000 άνθρωποι στο δρόμο θά παραιτηθώ», πασιχαρής γιατί, όπως φαίνεται, δεν ξέρει αριθμητική.

Επί τρείς εβδομάδες δεν κυκλοφόρησε ούτε ένα τρένο σ' όλη τη Γαλλία. Στο Παρίσι, οι μετακινήσεις γίνονταν μόνο με ποδήλατο, με πατίνα ή με τά πόδια, πάντως σίγουρα όχι με αυτοκίνητο, γιατί τά μοτοκίνητα κάθε πρωί ξεπερνούσαν τά 500 χιλιόμετρα. Η τηλεόραση —παλιά μου τέχνη κόσμιο— προσπάθησε νά εκμεταλλευτεί τήν υποτιθέμενη δυσφορία του κοινού απέναντι στην παντελή έλλειψη μέσων μαζικής μεταφοράς. Κατασκεύασε μάλιστα μία ειδική κοινωνική κατηγορία πολιτών, τους οποίους όνόμασε «χρήστες», ύπονοώντας φυσικά τό επιβατικό κοινό κι όχι τίποτε άκατονόμαστα πρεζόνια. Μέ τήν άλαζονεία και τήν άνεση πού παρέχει ή δημοσιογραφική ιδιότητα, χωρίς τους πολίτες σέ «χρήστες» κι «άπεργούς», ύπονοώντας ότι οι πρώτοι είναι τίμιοι εργαζόμενοι πού ύποφέρουν τά πάνδεινα και τυγχάνουν απάνθρωπης εκμετάλλευσης από τήν εγωιστική συμπεριφορά των δεύτερων. Δυστυχώς, όμως, χωρίς αποτέλεσμα: παρά τίς πολύωρες πεζοπορίες και τήν άπίστευτη κυκλοφοριακή συμφόρηση, ή κοινή γνώμη παρέμεινε ευνόικα διακείμενη απέναντι στους άπεργούς, όσο δέ για τίς αντιδιαδηλώσεις των «χρηστών» εναντίων των άπεργών, δεν κατάφεραν νά συγκεντρώσουν πάνω από 500 άτομα. Ταυτοχρόνως τό άπεργιακό κύμα φούσκωνε όλο και περισσότερο κι οι πορείες γίνονταν όλοένα και πιό μαζικές: στίς περισσότερες γαλλικές πόλεις τόσο όγκώδεις διαδηλώσεις είχαν νά γίνουν απ' τήν Απελευθέρωση.

«Κάτω τά χέρια απ' τήν κοινωνική ασφάλιση»

Δέν θά σās κουράσω μέ λεπτομέρειες. Τό σύστημα τής κοινωνικής ασφάλισης φτιάχτηκε στή Γαλλία τό 1945. Σήμερα παρουσιάζει δομικά έλλείμματα πού τό ύψος τους —ή μάλλον τό βάθος τους— άνέρχεται στά 55 δισ. φράγκα (περίπου 2,5 τρισεδραχμές). Η κυβέρνηση αποφάσισε χοντρικά νά τά καλύψει αυξάνοντας τό ύψος των εισφορών, επιβάλλοντας περιορισμούς στίς ιατροφαρμακευτικές δαπάνες, εξομοιώνοντας όλα τά ασφαλιστικά ταμεία κι αυξάνοντας τά συντάξιμα χρόνια από 37,5 σέ 40. (* Ας σημειωθεί ότι τό τελευταίο μέτρο ίσχυε ήδη από διατίνας για τοίς ιδιωτικούς υπαλλήλους και τώρα επεκτείνεται και στους δημόσιους.) Οι συνδικαλιστικές παρατάξεις των δημόσιων υπαλλήλων άπερριψαν συλλήδην τίς κυβερνητικές προτάσεις. Αυτό, όμως, πού τίς ώθησε νά κηρύξουν άπεργία ήταν ή παντελής άπουσία διάθεσης —ή έστω και άπλής πρόθεσης— διαπραγμάτευσης εκ μέρους τής κυβέρνησης. Αυτό τό «άποφασίζομεν και διατάσσομεν» τούς κάθησε στό λαιμό. Κι αν ή πιό άμεση και πιό δυναμική άπάντηση προήλθε από τοίς σιδηροδρομικούς, αυτό όφείλεται στό ότι εκτός από τήν κοινωνική τους ασφάλιση, είχαν νά προσπατεύσουν και τό μέλλον του όργανισμού τους: τό αναπτυξιακό πρόγραμμα πού τούς επέβαλε ή κυβέρνηση προέβλεπε τήν κατάργηση τής εκμετάλλευσης όρισμένων γραμμών συνολικού μήκους 6.000 χιλιομέτρων και τή μείωση του προσωπικού κατά 30.000 άτομα.

Οι σιδηροδρομικοί αποτέλεσαν λοιπόν τήν άτμομηχανή πού τράβηξε τοίς ύπόλοιπους κλάδους στίς γραμμές τής αγωνιστικής κινητοποίησης, ενώ ή κυβέρνηση προτίμησε νά άπαντήσει μέ πόλεμο χαρακωμάτων, προσπαθώντας νά πείσει έαυτούς και άλλήλους ότι έμμένει ακλόνητη στή θέση της και ότι δεν έχει τίποτε νά διαπραγματευτεί μέ κανέναν. Τά επιχειρήματα

της εξέλλου ήταν αυτιστικά έπίμονα: τά κοινωνικά ταμεία είναι έλλειμματικά, άρα ό θεσμός τής κοινωνικής ασφάλισης κινδυνεύει· ένας μόνο τρόπος ύπάρχει για νά σωθεί, νά περάσετε όλοι από τό ταμείο· όποιος άμφισβητεί είναι εγωιστής και θέλει νά διατηρήσει τά προνόμια του — καλή ώρα οι δημόσιοι υπάλληλοι πού όχι μόνο έχουν έξασφαλισμένη άπασχόληση έφ' όρου ζωής, αλλά θέλουν νά δουλεύουν και λιγότερο απ' ό,τι στον ιδιωτικό τομέα.

Οι εργαζόμενοι εξέλαδαν τήν κυβερνητική προσπάθεια «έξορθολογισμού» τής λειτουργίας των κοινωνικών ταμείων ως άμεση άπειλή για τήν κοινωνική ασφάλιση. Κι όπως ήταν φυσικό, κατέδηκαν στους δρόμους μέ συνθήματα του είδους «Μέ άγώνες κατακτήσαμε τήν κοινωνική ασφάλιση, μέ άγώνες θά τή διατηρήσουμε». Δέν έδειξαν καμία έμπιστοσύνη στίς καλές προθέσεις τής κυβέρνησης κι αυτό για δύο λόγους: οι μέν άριστεροί γιατί ξέρουν ότι σίγουρα δεν είναι ή παρούσα κυβέρνηση αυτή πού θά ύπερασπιστεί τά δίκαια των εργαζομένων· οι δέ δεξιοί —ή τουλάχιστον ένα σημαντικό τμήμα των ψηφοφόρων του Σιράκ— γιατί ένιωσαν ότι εμπαίζονται κατάφωρα, καθώς ό σημερινός πρόεδρος όχι μόνο δείχνει νά μήν θυμάται τίς ύποσχέσεις του χθεσινού ύποψηφίου σέ ό,τι άφορτά τήν κοινωνική πολιτική, αλλά εφαρμόζει και τά τελείως αντίθετα (αύξηση των εισφορών, μείωση των άποζημιώσεων, αύξηση τής φορολογίας, επιμήκυνση του χρόνου εργασίας). Τέλος, δεξιοί και άριστεροί ένκνευρίστηκαν μέ τήν αυτάρχεια και τήν άδιαλλαξία τής κυβέρνησης.

«Φορολογήστε τό κεφάλαιο»

Μπορεί οι συνθήκες νά μήν είναι συγκρίσιμες μέ εκείνες του Μάη του '68 και τά αίτήματα νά είναι πολύ πιό πεζά από τή διεκδίκηση τής έξουσίας για λογαριασμό τής φαντασίας, όμως ό λαός έχει πάντα άνάγκη από όράματα και όταν σέ περίοδο άνεργίας, λιτότητας και μείωσης των πραγματικών εισοδημάτων του άμφισβητούνται άπώτερες έλπίδες όπως τό δικαίωμα σέ μία αξιοπρεπή σύνταξη, ξεγεύεται. Όταν του αφαιρείται τό δικαίωμα νά έλπίζει σέ μία ζωή μετά τά εξήντα, ξεσηκώνεται γιατί του δημιουργείται ή βεβαιότητα ότι δουλεύοντας δεν κάνει τίποτε άλλο απ' τό νά χάνει τή ζωή του προσπαθώντας νά τήν κερδίσει.

Έτσι ξεηγείται τό πώς τόσο ξαφνικά, μισό χρόνο άφότου ή μεγάλη πλειοψηφία του γαλλικού λαού εκφράσθηκε άσμένως προς τή Δεξιά και τοίς ύποψηφίους της, εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι πλημμύρισαν τοίς δρόμους όλων των γαλλικών πόλεων, ενώ όσοι δεν διαδήλωναν ή δεν άπεργούσαν συγκατένευαν σιωπηλά. Τελικά, τό σύνολο των Γάλλων εργαζομένων άνέθεσε έμμεσα τήν εκπροσώπησή του στους σιδηροδρομικούς και τά συνδικάτα τους, πού είναι και πιό μαζικά και πιό συνειδητοποιημένα. Τό ποσοστό τής συνδικαλιστικής όργάνωσης στή Γαλλία είναι τό χαμηλότερο στήν Εύρώπη (κάτω του 10%), στον δέ ιδιωτικό τομέα είναι σχεδόν άνύπαρκο και ή κινητοποίηση των εργαζομένων είναι ιδιαίτερα προβληματική. Άλλά και τοίς περισσότερους κλάδους του Δημοσίου πού άπεργούσαν, ή συμμετοχή των εργαζομένων δεν ήταν αναγκαστικά πολύ ψηλή: άλλοι δεν ήθελαν νά χάσουν τό μεροκάματο —ιδίως στίς παραμονές των γιορτών—, άλλοι φοβήθηκαν, άλλοι περίμεναν νά δούν πώς θά εξέλιχθουν τά πράγματα, άλλοι τέλος —οι περισσότεροι— είχαν ξεχάσει τελείως τί σημαίνει άπεργία μετά από 14 χρόνια σοσιαλιστικής διακυβέρνησης...

Κι ἔτσι, τὸ ὑψηλὸ ποσοστὸ ἀπεργίας τῶν σιδηροδρομικῶν —κυρίως τῶν μηχανοδηγῶν— καὶ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ μετρό αποτέλεσε ἐχέγγυο γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν κινητοποιήσεων, καθὼς ἡ ἀπεργία τους εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ παραλύσει ὀλόκληρη ἡ χώρα. Αὐτὸ τὸ κατάλαβε ἀμέσως ἡ κυβέρνησις καὶ ἄρχισε διαπραγματεύσεις μετὰ τοὺς σιδηροδρομικοὺς, προκειμένου νὰ τοὺς ἀποκόψει ἀπὸ τὸ λαϊκὸ κίνημα. Ἀπὸ κεῖ πού ἐμφανίζοταν ἀκλόνητη καὶ ἀμετάκλητη, ἄρχισε νὰ ὑποχωρεῖ μετὰ ἰλλυγγιώδη ταχύτητα: διατήρησις τῶν 37,5 χρόνων, κατάργησις τοῦ ἀναπτυξιακοῦ προγράμματος... Τὸ κατάλαβαν ὁμῶς καὶ τὰ συνδικάτα —ἰδίως ἡ Γενικὴ Συνομοσπονδία Ἐργασιῶν (C.G.T.)— καὶ μετὰτόπισαν τὸ κέντρο βάρους τῶν αἰτημάτων τους, ἐγκαταλείποντας κάθε στοιχεῖο κορπορατισμοῦ. Μετὰ ἀπὸ τὶς εἰδικὲς διεκδικήσεις, τὸ κίνημα πέρασε στὴ φάσιν τῶν γενικῶν αἰτημάτων: συνολικὴ ἀπόσυρσις τοῦ σχεδίου ἀναμόρφωσις τῆς κοινωνικῆς ἀσφάλισης, ἐξίσωσις τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα μετὰ τὸν δημόσιον στὰ 37,5 συντάξιμα χρόνια, αὐξήσις τῶν ἀποδοχῶν, μεγαλύτερη φορολογικὴ ἐπιβάρυνσις τῶν εἰσοδημάτων τοῦ κεφαλαίου, διενέργεια μαζικῶν προσλήψεων.

Ὅμως, αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ αἰτήματα ὑπερβαίνουν κατὰ πολὺ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἰδεολογία τῆς σημερινῆς κυβέρνησις, γιὰ τὴν ἐντάσσονται σὲ μιὰ τελείως διαφορετικὴ λογικὴ. Ἡ αὐξήσις τοῦ μέσου μισθοῦ κατὰ 1.000 φράγκα (50.000 δρχ. περίπου) ἀποφέρει ἄμεσα 13 δισεκατομμύρια φράγκα στὰ κοινωνικά ταμεία. Ἡ μείωσις τῆς ἀνεργίας κατὰ 100.000 ἄτομα ἀποφέρει 7 δισεκατομμύρια φράγκα. Νὰ πού βρίσκεται ἡ πηγὴ αὐξήσεως τῶν ἐσόδων τῆς κοινωνικῆς ἀσφάλισης. Κι ἔπειτα, ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ μιὰ παρατήρησις ὡς οἰκονομολόγου καὶ ὄχι μόνο ὡς φορολογούμενου πολίτη: γιὰ τὴν ἄραγε θὰ πρέπει ντε καὶ σᾶναι νὰ εἶναι ἰσοσκελισμένοι οἱ λογαριασμοὶ τῆς κοινωνικῆς ἀσφάλισης; Τί εἶναι αὐτὸ πού μᾶς ἐμποδίζει σήμερον νὰ ζοῦμε μετὰ κάποιον —ἐλεγχόμενον— ἔλλειμμα, ἀφοῦ καὶ τὸ κράτος εἶναι πλούσιον καὶ τὰ ἐπιτόκια εἶναι δύο φορές χαμηλότερα ἀπ' ὅ,τι πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια; Τί ἐμποδίζει τὴν κυβέρνησις νὰ ἀπολοθῆσιν διαφορετικὴ πολιτικὴ;

Ἡ ἀπάντησις εἶναι προφανής: Εἶναι ἡ γενικευμένη ἐπικράτησις τῆς συντηρητικῆς ἰδεολογίας καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ ἐφαρμογὴ τῶν νεοφιλελεύθερων πολιτικῶν προσταγῶν ἀπ' ὅλες τὶς κυβερνήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Μ' ἄλλα λόγια, αὐτὸ πού ἐμποδίζει τὴν προσφυγὴν σὲ λύσεις ἄλλες ἀπὸ αὐτὲς τῶν μέτρων λιτότητας, αὐτὸ πού ὠθεῖ μαζικὰ τοὺς ἐργαζομένους σὲ ἀπεργίας καὶ διαδηλώσεις, εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τῆς Συνθήκης τοῦ Μάαστριχτ.

Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλο διδάγμα ἀπὸ τὶς ἐργατικὲς κινητοποιήσεις στὴ Γαλλία, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἰταλία, στὸ Βέλγιο, στὸ Λουξεμβούργο. Ἄγγλοι, Βέλγοι, Γερμανοὶ ἦρθαν στὸ Παρίσι στίς 16 Δεκεμβρίου, τὴ μέρα πού ἐγένετο ἡ μεγαλύτερη κινητοποίησις τῶν ἐργαζομένων, γιὰ νὰ δηλώσουν τὴ συμπαράστασή τους στὸν ἀγανακτιζόμενον γαλλικὸ λαὸ καὶ γιὰ νὰ τονίσουν τὴν κοινότητα καὶ τὴ διεθνικότητα τῶν διεκδικήσεων. Οἱ Βέλγοι κρατοῦσαν μιὰ τεράστια φωτογραφία τοῦ Μάρξ, ὕψους πολλῶν μέτρων, καὶ ἀπὸ κάτω δύο μόνο λέξεις, στὰ γαλλικά καὶ στὰ φλαμανδικά: «Δίκιο εἶχε».

Μετὰ ἀπὸ συνεχῆ κινητοποίησις τριῶν ἐβδομάδων, οἱ ἐργαζόμενοι ἔχουν ἀρχίσει νὰ κουράζονται, τὸ κίνημα ἄρχισε νὰ κάνει κοιλία. Τὸ κόστος τῆς ἀπεργίας βαραίνει ἰδιαίτερα, καθὼς στὴ Γαλλία, ὡς γνωστὸν, δὲν ὑπάρχει 13ος μισθός. Κι ἐνῶ ἀναμένονται οἱ διαπραγματεύσεις μετὰ τὴν κυβέρνησις στίς 21 Δεκεμβρίου, ὁ ἀγώνας ἀποκτὰ ὀλοένα καὶ πιὸ σαφὴ ταξικὰ χαρακτηριστικά: ἡ Ἐνωσις τῶν Γάλλων Ἐργοδοτῶν ὑποστηρίζει ἀπροκάλυπτα τὴν κυβέρνησις καὶ πιέζει ὥστε νὰ ἀναβληθοῦν οἱ διαπραγματεύσεις, ἐλπίζοντας ὅτι οἱ ἀπεργιακὲς κινητοποιήσεις θὰ φθίνουν σταδιακά. Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ, ἡ Δεξιά —κυβέρνησις καὶ ἐργοδοσία— ἐναποθέτει τὶς τύχες τῆς χώρας στὴν ἀναμονὴ τῆς γέννησις τοῦ Θεανθρώπου καὶ στὸ συνακόλουθο κλίμα γιορτῆς χωρὶς ταξικὸ περιεχόμενο. Ξεχνᾶ ὁμως δύο πράγματα: α) ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι ἔχουν πλέον συναισθησι τῆς δυνάμεώς τους καὶ β) ὅτι οἱ διαδηλώσεις στοὺς δρόμους μετὰ τοὺς συντρόφους δημιουργοῦν ἀπείρως μεγαλύτερο κλίμα εὐφορίας ἀπ' ὅ,τι τὰ οἰκογενειακὰ γεύματα μετὰ τὶς ἄνοστες χριστουγεννιάτικες γαλοπούλες.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ: Η ΑΘΩΟΤΗΤΑ ΠΟΥ ΚΑΤΑΔΙΩΚΕΙ

τῆς Λουκίας Ρίτσαρντς

Κούρτ Τουχόλσκυ

Τριαντάφυλλα στό δρόμο τους σπαρμένα, 1931

Καλά καί στοργικά νά τούς φερθεῖτε
μή τούς τρομάξετε — εἶναι πιά τόσο τρυφεροί!
Μετά βαιῶν καί κλάδων νά τούς ὑποδεχθεῖτε,
στόν τρόπο τό δικό τους περιμένοντας πιστοί!
Τοῦ σκύλου σας, σάν ἀλυχτάει, νά τοῦ σφυρᾶτε—
Φιλήστε τούς φασίστες, ὅπου τούς συναντᾶτε!

Καθώς μέσ στά σαλόνια τους μέ μίσος φανατίζουν,
πεῖτε: «Ναί καί ἀμήν — εὐχαρίστως ὅ,τι προστάξετε!
Νά 'μαι κι ἐγώ — γιά νά μέ κομματιάσετε!»
κι ὅταν σᾶς δέρνουν, ἐσεῖς τόν Κύριο νά δοξάζετε.
Τό ξύλο ἀναμφισβήτητα δουλειά τους νά καλᾶτε!
Φιλήστε τούς φασίστες, ὅπου τούς συναντᾶτε.

Κι ἂν σᾶς πυροβολήσουν; Μά πρός Θεοῦ
τόσο πολύ πιά τή ζωή τή λογαριάζετε;
Αὐτό τῶν εἰρημιστῶν εἶναι τό παραμῦθι!
Καί ποιός τάχα δέ θά 'θελε θύμα νά τελευτήσει;
Καλέστε τους: γλυκιές μου ἀγαποῦλες
μοιρᾶστε τους καραμελίτσες καί ζαχαρούλες...
Καί νιώστε κι ἐσεῖς
μέσ στήν κοιλιὰ
τοῦ Χίτλερ τό σουβλί ἕως τό κόκαλο θαθιά —
Φιλήστε τούς φασίστες, φιλήστε τούς φασίστες,
φιλήστε τούς φασίστες, ὅπου τούς συναντᾶτε!

Ἐξήντα χρόνια μετά τήν αὐτοκτονία του ὁ Κούρτ Τουχόλσκυ ἐξακολουθεῖ νά σκανδαλίζει τήν καθεστηκία τάξη τῆς Γερμανίας. Ἀφορμή αὐτή τή φορά στάθηκε ἡ γνωστή ρήση του: «Οἱ στρατιῶτες εἶναι δολοφόνοι».

Τόν Αὐγούστο τοῦ 1994 τό Ἀνώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας ἀναγνώρισε μέν τήν προσβλητική φύση της, ἐπικαλέστηκε δέ τήν ἐλευθερία τῆς ἔκφρασης καί ἀθώωσε τόν πολίτη πού κόλλησε στό αὐτοκίνητό του τήν ἐπίμαχη φράση τοῦ ποιητή, κριτικοῦ,

σχολιαστή καί ἀρχισυντάκτη τῆς περιφημῆς —κατά τήν ἐποχή τῆς Δημοκρατίας τῆς Βαϊμάρης— φιλολογικῆς/πολιτικῆς ἐπιθεώρησης *Βελτμπύνε* (*Weltbühne*). Πολιτικά κόμματα (Χριστιανοδημοκρατική Ἐνωση, Κόμμα τῶν Ἐλευθέρων Δημοκρατῶν) καί ἀξιωματοῦχοι τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ στρατοῦ ἀπέλησαν τότε ὅτι ἡ ἀτιμωρησία τοῦ ὑβριστῆ (τοῦ πολίτη ἢ τοῦ Τουχόλσκυ;) θά εἶχε (ἀκαθόριστος) συνέπειες καί συνέχειες...

Στίς 7 Νοεμβρίου 1995, δεκατέσσερις μήνες μετά τήν πρώτη ἀθωωτική ἀπόφαση, τό Ἀνώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο

στήν Καρλσρούη απαλλάσσει για άλλη μιά φορά από την κατηγορία της εξύβρισης των στρατιωτών της Μπούντεσβεερ¹ (μέ πέντε ψήφους υπέρ-τρεις κατά) άλλους τέσσερις πολίτες που μέ τον έναν ή τον άλλο τρόπο επανέλαβαν δημόσια την αμφισβητούμενη φράση του νεκρού ποιητή. Την επίθεση ενάντια στην απόφαση ξεκίνησε πάλι η έγκυρη εφημερίδα *Φραγκφούρτερ 'Αλγκεμάινε*, η «εφημερίδα για τή Γερμανία», όπως ή ίδια αυτοπροσδιορίζεται με υπότιτλο που φέρει κάτω από τον κυρίως (μέ γοτθική γραφή) τίτλο της.

Είναι ίσως ενδιαφέρον υπό τό πρίσμα των τελευταίων εξελίξεων, τόσο της στάσης της γερμανικής κυβέρνησης απέναντι στο αίτημα της χώρας μας να διαπραγματευθεί μαζί της την επιστροφή του αναγκαστικού δανείου του 1942, όσο και της επικείμενης αποστολής γερμανικής ειρηνευτικής δύναμης στην Βοσνία,² να αφιερώσουμε λίγη προσοχή στην πολεμική της εφημερίδας.

Τό πρωτοσέλιδο άρθρο της ογδός Νοεμβρίου, γραμμένο από τον αρχισυντάκτη Φρίντριχ Κάρλ Φρόμε, έχει ως επικεφαλίδα: «*Χτυπώντας μέ τό κεφάλι τόν τοίχο*» και έπεξηγει παρά τα ποιόν τοίχο έννοι: «*τόν τοίχο του αίσθήματος δικαιοσύνης της πλειοψηφίας του γερμανικού λαού, αυτού που αυτός ο μικρός ελιτίστικος κύκλος του 'Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου θεωρεί μικροαστικό και απαρχαιωμένο*». Έξαιρέση — και προφανώς μέρος του τοίχου — αποτελεί ή δικαστής Χάας, ή οποία καταψήφισε την πρόταση άθώωσης των κατηγορουμένων και δήλωσε ότι «*μιά προσβολή δέν εξαρτάται από τό ποιές μπορεί να ήταν οι μακρινές σκέψεις αυτού που την είπε, παρά μόνο από τό τί είπε. Μόνο αυτό είναι χειροπιαστό*». Σύμφωνα μέ τό άρθρο, κάποια δημοσκόπηση που έγινε (χωρίς να αναφέρεται ούτε ποιό ένστιτούτο την πραγματοποιήσε ούτε ποιά ήταν τά αναλυτικά της αποτελέσματα) παρουσιάζει τό 'Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο να μήν χαιρεί πλέον εκτίμησης — λόγω της απόφασής του αυτής — από την πλειοψηφία του λαού. Και καταλήγει, χωρίς να εξηγει τό σκεπτικό που όδήγησε τόν συντάκτη σε αυτό τό συμπέρασμα, ότι «*ή πολιτική αντίπαράθεση μόνο κερδισμένη θά μπορούσε να βγει αν απαγορευόνταν διά νόμου και τιμωρούνταν χοντράδες του τύπου "Οί στρατιώτες είναι δολοφόνοι"*».

Άς προσπαθήσουμε, όμως, να κατανοήσουμε τό ιδεολογικό και τό πραγματικό (επίκαιρο) υπόβαθρο της αντίδρασης: γιατί τό φερέφωνο των ιδεών της οικονομικής και πολιτικής αρχής της χώρας απαιτεί κατηγορηματικά την τιμωρία των θαυμαστών του έργου του Τουχόλσκυ; Άν ή αναφορά στο στίχο του αποτελεί αξιόποινη πράξη, τότε λογικά αυτό δέν συνεπάγεται ότι και τό έργο του εκ των πραγμάτων λογοκρίνεται;³ Γιατί άραγε ή φράση αυτή — είλωμένη στο πλαίσιο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης — προκαλεί σήμερα τέτοια μήνιν στή χώρα — δημοκρατία και πάλι — που γνώρισε δύο φορές στον ίδιο αιώνα τά δεινά του πολέμου και την ολοκληρωτική καταστροφή, αποτελέσματα του πρωσικού και του έθνικοσοσιαλιστικού μιλιταρισμού;

Η ευθιξία από μέρους της εφημερίδας είναι άξια απορίας. 'Ο Τουχόλσκυ τό λέει ξεκάθαρα: «*Οί στρατιώτες είναι δολοφόνοι*» — όχι μόνον οι Γερμανοί στρατιώτες, αλλά όλοι οι στρατιώτες. Η μήπως ό ρόλος του «στρατιώτη» αποτελεί — στο μυαλό των συντακτών της *Φραγκφούρτερ 'Αλγκεμάινε* κι των άγνωστών της — αναπόσπαστο στοιχείο της «γερμανικότητας»; Πρόκειται σε αυτή την περίπτωση για «παράδρομή» της σκέψης ή για μιά συνειδητή τοποθέτηση; Και είναι άραγε λά-

θος να ισχυριστεί κανείς, λαμβάνοντας υπόψη τή σύγχρονη ιστορία, ότι οι Γερμανοί στρατιώτες έγιναν και δολοφόνοι; Μήπως αυτό ακριβώς άρνείται ή εφημερίδα;

Γιατί αυτή ή άδυναμία όχι μόνο καταδικής αλλά και άναγνώρισης της αυτόνότης διάστασης του ρόλου των στρατιωτών γενικότερα, των Γερμανών στρατιωτών ειδικότερα, στο παρελθόν και στο παρόν; Τό πρωτοσέλιδο άρθρο της *Φραγκφούρτερ 'Αλγκεμάινε* δίνει την εξήγηση: «*Άκόμα και ειρηνιστικές απόψεις άπολαμβάνουν την προστασία του άρθρου για την έλευθερία της έκφρασης. Όμως ακριβώς αυτές οι ειρηνιστικές απόψεις δέν χρειάζονται μιά ιδιαίτερη ύποσθριξη από την πλευρά του 'Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου σε μία περίοδο σαν και αυτή, όπου ή άνοικτη τοποθέτηση κάποιου υπέρ του όμοσπονδιακού στρατού αποτελεί τόλμημα κάτω από την πίεση μίας όλο και πιο δυνατά άκονυόμενης άποψης που όμως δέν αντίπροσωπεύει την πλειοψηφία*». Άποτελεί ή έλευθερία της σκέψης και της έκφρασης σε μιά δημοκρατία κατάχρηση, στην όποια μάλιστα συνωμοτεί και ή ίδια ή δικαστική έξουσία; Πρέπει ή τελευταία να υποχωρεί — ανάλογα μέ τίς συνθήκες της εποχής — μπροστά στην «άποψη της πλειοψηφίας»; Ποιόν πρεσβεύει αυτή και πώς άπειλείται από την «κατάχρηση» των «ειρηνιστικών άπόψεων»; Γιατί σήμερα επιβάλλεται ή ποινικοποίησή τους;

Άς πούμε όμως δύο λόγια για τό πρόσφατο παρελθόν.

Η «Λαϊκή Ένωση της γερμανικής πρόνοιας για τούς τάφους των στρατιωτών» έχει επέκτεινει από τό καλοκαίρι του 1993 τίς δραστηριότητές της και στο νεκροταφείο του Άγίου Βαρθολομαίου στην περιοχή Βάισενζέε του (πρώην Άνατολικού) Βερολίνου: δηλαδή της άποκατάστασης των τάφων των στρατιωτών της Βέρμαχτ που επί σαράντα πέντε χρόνια παραμυλήθηκαν από την (τέως) διεύθυνση του κοιμητηρίου. Δέν θά ήταν ίσως τόσο αξιοσημείωτο τό γεγονός αυτό, αν τίς εργασίες ανάπλασης και συντήρησης των τάφων αυτών δέν άναλάμβαναν έθελοντικά μαθητές από τή Δυτική και κυρίως την Άνατολική Εύρώπη, οι όποιοι — σύμφωνα μέ δημοσίευμα της εφημερίδας *Tagesspiegel* τόν Αυγουστο του 1993 — συνεισφέρουν μέ την πράξη τους αυτή στους στόχους της πρωτοβουλίας που φέρει τό όνομα «Συμφιλίωση πάνω από τούς τάφους».⁵ Γιατί ή συμφιλίωση των λαών πρέπει να γίνει πάνω από τούς τάφους των στρατιωτών της Βέρμαχτ αποτελεί βέβαια άλλο έρώτημα.

Ίσως ή στάση του δυτικογερμανικού κράτους τά τελευταία πενήντα χρόνια απέναντι στους λιποτάκτες του ναζιστικού στρατού να φώτιζε μιά άλλη διάσταση της φράσης του Τουχόλσκυ: όσοι άρνήθηκαν να πολεμήσουν στον κατακτητικό και «όλοκληρωτικό» πόλεμο της πατρίδας τους θεωρούνται άκόμα και σήμερα προδότες. Ούτε οι ίδιοι, αν επέζησαν, ούτε ή οικογένειά τους δικαιούνται τιμητικής σύνταξης ή όποιασδήποτε άλλης άναγνώρισης από τό κράτος. Οι τάφοι τους — όπου και αν υπάρχουν — δέν γίνονται τόπος άδελφοποίησης των νεότερων γενεών της Εύρώπης. Τό περιπλανόμενο μνημείο του Άγνωστου Λιποτάκτη, μιά πρωτοβουλία της «Έπιτροπής Ειρήνης της Βόννης», περιοδεύει πάνω σε δύο ρόδες από τά τέλη της δεκαετίας του '80 σε όλόκληρη τή χώρα, ψάχνοντας ακόμα τόν δήμο ή την κοινότητα που θά του έπιτρέψει τή μόνιμη εγκατάσταση. Οι λιποτάκτες (παρελθόντες και μελλοντικοί) γνωρίζουν καλά τόν στίχο του Τουχόλσκυ.

Η κινητήρια δύναμη των έπίδοξων τιμητών της ποίησης είναι ή άπολογία των γερμανικών φασιστικών έγκλημάτων. Η

έλιτ της χώρας που οι στρατιώτες της σκότωσαν χωρίς να γίνουν δολοφόνοι (προφανώς κάποιο ζωικό είδος και όχι άνθρωπος) προέβη και σε άλλες δραστηριότητες —πέρα των προσαρτήσεων— για τη μακροήμερευση της οικονομικής της εύρωστίας. Η συνέχιση του πολέμου —πέρα από το έμφυχο ύλικό— απαιτούσε και κεφάλαια· ή προέλευση και τό κόστος χρέωσής τους δεν πτόησε του «δανειολήπτες». Υπάρχουν αρκετές υπόνοιες ότι ακόμα και σήμερα οι επίγονοί τους δεν θεωρούν τον πόλεμο αυτό άδικο, παρά χαμένο. Η επίσημη γερμανική άποψη της ιστορίας εξακολουθεί να παραλαίει ανάμεσα στους δύο πόλους του σχιζοφρενικού (πλήν όμως βολικού) στά χρόνια του Ψυχρού Πολέμου) κατασκευάσματος των Αμερικανών συμμάχων: από τη συλλογική ευθύνη στη συλλογική άθωότητα και τανάπαλιν. Η ιστορία διώνεται με αυτό τον τρόπο ως μοίρα, εξίσου σκληρή για όλους, και όχι ως διαλεκτική της ανθρώπινης δράσης.⁶

Δέν θά είχε ίσως τόση σημασία για την υπόλοιπη ανθρωπότητα τό πώς επεξεργάζεται ή ενωμένη γερμανική κοινή γνώμη την ιστορία της, αν αυτό δέν είχε αντίκτυπο σήμερα στη ζωή άλλων ανθρώπων στις χώρες που έπληγησαν από τον γερμανικό φασισμό. Στο κάτω κάτω είναι δικαίωμα κάθε λαού νά επιλέγει τη μυθολογία που τον αντιπροσωπεύει: σέ πείσμα κάθε διαφωτισμού. Αυτή είναι ό πολιτισμός και ή παρακαταθήκη του...

Πού θρίσκειται, όμως, ή επικαιρότητα της όργης;

Τά τελευταία δύο χρόνια —από την πολυεθνική έκστρατεία στην Σομαλία και έκτοτε— τό ύπουργείο Άμυνας της Όμοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, υπό τη διεύθυνση του κ. Ρίε, ξεκίνησε μία καμπάνια παρουσίας και προβολής του ανθρωπιστικού έργου του όμοσπονδιακού στρατού⁷ — που μοιάζει νά έχει απαλλαγεί απ' όλα τά φαντάσματα του παρελθόντος έκτός από τό σήμα κατατεθέν του: τόν σιδηρού σταυρό. Τό αποκορύφωμα της διαφημιστικής αυτής έκστρατείας μέσω του έντυπου Τύπου στάθηκε τό δημοσίευμα υπό τόν τίτλο «Οί άγγελοι της Πνόμ Πένχ» (!), αναφερόμενο στην ανθρωπιστική άποστολή και δραστηριότητα των Γερμανών στρατιωτών τό 1994 στην Καμπότζη.

Τό 1995 ή Γερμανία άνήκει πλέον μαζί με τίς ΗΠΑ, τό Ήνωμένο Βασίλειο, τή Γαλλία και τή Ρωσία στους «πέντε μεγάλους παίκτες (αυτής) της σκηνης»⁸ της σκηνης του πολέμου της Βοσνίας. Καί μάλιστα «παίζει» όχι πιά με τόν περιορισμένο σέ αριθμό άμυντικό στρατό της — υπό τόν έλεγχο των συμμάχων— αλλά με μάχιμο: τούς άγγέλους της Πνόμ Πένχ.

Μία Γερμανία, όπου ένας Λαφονταίν —αν και έχει όλες τίς προϋποθέσεις για τή στροφή του κόμματός του προς μία έντιμότερη σοσιαλδημοκρατία— με τήν αντίθεσή του στην άποστολή ειρηνευτικής δύναμης στά Βαλκάνια δέν φέρνει από μόνος του τήν άνοιξη.

1. Όμοσπονδιακός γερμανικός στρατός.

2. «Μέ τέσσερις χιλιάδες Γερμανούς στρατιώτες ή γερμανική κυβέρνηση άποφάσισε νά μετάσει στή νατοϊκή δύναμη, ή όποία θά ανάλαβει τήν ύλοποίηση της ειρηνευτικής συμφωνίας για τό Βοσνιακό. Στη συγκεκριμένη δύναμη θά πρέπει νά ύπολογισθούν και οι χίλιοι άνδρες του ύγειονομικού, οι όποιοι στρατοπεδεύουν ήδη στην περιοχή Τρόγκριτ, έξω από τό Σπλίτ της Κροατίας», *Η Καθημερινή*, 25 Οκτωβρίου 1995.

3. Τό έργο του Βερολινέζου Κούρτ Τουχόλσκυ έχει ήδη λογοκριθεί στο παρελθόν· συγκεκριμένα, στις 30 Μαΐου του 1933 τά διδλία του παραδόθηκαν στην «καθαρήρια» πυρά των έθνοσοσιαλιστών.

4. Αυτή μάλιστα τήν έποχή μία έκθεση με τίτλο «Πόλεμος έξόντωσης. Τά έγκλήματα της Βέρμαχτ 1941-44» (αναφερόμενη στις «δραστηριότητες» της Βέρμαχτ στη Σοβιετική Ένωση και στη Σερβία) εγκαινιάστηκε —ύστερα από τό Άμβουργο και τή Στουτγάρδη— στη Βιέννη. *Η Καθημερινή*, 26 Οκτωβρίου 1995.

5. Μία επίσκεψη στά γραφεία της όργάνωσης στην Πράγυσεναλές 25 της άκριδής συνοικίας Σαρλότενμπουργκ του (Δυτικού) Βερολίνου δέν άφήνει πολλές άμφιβολίες για τά ιδανικά της όργάνωσης: στην έξώπορτα ή γερμανική σημαία ενωμένη με τήν άστερόεσσα της Εύρωπαικής Ένωσης ύπονοεί μάλλον ότι ή όργάνωση θρίσκειται υπό τήν αιγίδα της τελευταίας· στο έσωτερικό μία γιγαντοαφίσα με τό πρόσωπο του Στάλιν φτιαγμένο από σταυρούς με τήν έπιγραφή «20.000.000 (αναφέρεται —κατά τούς δικούς τους ύπολογισμούς— στά θύματα των σοβιετικών γουλάγκ ή στους νεκρούς Σοβιετικούς πολίτες θύματα του Β' Παγκόσμιοι Πολέμου, στους όποιους προφανώς χρεώνεται ό Στάλιν; οι νεκροί μās νουθετούν», καθώς και σημαία και άλλα διακριτικά της άπαγορευμένης στο μεταξύ νεοφασιστικής όργάνωσης «Νεολαία των Βίκινγκς» («Wikinger Jugend»).

6. Τήν καλύτερη διατύπωση της έξίσωσης των παθών των Γερμανών έμπολέμων με τά δεινά των θυμάτων του κατακτητικού πολέμου του Χίτλερ και της ναζιστικής θηριωδίας τήν έκανε ό άξιωματικός των Ές Ές Φράντς Ζούχομελ στο ντοκυμανταίρ «Σόα» του Κλώντ Λανζμάν· όταν ρωτήθηκε για τό πώς ένιωθε βλέποντας τούς μελλοθάνατους όλόγυμνους νά αναμένουν έξω στο χιόνι τήν έκτέλεσή τους στο θάλαμο των άερίων ό Φράντς Ζούχομελ άπάντησε με άφοπλιστική άθωότητα: «Κι έμεις κρυώναμε» («Shoa», 1975, πρώτο μέρος).

7. Π.χ. τίς γεωτρήσεις πόσιμου νερού που έκανε ή Μπούντεσεβερ στη Σομαλία.

8. *Der Spiegel*, 2 Οκτωβρίου 1995.

«Έγώ, σέ βομβαρδισμένο σπίτι του Κρούπεν...»

3 Μαρτίου 1940

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ: ΑΣ ΞΕΧΑΣΟΥΜΕ ΤΗ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ

του Πέτρου Λινάρδου-Ρυλμόν

Μέ αφορμή τό ζήτημα τής κρατικής πολιτικής απέναντι στους μετανάστες που ζούν και εργάζονται στην Ελλάδα, μπορεί κανείς νά θέσει και πάλι τό μεγάλο θέμα τής σχέσης θεσμικών λειτουργιών και πολιτικών αποφάσεων στην ελληνική επικράτεια. Δέν είναι ή πρώτη φορά που θά διαπιστωθεί ότι στή χώρα μας πολλές κρίσιμες πολιτικές αποφάσεις, στρατηγικής σημασίας πολλές φορές, υίοθετούνται ως παραλήψεις, ως προϊόντα αδράνειας ή αδυναμίας, ή ακόμα και ανικανότητας. Ας αφήσουμε, όμως, για τό τέλος τό ερμηνευτικό σχήμα, ξεκινώντας από όρισμένες διαπιστώσεις σχετικά μέ τίς «δυσκολίες» που συναντάει φαινομενικά ή υλοποίηση τής πολιτικής «νομιμοποίησης» τών αλλοδαπών που βρίσκονται στην Ελλάδα, μιά πολιτική που όλοι θεωρούσαμε πως άργά ή γρήγορα, στό όνομα τής προόδου και τής κοινής λογικής, θά πρέπει νά υπεριαχύσει.

Κατά τήν τελευταία πενταετία, κέρδισε έδαφος ή ιδέα ότι απέναντι στην επέκταση τής απασχόλησης μεγάλου αριθμού παρανομων αλλοδαπών, ήταν ενδεδειγμένη μιά μορφή νομιμοποίησης αυτής τής παρουσίας. Η σχετική πρόταση τής ΓΣΕΕ ήταν τό άποκορύφωμα αυτής τής διαδικασίας και προκάλεσε από τήν πλευρά του προηγούμενου ύπουργού Έργασίας επαναλαμβανόμενες δηλώσεις που είχαν άναγγείλει επικείμενες ρυθμίσεις μέ τή μορφή τροποποίησης του ισχύοντος νόμου. Παράλληλα, τό ύπουργείο Έξωτερικών είχε επίσης άναγγείλει ότι στό τραπέζι διαπραγματεύσεων μέ τήν Αλβανία, θέτει τό ζήτημα τής σπαραχώρησης ενός αριθμού (50.000) άδειών εποχιακής εργασίας σέ εργαζομένους από αυτή τή χώρα.

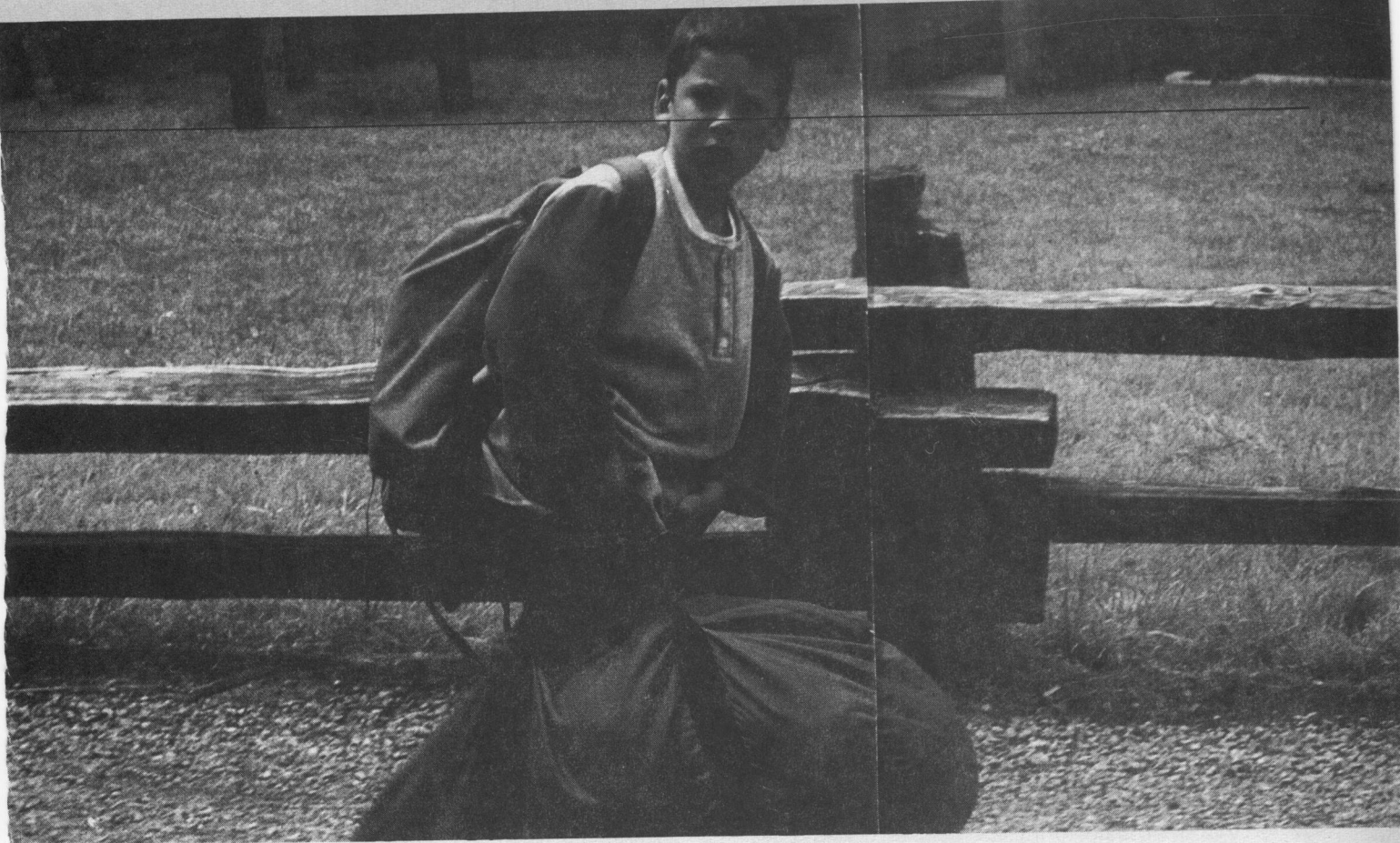
Ήταν από τότε εμφανές ότι τά δύο αυτά ύπουργεία είχαν μιά έντελώς διαφορετική αντίληψη για τή «νομιμοποίηση». Τό ύπουργείο Έξωτερικών προέβλεπε μιά άπόφαση ή όποία εντάσσεται στή λειτουργία του υπάρχοντος νομικού πλαισίου και δέν θά άλλαζε έξάλλου τήν κατάσταση για τίς άλλες εθνικότητες, ενώ θά τήν άλλαζε εν μέρει μόνο για τούς Αλβανούς. Τό ύπουργείο Έργασίας άναζητούσε τρόπο νά μεταφέρει από τήν παρανομία στή νομιμότητα τό μεγαλύτερο δυνατό μέρος τών παρανομων αλλοδαπών, αλλάζοντας άναγκαστικά τό νομικό πλαίσιο. Έκτός από τίς δύο αυτές άπόψεις υπήρχε και μιά τρίτη, αυτή του ύπουργείου Δημόσιας Τάξης, τό όποιο υποστήριζε και ύποστηρίζει ότι έχουμε νά κάνουμε μέ λαθρομετανάστες και ότι επομένως τό πρόβλημα που υπάρχει είναι αυτό τής πίο άποτελεσματικής εφαρμογής του νόμου. Σήμερα, τά πράγματα δέν έχουν αλλάξει, μέ μόνη διαφορά ότι ό σημερινός ύπουργός Έργασίας «σκέφτηκε» νά συνοδεύεται ή όποια

νομιμοποίηση από τήν πληρωμή ενός προστίμου, χωρίς, όμως, νά υπάρχει ένα στοιχειώδες έστω σχέδιο τροποποίησης του ισχύοντος καθεστώτος.

Αν έπεδίωκε τό ένα ή τό άλλο ύπουργείο νά άσχοληθεί μέ τήν άναζήτηση μιάς πολιτικής νομιμοποίησης, θά συναντούσε δυσκολίες που για νά αντιμετωπιστούν χρειάζονται μιά συστηματική έπεξεργασία τροποποιήσεων, αλλά πριν άπ' όλα τή γνώση τής πραγματικότητας, όπως και τήν κριτική άξιολόγηση τής ισχύουσας νομοθεσίας. Από τά κείμενα που είχε στά χέρια του ό προηγούμενος ύπουργός Έργασίας (ό σημερινός άρκεϊται στον προφορικό λόγο), προκύπτει ότι τό ύπουργείο δέν γνωρίζει πριν άπ' όλα ποιές κατηγορίες παρανομων μεταναστών έχουμε στή χώρα μας, όχι από τήν άποψη τής εθνικότητας αλλά από τήν άποψη τής διάρκειας παραμονής στή χώρα και τής βαρύτητας που μπορεί νά έχει μιά δυνατότητα νομιμοποίησής της. Δέν είναι λοιπόν νά αντιμετωπίζονται ως «λαθρομετανάστες» άνθρωποι που ζούν στην Ελλάδα τά τελευταία 20 χρόνια, ή οι εργαζόμενες από τίς Φιλιππίνες που δέν έχουν πλέον άδεια παραμονής διότι θέλησαν μετά από πολλά χρόνια νά αλλάξουν εργοδότη, παραβιάζοντας έναν άκαμποτο και παράλογο νόμο.

Από τήν πλευρά πάντοτε του ύπουργείου Έργασίας, ή διαδικασία νομιμοποίησης αντιμετωπίστηκε χωρίς καμία άναφορά στίς δυσκολίες ενός τέτοιου έγχειρήματος σέ ένα περιβάλλον έκτεταμένης παραοικονομίας και παραβατικότητας όλων των συντελεστών τής απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένου και του άρμόδιου ύπουργείου. Η ιδέα ότι μέ ένα περιθώριο μερικών μηνών, μιά κάρτα εργασίας και τήν απέλαση όσων δέν σπεύσουν νά δηλωθούν είναι δυνατόν νά υπάρξει «λύση» του προβλήματος, δείχνει ότι ό ύπουργός και οι σύμβουλοί του δέν θέλησαν νά άσχοληθούν όχι μόνο μέ τήν πραγματικότητα τής μετανάστευσης, αλλά και μέ τά πραγματικά δεδομένα τής ελληνικής αγοράς εργασίας. Ποιές Έπιθεωρήσεις Έργασίας θά επιβάλλουν τή νομιμότητα τής απασχόλησης τών αλλοδαπών, αυτές που έλέγχουν σήμερα τήν τήρηση τής εργατικής νομοθεσίας;

Τό ύπουργείο Έξωτερικών, από τήν πλευρά του, ακόμα και όταν άσχολείται άποκλειστικά μέ τούς εργαζομένους από τήν Αλβανία, υίοθετεί μιά προσέγγιση ή όποια απέχει πολύ από τό σημείο όπου βρίσκονται σήμερα τά πράγματα, όχι μόνο σέ ό,τι άφορά τή σύνθετη πλέον διαπλοκή άλβανικής και ελληνικής οικονομίας. Η άπασχόληση Αλβανών υπηκόων δέν τρο-

φοδοτεί μόνο ένα μέρος της οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα (ας μὴν ξεχνᾶμε ὅτι σὲ μιά δεκαετία ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία ἀπορρόφησε 300 μὲ 400 χιλιάδες μετανάστες συνολικά, χωρὶς νὰ ὑπάρξει καμία μεταβολὴ στὶς στατιστικὲς τῆς ἀνεργίας), ἀλλὰ τροφοδοτεῖ καὶ τὴν ἐξαγωγικὴ δραστηριότητα πρὸς τὴν Ἀλβανία, σὲ σχέση μὲ τὴν ὁποία ἡ Ελλάδα παρουσιάζει ἓνα διευρυνόμενο ἐμπορικὸ πλεόνασμα. Ἡ συζήτηση γιὰ παραχώρηση μερικῶν ἀδειῶν ἐποχικῆς ἐργασίας ἢ οἱ διαμαρτυρίες σχετικὰ μὲ τὰ ἀφύλακτα σύνορα δὲν σημαίνουν στὴν πράξη παρὰ τὴ θέληση τῆς ἑλληνικῆς πλευρᾶς νὰ κάνει κυριολεκτικὰ ὅ,τι θέλει ἓνα ἐργατικὸ δυναμικὸ 200.000 ἀτόμων.

Τὶ ὑπάρχει πίσω ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς συστηματικὲς προσπάθειες νὰ συγκαλυφθεῖ ἡ πραγματικότητα καὶ νὰ προταθοῦν μέρη τὰ ὁποία δὲν πρόκειται νὰ μεταβάλουν τὴν κατάσταση πού ἔχει διαμορφωθεῖ ὡς πρὸς τὴν ἀπασχόληση παράνομων ἀλλοδαπῶν στὴν Ελλάδα; Ἡ κραυγαλέα ἀναντιστοιχία μεταξὺ τοῦ λόγου περὶ νομιμοποίησης καὶ μέσων πού διαμορφώνονται γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ μιᾶς τέτοιας πολιτικῆς δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀδράνειας, οὔτε ἐξάλλου τῆς ἀδυναμίας νὰ γίνουν γνωστὰ τὰ πραγματικὰ δεδομένα. Ἡ ἀνάπτυξη ἐκτεταμένων παράνομων δραστηριοτήτων, μὲ τὴν ἀνοχὴ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, συνυπάρχει μὲ τὴν ἐγκαθίδρυση φαινομενικὰ ἀντιφατικῶν συμπεριφορῶν καὶ στάσεων, ὅπως καὶ μὲ τὴν πολυδιάσπαση αὐτῶν τῶν συμπεριφορῶν καὶ στάσεων. Ἡ νομιμότητα, δηλαδή ἡ δυνατότητα ἀσκῆσης κρατικῆς βίας, ἀποτελεῖ τὴν ἐγγύηση τοῦ ἐλέγχου τῶν κρατικῶν ὀργάνων πάνω στὶς παρανομὲς δραστηριότητες καὶ τῆς ἀντλήσης χρημάτων ἀπ' αὐτές.

Ἡ ὑπάρξη αὐτῆς τῆς συναλλαγῆς ἀποκεντρώνει τὴν κρατικὴ λειτουργία ἀνάλογα μὲ τὶς δυνατότητες συγκεκριμένων μηχανισμῶν ἀντλήσης κέρδους. Τὸ ὑπουργεῖο Δημόσιας Τάξης ἔχει καὶ σκοπεύει νὰ διατηρήσει τὴ μερίδα τοῦ λέοντος, καθὼς μεθοδεύεται πλέον ἡ μεταφορὰ τῆς «φύλαξης» τῶν συνόρων ἀπὸ τὸ στρατὸ στὴν ἀστυνομία. Τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν

ἔχει στὰ χέρια του —στὰ Γίρανα— ἓναν χρυσοφόρο μηχανισμό ἀντλήσης παράνομων χρημάτων ἀπὸ τὶς βίτσες, τὸν ὁποῖο δὲν πρόκειται νὰ ἐγκαταλείψει εὐκόλα, ἀκόμα καὶ γιὰ τοὺς Βορειοηπειρώτες, οἱ ὁποῖοι γιὰ διάφορους «ἐθνικούς» λόγους ἔχουν ἐξομοιωθεῖ μὲ τοὺς ὑπόλοιπους Ἀλβανούς ὑπηκόους πού ἐργάζονται στὴν Ελλάδα. Τὸ ὑπουργεῖο Ἐργασίας δὲν ἔχει μπεῖ στό χορὸ τῶν κερδῶν ἀπὸ τὴν παρανομία καὶ εἶναι προφανές πὼς μὴ ἐνεργοποιήσῃ του τὸν τομέα τῆς νομιμοποίησης θὰ τοῦ δώσει μὴ τέτοια δυνατότητα. Συναντᾶει γι' αὐτὸ τὴν ἀπόλυτη ἀντίθεση τῶν ἄλλων ὑπουργείων, τὰ ὁποία δὲν διαθέτουν στό κάτω κάτω τοὺς πόρους τοῦ 2ου ΚΠΣ, τοὺς ὁποῖους διαχειρίζεται τὸ ὑπουργεῖο Ἐργασίας.

Μία τέτοια λειτουργία τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ εἶναι δυνατὴ λόγω τῆς εὐρύτατης συναίνεσης στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία ὑπὲρ τῆς παράνομης ἀπασχόλησης ἀλλοδαπῶν καὶ τῆς διατήρησης ὀλόκληρων κομματιῶν τῆς ἀγορᾶς ἐργασίας στὴν παρανομία ἢ τὴν ἡμιπαρανομία. Οἱ ἀντιδράσεις ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων, ἀκόμα κι ὅταν εἶναι πρόσκαιρα «ἀποτελεσματικὲς», δὲν διαμορφώνουν ἓνα νέο θεσμικὸ πλαίσιο ἢ νέες συμπεριφορὲς τοῦ ὑπάρχοντος, καθὼς ἐνεργοποιοῦν ἀπλῶς κατασταλτικὲς ἐνέργειες, οἱ ὁποῖες εἶναι ἔτσι κι ἄλλιως μέρος τῶν κανόνων τοῦ παιχνιδιοῦ. Ἡ συναίνεση θεμελιώνεται στὴ συνοχή, καὶ μερικὲς φορές ἀνοιχτὴ συνεργασία, τῶν ἐργοδοτῶν μὲ τοὺς μηχανισμοὺς προστασίας, δηλαδή μὲ τὴν ἀστυνομία. Πάνω στὶς πλάτες τῶν ξένων ἐργαζομένων, ἢ μὴ ἀναγνωρίζει τὴ δυνατότητα τῆς ἄλλης νὰ ἀντλεῖ τὰ κέρδη πού μπορεῖ. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος πού παρὰ τὴν αὐστηρότητα τῆς νομοθεσίας σχετικὰ μὲ τοὺς ἐργοδότες, ἡ δίωξή τους ἀποτελεῖ φαινόμενο ἀκόμα πιὸ σπάνιο ἀπὸ τὴ σύλληψη ἀστυνομικῶν γιὰ προστασία ἢ ἐμπορία παράνομου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Κάτι πού δὲν εἶναι φυσικὰ παράλογο, καθὼς ἡ ἀπασχόληση τῶν ἀλλοδαπῶν ἀποτελεῖ καὶ τὴ βάση ὅλων τῶν ὑπόλοιπων «εὐκαιριῶν» τῶν κρατικῶν ὀργάνων.

ΡΗΞΗ ΜΕ ΤΗ ΓΥΑΛΙΝΗ ΠΛΗΞΗ

του Διονύση Τζάκν

Μέ έντολή τής Εισαγγελίας του 'Αρείου Πάγου ό εισαγγελέας Πρωτοδικών 'Αθηνών 'Αν. Κανελλόιουλος άσκησε ποινική δίωξη ένάντια σέ δύο πολίτες αúτης τής χώρας, μέ τήν κατηγορία του «έγκωμιασμού παράνομης πράξης πού έκθέτει σέ κίνδυνο τή δημόσια τάξη», σύμφωνα μέ τό άρθρο 185 του Ποινικού Κώδικα. 'Η κατηγορία άφορούσε τίς άπόψεις πού εξέφρασαν σέ τηλεοπτική έκπομπή μέ θέμα τά πρόσφατα γεγονότα κατά τόν έορτασμό του Πολυτεχνείου. 'Ανά τατη έπιβαλλόμενη ποινή, τά τρία χρόνια. Εύτυχώς, ό ένας, ό Γ. Ρούσσης, είναι πανεπιστημιακός και ό άλλος, ό Β. Διαμαντόπουλος, γνωστός και καλός ήθοποιός, γεγονός πού έξασφάλισε, αυτόματα, δημοσιότητα από τά ΜΜΕ, δηλώσεις συμπάραστασης άκόμη και από τόν κύριο 'Ανδρεουλάκο, προδικάζοντας τή θετική γι' αυτούς κατάληξη τής ύπόθεσης.

'Εχω τήν αίσθηση πώς τό άξιόποιο τής πράξης των δύο δέν άφορά τόν «δημόσιο έγκωμιασμό τής παράνομης πράξης». Καθημερινά τά έγκλήματα σέ αυτόν τόν τόπο, όπως παντού άλλωστε, πολλά τά κανάλια και άκόμη περισσότεροι οί άνθρωποι μέ τό ματσούκι στό χέρι πού άποσπούν τίς «άποκλειστικές» πάντοτε δηλώσεις κάθε πικραμένου, πού άλλο τρόπο νά έκφράσει τήν πίκρα του δέν έχει από άποφάνσεις του τύπου: «καλά του κάνανε», «κι άλλα έπρεπε νά πάθει» ή, άκόμη, «δέν συμφωνώ, βέβαια, μέ τό έγκλημα άλλα του άξιζει ή τιμωρία» (δίνοντας έμφαση στό «βέβαια»), όπως θά λένε από «καυτά τηλεοπτικά ρεπορτάζ» τίς μέρες πού και οί δύο 'Ελλάδες — τών «έπωνύμων» και τών «άνωνύμων» — έπικροτούσαν τόν παράνομο και συνεχιζόμενο για μέρες ξυλοδαρμό του Δουρη.

Κατά τήν ταπεινή μου γνώμη, λοιπόν, ήταν άσκοπο πού ή όλη συζήτηση για τή δίωξη περιστράφηκε στό άν πράγματι έπικροτήθηκαν άπ' τούς Διαμαντόπουλο και Ρούσση πράξεις όπως «οί βανδαλισμοί στό Πολυτεχνείο», «ή καταστροφή του περιπτέρου» και τό «κάψιμο τής ελληνικής σημαίας». Οί άνθρωποι κλήθηκαν άδίκως νά άποδείξουν ότι δέν είναι έλέφαντες — όπως τόνισε ό Γ. Ρούσσης σέ άλλη, μεταγενέστερη, έκπομπή — ένώ ή δικαιοσύνη δέν τούς ζήτησε κάτι τέτοιο.

Κάθε δήλωση, άλλωστε, είναι δεκτική πολλαπλών έρμηνειών και, συνεπώς, νομιμοποιείται ό κάθε εισαγγελέας (και όχι μόνο) νά τήν έρμηνεύσει καταπώς δύναται. «'Ο καθείς μέ τά όπλα του», πού λέει κι ό ποιητής και στήν περίπτωσή μας τή λέξη «όπλα» μπορείτε νά τήν άντικαταστήσετε μέ τίς λέξεις «σοβαρότητα», «πνευματική διαύγεια» κλπ. Αυτό φάνηκε και στίς σχετικές μέ τό θέμα τηλεοπτικές έκπομπές, όπου άλλοι θεώρησαν ότι ήταν λάθος του εισαγγελέα νά έρμηνεύσει κατά τέτοιο τρόπο τίς δηλώσεις των δύο, ένώ άλλοι τίς εξέλαβαν ως έγκω-

μιαστικές των διαπραχθέντων «έγκλημάτων»: όπως ό βουλευτής Καμμένος, πού συνέστησε στόν Γ. Ρούσση άντί νά μεμψιμοιρεί και νά βάλλει κατά τής δικαιοσύνης, νά είναι και εύχαριστημένος πού δέν βρίσκεται σέ άλλες έποχές, τότε πού για πράξεις σάν τίς δικές του οί άνθρωποι στέλνονταν στό έκτελεστικό άπόσπασμα.

'Εκείνο στό όποιο νομίζω ότι στέκεται τό «γράμμα του νόμου» άφορά στό άν οί όποιες δηλώσεις «έκθέτουν σέ κίνδυνο τή δημόσια τάξη». 'Αλήθεια, έθεσαν σέ κίνδυνο τήν τάξη οί Ρούσσης και Διαμαντόπουλος και, κυρίως, ποιά «τάξη»; Στά έρωτήματα αυτά θά προσπαθήσω νά άπαντήσω και θά άπαντήσω καταφατικά. 'Ο Γ. Ρούσσης και ό Β. Διαμαντόπουλος κίνησαν τήν εισαγγελική έρευνα γιατί τάραξαν τήν άφόρητη άνία των τηλεοπτικών «πάνελ», όπου όλο κάτι είναι νά λεχθεί μά ποτέ δέν άκούγεται. Γιατί προσάθησαν νά μιλήσουν πολιτικά για ένα ζήτημα πού πρωταρχικά και κύρια είναι πολιτικό. Γιατί άρνήθηκαν νά σχολιάσουν πράξεις καταστροφής άντιπροτείνοντας τή συζήτηση για τίς πρακτικές πολιτικής διαμαρτυρίας. Γιατί τόνισαν πώς μία πρακτική είναι «πολιτική» άκόμη και όταν δέν συνάδει μέ τούς κοινωνικά άποδεκτούς τρόπους πολιτικής παρέμβασης, άκόμη και όταν δέν συνδέεται μέ πράξεις πού, άν ιδωθούν ξεκομμένα από τό πολιτικό πλαίσιο στό όποιο άποκτούν νόημα και νομιμοποίηση, είναι ποινικά κολάσιμες.

Κοντολογίς, έχω τήν αίσθηση πώς ό Γ. Ρούσσης και ό Β. Διαμαντόπουλος κατηγορήθηκαν πώς μέ τά έπιχειρήματά τους «έξέθεσαν σέ κίνδυνο τή δημόσια τάξη» γιατί προσάθησαν — και άπ' ό,τι φαίνεται πέτυχαν — νά σπάσουν κάπως τή «γυάλινη πλήξη», δηλαδή τήν τηλεοπτική τάξη. Ποιά είναι, όμως, αυτή ή τηλεοπτική τάξη;

Σύμφωνα μέ τήν τάξη των «παραθύρων» και των «πάνελ», τά πάντα πρέπει νά άπογράφονται στή λογική του «υπέρ ή κατά». 'Η συνταγή τής έπιτυχίας είναι γνωστή σέ κάθε δημοσιογράφο και εφαρμόζεται μέ όλες τίς δυνατές παραλλαγές, είτε πρόκειται για έκπομπές σάν κι αυτές τής Δίγηνή και του Παπαδάκη, είτε για «σοβαρές» συζητήσεις όπως του Παναγιωτόπουλου, τής Στάη, του Πρετεντέρη και των λοιπών συγγενών. Στίς μέρες τηλεόρασης πού διανύουμε, λοιπόν, για νά «γράψουν» τά μηχανάκια τής AGB άρκει οί καλεσμένοι τής έκπομπής νά είναι γνωστοί στό εύρύ κοινό — πρόκειται για τούς λεγόμενους μαϊντανούς — και, έπιπρόσθετα, νά πρεσβεύουν άντιπαρατιθέμενες άπόψεις.

Καλείς, λόγου χάρη, τόν Ζουράρι και τόν Καργάκο άπ' τήν μία πλευρά και τόν Ραφαηλίδη άπ' τήν άλλη, τόν Πλεύρη, τόν Μιχαολιάκο και τά πρωτοπαλικάρα τής Χρυσής Αύγης και

τούς βάσεις νά παίξουν μέ τόν Πάγκαλο καί τόν Γιανναρά μιά σύγχρονη έκδοχή τού δημοφίλου, άλλοτε, θεάματος πού πρόσφεραν στό ρωμαϊκό κοινό οί χριστιανοί καί τά λιοντάρια.

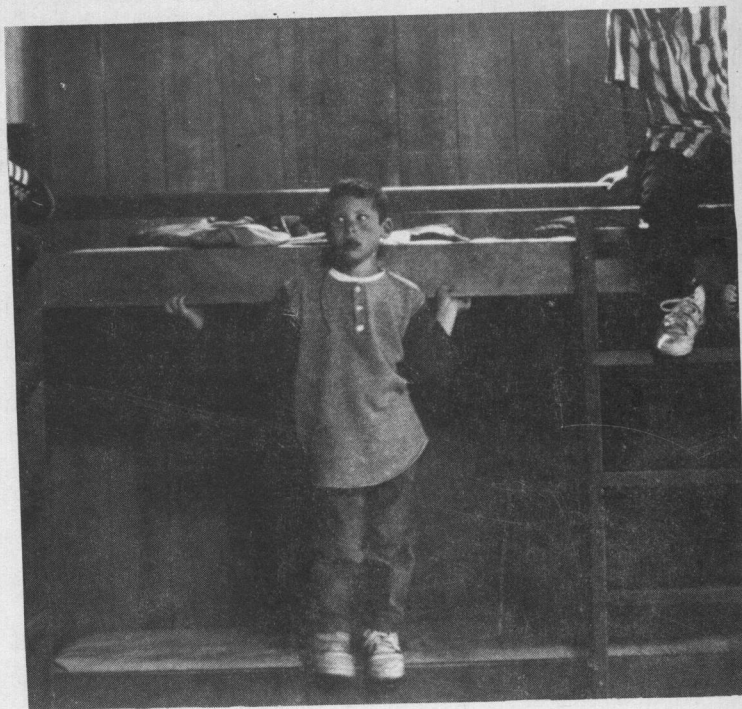
Εφόσον πετύχει ή «χημεία» τής κάθε έκπομπής, όλα θά κυλήσουν «όμαλά». "Αν όχι, χρειάζεται νά επιστρατευθεί ή μαγική τού παρουσιαστή, ή όποία έγκειται στό νά ρίχνει λάδι κάθε φορά πού πάει νά σβήσει ή φωτιά. Διάλογος, βέβαια, δέν γίνεται, πολύ περισσότερο αναλύσεις. "Αλλωστε, στά ένα-δύο λεπτά πού δίνονται στό κάθε όμιλητή (χώρια οί τόσες διακοπές), τί νά προλάβει νά πεί, πέρα από συνθήματα, σλόγκαν, έξυπνάδες, μπηχτές, ώστε νά κερδίζονται οί έντυπώσεις.

Στήν τηλεοπτική τάξη εκείνο πού μετράει είναι ποιοί είναι υπέρ καί ποιοί κατά. Δέν έχει σημασία ούτε πάνω σέ τί διαφωνούν, ούτε, πολύ περισσότερο, γιατί διαφωνούν. Εκείνο πού στηρίζει τήν τηλεοπτική τάξη είναι κανείς νά μήν συζητά, κανείς νά μήν άκούει, κανείς νά μήν διαλέγεται. "Αν σέβασαι αυτή τήν τάξη, κερδίζεις τή θέση τού τηλεοπτικού μαϊντανού καί τότε μπορείς νά τσαμπουνάς ό,τι θές. Μπορείς άς πούμε — ζηλεύοντας τή δόξα τού σαχλεπίσαχλου πού χαιρέται καθώς όλοι, πλέον, τόν άναγνωρίζουν στό δρόμο — νά εκθειάσεις τόν σημήναρχο Βρακά, τούς λεβέντες τής ΜΑΒΗ ή ό,τι άλλο κάνει κέφι ή ψυχούλα σου. Κανείς είσαγγελέσας δέν πρόκειται νά άσχοληθεί μαζί σου. Δηλαδή νά άσκήσει δίωξη επικαλούμενος τό άρθρο 185 τού Ποινικού Κώδικα.

Στό πλαίσιο, λοιπόν, τής τηλεοπτικής τάξης, όσα συνέδησαν κατά τόν πρόσφατο έορτασμό τής έξέγερσης τού Πολυτεχνείου σχολιάστηκαν ως έξής: Κατά τίς ώρες τών όδομαχιών είχαμε «πενήντα-εκατό γνωστούς-άγνωστους πού έσπαζαν, έκαιγαν καί προκαλούσαν». Μετά τήν παράδοση καί σύλληψη τους, οί γνωστοί τηλεοπτικοί άστέρες άνακάλυψαν έκπληκτοι πώς έκτός από μιά «δράκα γνωστών-άγνωστων» υπήρχαν καί άλλα 500 «άνήλικα παρασυρμένα παιδιά»: χώρια τά άλλα τόσα πού πρόλαβαν νά φυγαδευθούν τή νύχτα από «τά χέρια ενός άδίστακτου σαραντάρη πού τά κρατούσε έγκλωβισμένα» (!).

"Αν, λοιπόν, τίς μέρες εκείνες άναρωτηθήκατε γιά τό τί έγινε στό Πολυτεχνείο, οί προαγωγοί τής «γυάλινης πλήξης» σάς πρόσφεραν άπλόχερα τή σωστή άπάντηση: άπ' τή μιά οί «άδίστακτοι κουκουλοφόροι» καί από τήν άλλη οί «παρασυρμένοι άνήλικοι» πού, βέβαια, ουδέμία σχέση έχουν μέ τόν άριστερισμό, τόν άναρχισμό καί τούς άλλους άποδιοπομπαίους-ισμούς, καθώς τί ξέρονν τά παιδάκια από Μπακούνιν, ίσπανικό έμφύλιο, Μάη τού '68, Πολυτεχνείο κλπ. ('Αλήθεια, «παιδιά» δέν ήταν καί εκείνα πού γέννησαν τά σχολικά κινήματα καί «παιδιά» δέν ήταν εκείνα πού γιά μήνες διαδήλωναν καί γιά μέρες συγκρούονταν μέ τά ΜΑΤ τόν χειμώνα τού '90-'91, τότε, στό «κίνημα τών δεκαεξάρηδων», όπως τό όνόμασαν οί ίδιοι δημοσιογράφοι από τίς ίδιες έφημερίδες καί τά ίδια τηλεοπτικά κανάλια; Καί πόσα «παιδιά» βρισκονταν στό Πολυτεχνείο τό '73;)

Η τηλεοπτική τάξη αντιμετώπιζει τούς έγκλειστους ως «παιδιά» γιά νά τούς αφαιρέσει εκείνο τό όποιο διεκδικούν. Τήν αντιμετώπισή τους ως πολιτικό χώρο, ή, τουλάχιστον, ως άτομα πού σκέφτονται καί δρούν πολιτικά — όπως σκέφτονται καί όπως δρούν. "Αν ή πολιτική τους πρακτική είναι σύμφωνη μέ τίς δικές μας, άποτελεσματική κλπ., είναι μιά άλλη συζήτηση ή όποία γιά νά γίνει προϋποθέτει τήν κατ' άρχήν άναγνώρισή τους ως πολιτικά σκεπτόμενων καί δρώντων άτόμων. "Αναγνώριση τήν όποία τούς τήν άρνούνται, τόσο αυτοί πού τούς κατακρίνουν καί τούς άποκαλούν «κωλόπαιδα», «άλη-

τες» κλπ., όσο κι εκείνοι πού εκφράζουν τή συμπάθεια καί τήν κατανόησή τους, θεωρώντας τους «παιδάκια» «πού δέν ήξεραν» καί «δέν κατάλαβαν». Δύο λόγοι αντίθετοι — υπέρ καί κατά, σύμφωνα μέ τά τηλεοπτικά ειωθότα — μά όμοιοι στή λογική τους.

Καί ξαφνικά, εκεί πού όλα έβαιναν καλώς, παρουσίασαν στό γυαλί — τί άπερισκεψία! — κάποιον πανεπιστημιακό, τόν κ. Ρούσση, καί κάποιον θεατρίνο, τόν κύριο Διαμαντόπουλο, καί τούς χάλασαν τή σούπα, τάραξαν δηλαδή τήν περιδότη «γυάλινη πλήξη». Τί έκαναν αυτοί οί δύο; Οντας έξω από τά άυτονόητα τής τηλεθέας, δέν αντιμετώπισαν αυτούς πού ήταν στό Πολυτεχνείο — όπως καί τούς χιλιάδες άλλους νέους πού θά μπορούσαν νά είχαν βρεθεί εκείνο τό βράδυ σ' εκείνον τό χώρο — ως άνώριμα παιδιά, αλλά ως κοινωνικά ευαίσθητους καί πολιτικά σκεπτόμενους πολίτες αυτής τής χώρας.

Μέ τή στάση τους αυτή δικαίως μπήκαν στό στόχαστρο καί κινητοποιήσαν τούς μηχανισμούς τής δικαιοσύνης, γιάτί θέλησαν νά μιλήσουν πολιτικά γιά ένα ζήτημα, ή διαχείριση τού όποίου στά τηλεοπτικά δελτία, στίς μαραθώνιες καλύψεις καί στά κάθε λογής «τόκ σόου» περιοριζόταν στήν καταμέτρηση ζημιών, στήν άνεργάτιστη ήθικολογία γιά τό ποιός φταίει καί στή στείρα περί άσύλου συζήτηση μεταξύ τών γνωστών τηλεοπτικών μαϊντανών. Έστρεψαν τή συζήτηση άλλου καί μέ τόν τρόπο αυτό έθεσαν σέ κίνδυνο τήν τηλεοπτική μας τάξη πού, όλοένα καί περισσότερο, τείνει νά μετατραπεί σέ «δημόσια τάξη». Σωστά, λοιπόν, κινήθηκε δίωξη εναντίον τους, όχι γιάτί έγκωμίασαν μέ όσα είπαν τίς καταστροφές, τά κάψιμο τής σημαίας καί άλλα τέτοια, αλλά γιάτί τόλμησαν νά είσαγάγουν καινά δαιμόνια στήν τηλεοπτική μας δημοκρατία.

"Ας μήν διαμαρτύρονται. Αντίθετα, μπορούν νά αισθάνονται τυχεροί πού ζούν στή δική μας εποχή, άναλογιζόμενοι πώς άλλοτε κάποιους άλλους τούς πότισαν φαρμάκι γιά κάποια άλλα καινά δαιμόνια πού προσπάθησαν νά είσαγάγουν. Πρέπει νά πληρώσουν, μπάς καί κατάλαβουν τί σημαίνει «τάξη»· κι άς λέει πάλι ό ποιητής πώς «όταν άκούς "τάξη" άνθρώπινο κρέας μυρίζει»...

Η ΗΛΙΚΙΑ ΤΗΣ ΚΕΡΚΙΔΑΣ

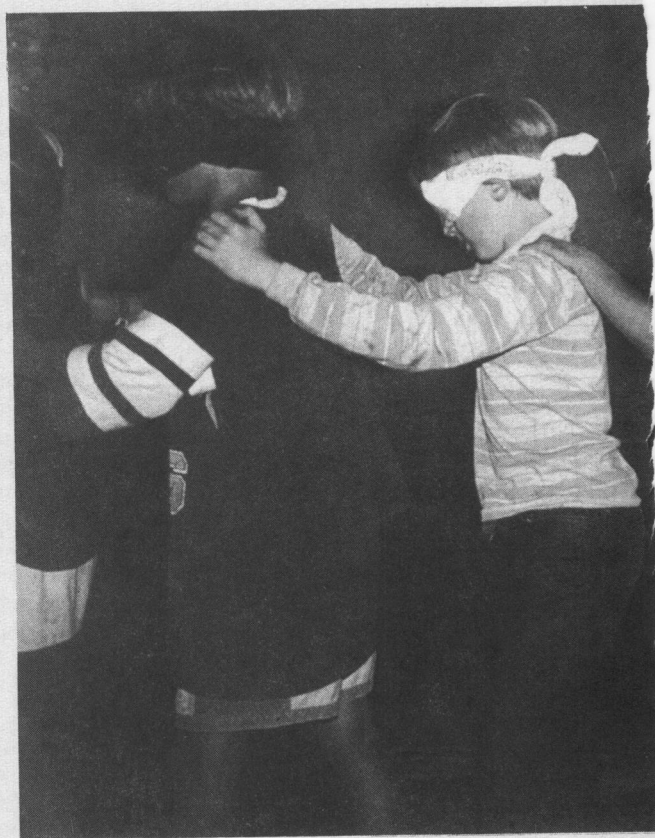
του Νίκου Κοταρίδη

Πρίν από λίγο καιρό τό "Ίδρυμα Μωραΐτη" οργάνωσε έναν κύκλο συζητήσεων για τόν φανατισμό τών καιρών μας και αφιέρωσε μιά ημέρα στους φιλάθλους και τήν κερκίδα. Έκει ό υπεύθυνος τών συζητήσεων, καθηγητής τής Ιστορίας, έθεσε τό ζήτημα τής χρονολόγησης διάφορων φαινομένων πού συγκαταλέγονται σέ ό,τι σήμερα καταλογόγραφουμε ως άκραίες και φανατικές συμπεριφορές, δηλαδή τό ζήτημα τής Ιστορίας αυτού πού ονομάσαμε σέ εκείνη τή συζήτηση κερκίδα.

Βεβαίως, τό ιστοριογραφικό αυτό πρόβλημα δέν έρχεται μόνο από τίς επαγγελματικές μας ιδιοτροπίες. Αν θυμάμαι καλά τόν τρόπο πού προσδιορίστηκε, τό έρώτημα άφορούσε τήν ιστορικότητα τής κερκίδας, δηλαδή τήν παραγωγή τής άσυνέχειας και τής διαφοράς στόν Ιστορικό χρόνο. Έτσι ή θεώρηση τής κερκίδας στό χρόνο δέν εξαντλείται μόνον στήν άποκατάσταση του χρονικού τής εξέλιξης της, αλλά συνδέεται, επιπλέον, και μέ τήν κατανόηση συγχρονικών φαινομένων, όπως αυτά πού μās άπασχόλησαν σ' εκείνη τή συζήτηση. Μέσα από έναν τέτοιο δρόμο οδηγούμαστε στίς Ιστορικές διαδικασίες παραγωγής κάποιων στάσεων και συμπεριφορών πού εκδηλώνονται στά γήπεδα και στόν συσχετισμό τους μέ ευρύτερα φαινόμενα του κοινωνικού. Τά φαινόμενα, λοιπόν, πού διακρίνουμε ως άκραιο και φανατική συμπεριφορά συναρθρώνονται, σ' αυτόν τόν αιώνα τών ρήξεων και τών άσυνχειών, σέ ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικών μετασχηματισμών και νοοτροπικών αλλαγών.

Έλπίζοντας ότι, κατανοώντας μέ αυτόν τόν τρόπο τό πρόβλημα, κατανόησα και σωστά τήν παρέμβαση του υπευθύνου τών σεμιναρίων, σήμερα, θά αναφερθώ στή δομική σχέση κοινού-άγωνιστή, συμπληρώνοντας όσα περιληπτικά ανέφερα στήν παρέμβασή μου για τόν φανατισμό τών φιλάθλων. Από τή σκοπιά αυτή επιστρέφω στά ζητήματα του φανατισμού πού τέθηκαν εκεί, γιατί μου έδωσαν πολλές ευκαιρίες νά μάθω και νά ξανασκεφτώ και γιατί προσδοκώ ότι ό διάλογος πού φιλοξένησε τό "Ίδρυμα Μωραΐτη" θά συνεχιστεί από τίς σελίδες του *Πολίτη*.

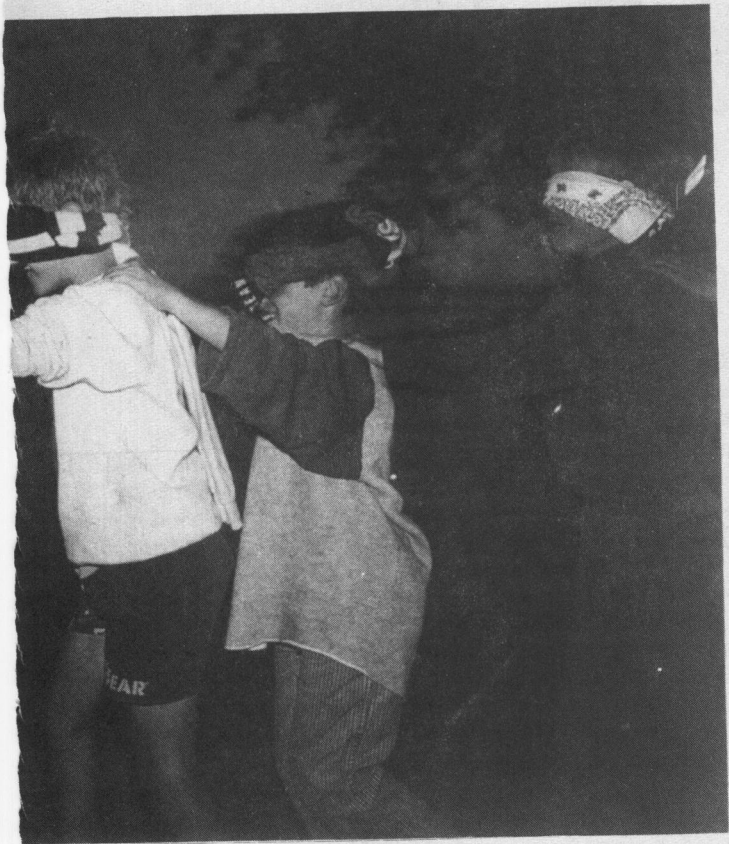
Τά σύγχρονα σπόρ διακρίνονται, ασφαλώς, από τά παραδοσιακά «άγωνίσματα» ως προς τή λογική και τήν οργάνωσή τους. Είναι γνωστό ότι άκολουθούν, μέ ιδιαίτερους κάθε φορά τρόπους, μιά ένοποιητική δυναμική πού έρχεται έξω από τό γήπεδο και συνάγεται από τόν γραφειοκρατικό χαρακτήρα τών σύγχρονων κοινωνιών και τή συγκεντρωτική λογική τής πολιτείας μας. Όμως σέ ό,τι άφορά τή νοηματοδότηση και τή βίωσή τους από τούς ανθρώπους, όποιες διακρίσεις επιχειρούμε, όποιες ρήξεις και άσυνέχειες έντοπίζουμε, ό,τι καταλογόγραφουμε ως άτομική ή συλλογική στάση και συμπεριφο-

ρά στά γήπεδα παραπέμπουν σέ μιά διαδικασία μετάβασης προς μιά σύγχρονη κοινωνία, μιλούν μέ τόν τρόπο τους για ρήξεις στό συνεχές τών κοινωνικών πρακτικών και τών μορφών κοινωνικής οργάνωσης.

Πρακτικές και στάσεις πού επιδιώνουν στή σύγχρονη πόλη και κληροδοτούνται από τόν παραδοσιακό πολιτισμό, ό,τι συστήνει αυτό πού θά ονομάζαμε άστικό λαϊκό πολιτισμό θά πρέπει νά διαβαστεί είτε ως προσαρμογή ενός παράδοσιακού πολιτισμού στό σύγχρονο περιβάλλον και/είτε ως επινόηση και δημιουργία άτόμων και συλλογικοτήτων πού βρέθηκαν στή δινη ενός αιώνα, όπου άλλαζαν βίαιο ό κόσμος και ή καθημερινότητά τους.

Αυτοί οι μετασχηματισμοί και οι άσυνέχειες δέν εξαντλούνται στίς βουλήσεις κάποιων φορέων για νά χρονολογηθούν σύμφωνα μέ τίς πράξεις ή τίς αποφάσεις τους, αλλά συμβαίνουν πέρα από τούς σχεδιασμούς και τίς προθέσεις τους. Γι' αυτό, θά ήταν παρακινδυνευμένο νά δανειστούμε τό χρονολόγιο τών ομάδων για νά χρονολογήσουμε τήν κερκίδα. Επιπλέον, επειδή, όσο κι αν οι πρακτικές και οι στάσεις τών φιλάθλων ένο-

ποιούνται και εξελίσσονται άμεσα, ή χρονολόγησή τους συνιστά, πράγματι, ένα δυσεπίλυτο ιστοριογραφικό πρόβλημα.

Αντιλαμβάνομαι άπολύτως την αναγκαιότητα ενός τέτοιου έγχειρήματος. Τό ιστοριογραφικό ζήτημα πού τέθηκε προϋποθέτει μελέτη κατά περίπτωση, όπου αναγνωρίζονται διευρυμένα σύνολα, και επί μέρους μελέτες, όπου διακρίνονται οί πολλαπλοί ρυθμοί και χρόνοι τής ανθρώπινης δραστηριότητας. Προτιμώ νά ξεκινήσω ανάποδα (ίσως γιατί δέν ξεκίνησα κανονικά), έλπίζοντας ότι μιά τέτοια όπτική, άν και φαίνεται ανορθόδοξη, μπορεί νά αποδειχθεί χρήσιμη.

Αν χρονολογήσουμε άκολουθώντας ό,τι σώθηκε ως μαρτυρία για τήν όργάνωση και εξέλιξη τής κερκίδας, δηλαδή ό,τι διαφυλάσσει ή ομάδα/ΠΑΕ, θά όδηγηθούμε σέ μιά ιστορία-χρονολόγιο τών «ομάδων τής Αθήνας». Κάτι τέτοιο, όμως, θά ήταν λανθασμένο, μιάς και γνωρίζουμε ότι οί διαδικασίες ένοποίησης, πού ύποψιαζόμαστε βλέποντας τό σημερινό πρωτάθλημα και τούς φιλάθλους, ύποδεινύουν, κατ' άρχήν, διαφοροποιημένο και διαφοροποιούμενο στό χρόνο κοινωνικό και πολιτισμικό χώρο, ό,τι συνιστά τό περιβάλλον αυτών τών στά-

σεων και συμπεριφορών. Τό ότι τά καταφέρει ή έξουσία νά ένοποιεί ή νά δείχνει ένοποιημένα κοινωνικά πεδία δέν σημαίνει ότι ή ιστορία τής ομάδας/έπιχείρησης και τών φιλάθλων/συνδέσμων έξαντλείται στό χρονικό τών δραστηριοτήτων τους, σέ ό,τι θυμούνται άπό τό τότε για νά χαίρονται σήμερα.

Μέ τήν περιοδολόγηση, λοιπόν, πού θά έπιχειρήσω σήμερα άπό τίς στήλες τού *Πολίτη*, μπορεί νά άποφύγουμε τό βάρος τού αυτόνόητου και τής εικόνας πού παράγουν για τήν ιστορία τής κερκίδας όσοι διαχειρίζονται τό χώρο και μιλούν για «παιδιά πού πηγαίνουν στό γήπεδο» σέ κάποια «έποχή τού όνείρου». Όσα λοιπόν αναφέρονται ως στοιχεία μιάς περιοδολόγησης τής σχέσης κοινού-άθλητών/άγωνιστών δέν συνιστούν μιά άμεση άπάντηση στό έρώτημα πού τέθηκε, αλλά μιά περαιτέρω διερεύνηση τών όρων τού ίδιου τού έρωτήματος, μιάς και πρός τό παρόν δέν είμαι σέ θέση νά τό έξανλήσω.

Σ' ένα ντοκιμανταίρ τής ΕΤ για τούς πλανόδιους παλαιστές, ό ξακουστότερος όλων περιέγραφε τίς παραστάσεις πού έδινε στά πανηγύρια και τίς γειτονιές τών πόλεων. Ξαναζωντάνευε τά κατορθώματά του και περιέγραφε τήν πλατεία, όπου κυκλικά είχε διαταχθεί τό κοινό κι αυτός στό κέντρο προκαλούσε μέ χειρονομίες και μέ λόγια τούς δυνατότερους νά άναμετρηθούν μαζί του στή ρώμη, τίς δεξιότητες τού μυαλού και τού κορμιού, τήν τεχνική και τή μαγεία.

Στό παιχνίδι/δρώμενο πού γνωρίζανε όλοι πολύ καλά, ή πρόκληση έφερε για άπάντηση είτε έπιδοκμασίες τού κοινού πού πάσχιζε κι αυτό νά συνδράμει τόν άγωνιστή στήν προσπάθειά του, είτε τήν άποδοκμασία, όταν ό τελευταίος δέν άνταποκρινόταν σέ μιά άναμενόμενη συμπεριφορά (έπιθετική και ρωμαλέα) ή μιά άναμενόμενη εικόνα τού άγωνιστή (ρωμαλέος άντρας) — θυμίζω ότι οί άνθρωποι αυτοί «γυμνώνονται» χειμώνα-καλοκαίρι και, μάλιστα, σέ μιά κοινωνία πού μέχρι πρότινος φόραγε σακάκι μέσ τό κατακαλόκαιρο. Η πρόκληση τού άγωνιστή πρός τό κοινό και οί έναλλακτικές άπαντήσεις προσανατολίζονται στήν τελική έπιδράβευση τής ρώμης τού άγωνιστή και έκει τελειώνει ή γιορτή — συνήθως μέ ένα «γερό κόλπο» και ένα δίσκο, όπου συγκεντρώνονται οί αντιπροσφoρές τού κοινού.

Οί προκλήσεις άνάμεσα στό κοινό και τόν άγωνιστή γίνονται για νά διαλεχτούν και νά σταθμίσουν «τό έχει» τους όσοι άπό τό κοινό θεωρούνται «πιό δυνατοί κι άπ' τόν δυνατό». Θά πρέπει τώρα νά περάσουν τή γραμμή και νά προσέλθουν στό κέντρο, όπου θά άναμετρηθούν μέ τόν άγωνιστή και θά γίνουν οί ίδιοι άγωνιστές. Η έπίδειξη τής δύναμης και ή πρόκληση μέ τά λόγια και τίς χειρονομίες έπιζητούν ως άπάντηση τήν προ-

σέλευση του «πιό δυνατού» για να επιβεβαιωθεί η ρώμη του αγωνιστή που κατέχει το κέντρο του κύκλου.

Ένα δῆμα χωρίζει τον αγωνιστή από τον ένδεχομενο αντίμαχο του που έρχεται από το κοινό, διασκελίζοντας άπλωσ τον κύκλο. Ἐς θυμηθοῦμε σκηνές από εὐρωπαϊκές ταινίες που δείχνουν παραστατικά αυτούς τους αγώνες μπόξ. Στά καθ' ἡμᾶς, ὡς επιβίωση αὐτῆς τῆς «πρωτόγονης τελετῆς», μπορούμε νά δοῦμε τίς παραστάσεις τύπου Κουταλιανού, ὅπου οἱ ὅποιοι «δυνατοί» προσέρχονται, βεβαίως μετά από προκλήσεις τοῦ αγωνιστή/τελετάρχη, στό κέντρο, ὄχι νά ἀναμετρηθοῦν ἀδιαμεσολάβητα μέ τόν αγωνιστή, ἀλλά νά σπάσουν κοτρώνες στό κεφάλι του. Κάτι ἀρχίζει νά χωρίζει τόν αγωνιστή ἀπό τό κοινό. Ὁ ἀντίμαχος πού ἐρχόταν ἀπό τό κοινό ἀντικαθίσταται τώρα ἀπό τούς «δυνατούς» πού σπᾶνε κοτρώνες. Ὁ αγωνιστής συνεχίζει νά ἀντιπαλεύει μέ κάτι πέρα ἀπό τό μέτρο πού ἀντιπροσωπεύει τό κοινό, καταφάσκοντας τό παλιό μοτίβο τοῦ ἥρωα πού ἔχει δυνάμεις καί ἰδιότητες ὑπερφυσικές.

Τό μοτίβο, λοιπόν, τοῦ ὑπερφυσικοῦ ἥρωα ἐπιστρατεύεται γιά νά νοηματοδοτήσει τήν εἰκόνα τοῦ αγωνιστή πού ἀντιμάχεται τούς «πιό δυνατούς μέ τίς κοτρώνες», σέρνει μέ τά δόντια ἕνα τριαξονικό φορητό ἢ ἀκόμα καί ἕνα ἀεροπλάνο. Ὡστόσο, βρισκόμαστε μπροστά σέ μιά ἀνεπίστρεπτη ἀλλαγῆ. Ἡ ἀναπλήρωση τοῦ φυσικοῦ ἀντίμαχου πού ἐρχεται ἀπό τό κοινό ἀπό τούς «δυνατούς μέ τίς κοτρώνες» ἔχει νά κάνει μέ μιά λογική «οἰκονομία τοῦ αἵματος» καί προοιωνίζεται τά σύγχρονα σπόρ, ὅπου ἡ προϊούσα πολυπλοκότητα τῶν κανονισμῶν πάει μαζί μέ τή μέριμνα νά μή σακατευτοῦν οἱ ἀγωνιζόμενοι.

Στήν παράσταση πού ὑποδέχεται τώρα ἡ πόλη, ὅπου ἀποσπᾶται τό δρώμενο ἀπό τό ἐροτολόγιο καί συσχετίζεται μέ μιά νέου τύπου κατανομή τοῦ χρόνου, ὁ θεατής, ἀκόμα καί ἂν ἀνταποκριθεῖ στήν πρόκληση καί μπεῖ στόν κύκλο, δέν ρισκάρει νά σπάσει τό κεφάλι του, ἀλλά δοκιμάζει τό πόσο ἀντέχει νά σπᾶει κοτρώνες στό κεφάλι ἑνός «ἐπαγγελματία» ἀγωνιστή. Βεβαίως κανείς δέν διανοεῖται ἀκόμα, ἂν καί δέν συγκροῦται πλέον σωματικά, νά καταβάλλει, ἔστω καί συμβολικά, τόν ἀγωνιστή, ὑπονομεύοντας τήν εἰκόνα τοῦ ρωμαλέου καί ὑπερφυσικοῦ. Ἀκόμα καί οἱ ὑποψίες ὅτι ὁ ἀγωνιστής δέν διαθέτει τή ρώμη πού διατείνεται ἢ ὅτι κάποιος ἀπό τό κοινό μπορεῖ νά εἶναι πιό δυνατός ἐπανεισάγονται στό παιχνίδι καί ἐξουδετερώνονται. Ἐς θυμηθοῦμε μιά εἰκόνα-ὀρόσημο. Στούς ἀγώνες κατς στίς λαϊκές συνοικίες τῆς Ἀθήνας, μιά ἀπό τίς πλέον διαδεδομένες «πράξεις» τῶν συναντήσεων εἶναι οἱ προκλήσεις ἀνάμεσα στόν (αἰμοδόρο-κακό) παλαιστή καί τό κοινό. Ἐδῶ ὁ ἀγωνιστής χειρονομεῖ ἀπειλητικά, μετεωρίζεται πάνω στό σχοινιά πού χωρίζουν τό ρίγκ ἀπό τό κοινό καί προσποιεῖται ὅτι τώρα θά διασκελίσει τό δριο καί θά ἀπαντήσει ἀδιαμεσολάβητα (ἀφοῦ ἔχει ἤδη σωριάσει τόν ἀντίμαχο στό τεραῖν) στήν πρόκληση τῆς κερκίδας. Οἱ θεατές μέ τή σειρά τους κινῶνται ἀπειλητικά κι αὐτοί πρὸς τό ρίγκ γιά νά ἀναμετρηθοῦν τάχατες μέ τόν ἀγωνιστή. Ὅλοι γνωρίζουμε βεβαίως τό σύνθημα κατς = σικέ πού ἦταν γραμμένο στούς τηλεφωνικούς θαλάμους στή δεκαετία τοῦ '80, ἀλλά ἄς κρατήσουμε αὐτή τήν εἰκόνα γιά νά διαβάσουμε μιά ἀνάλογη εἰκόνα τῶν ἡμερῶν μας, ὅπου οἱ φίλαθλοι τρέχουν πρὸς τή βάση τῆς κερκίδας κάθε φορά πού συμβαίνει κάτι σημαντικό στούς ποδοσφαιρικούς ἀγώνες.

Ἡ εἰκόνα τοῦ κρεμασμένου στό σχοινιά ἀγωνιστή καί τοῦ μετεωριζόμενου στό κάγκελο θεατῆ νομίζω ὅτι μᾶς βοηθᾶ νά διαβάσουμε τή σύγχρονη κερκίδα καί ἰδίως τίς εἰκόνες μέ τούς κρεμασμένους στό σύρματα φίλαθλους καί ποδοσφαιριστές. Νομίζω ὅτι οἱ παλιοί ἀγώνες πάλης στίς λαϊκές συνοικίες τῆς

πόλης μᾶς δίνουν ἕνα μέτρο συγκριτικῆς ἀνάγνωσης αὐτῆς τῆς ἐπαφῆς μέ τά κάγκελα, ὅπως καί ἡ ἄλλη εἰκόνα στό γήπεδο μπᾶσκει, ὅπου ὁ φίλαθλος καθαλαίει τό σίδερο καί μετεωρίζεται, συμβολίζοντας αὐτή τή δυναμική ἄρσης τῆς διαχωριστικῆς γραμμῆς ἀνάμεσα στό κοινό καί τό τεραῖν. Πρόκειται γιά εἰκόνες πού μᾶς δείχνουν πῶς ἀναπληρώνεται ἡ ἐπιθυμία ἢ ἡ μνήμη μιᾶς ἀδιαμεσολάβητης σχέσης ἀνάμεσα στό κοινό καί τόν ἀγωνιστή.

Κανείς σήμερα δέν εἶχε λόγο νά μπεῖ στό γήπεδο, ἀκόμη καί ἂν δέν ὑπῆρξαν τά κάγκελα. Ποιός θά πήγαινε, ἀλήθεια, νά παίξει ἄμυνα πάνω στόν Πρέλιεβιτς καί μάλιστα ὅπως ἀρμόζει σέ «πιό δυνατό» πού περνᾶει τή γραμμῆ καί βρίσκεται στό κέντρο γιά νά ἀντιπαλέψει «στά ἴσια» τόν ἀγωνιστή; Οὐδείς ἐκ τῶν φίλαθλων. Ἐς θυμηθοῦμε τή σκηνή ὅπου οἱ φίλαθλοι στόν ἀγῶνα πόλο ἀνάμεσα στήν Πάτρα καί τήν Κέρκυρα βρέθηκαν φαρδιά-πλατιά στό τεραῖν. Ξέσπασε τό χάχανο, ὅταν διαπίστωσαν οἱ φίλαθλοι ὅτι οἱ τραυματισμοί δέν ἦταν γιά κλάματα. Καί τοῦτο διότι μέ τόν τρόπο αὐτό ἀποδοκιμάστηκαν ὅσοι ἀπό τό κοινό ἀποδείχθηκαν ἄχρηστοι στό νά παίξουν τό ρόλο «τοῦ δυνατοῦ» πού μετεωρίζεται στό κάγκελο ἀπειλώντας ὅτι τώρα θά μπεῖ καί θά φτάσει μέχρι τό κέντρο. Ἐς θυμηθοῦμε τούς φίλαθλους τοῦ ΠΑΟΚ πού μπῆκαν στήν Τούμπα, ὅπου, ἐλλείψει ἀντίπαλης ἀστυνομίας, ἄρχισαν νά κλωτσᾶνε τή μπάλα καί νά χαχανίζουν μέ τόν ἀδέξιο διπλανό τους. Ἡ ἀδέξιότητα νά ἰσορροπεῖ κανείς στό κάγκελο μόνο μέ τήν ἀμηχανία αὐτῶν πού «μπαίνουν μέσα» συγκρίνεται. Τό κοινό δέν ἀποτελεῖται ἀπό ἕν δυνάμει ἀγωνιστές καί τά συμβαίνοντα στήν Τούμπα εἶναι ἕνα μέτρο ἀναγνώρισης τῆς ἐποχῆς μας.

Χειρονομίες ταύτισης μέ τήν κερκίδα, ἡ ὁποία καλεῖται νά ἐπιδοκιμάσει τή δύναμη καί νά συνδράμει στήν προσπάθεια ἢ χειρονομίες πού ἀντιπαρέρχονται τήν ἀποδοκιμασία καί παίρνουν τή μορφή τῆς πρόκλησης πρὸς τό κοινό μπορούμε νά ἐντοπίζουμε καί σήμερα στό γήπεδο, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐποχῆς... Ἄν καί ἔχουν ἀλλάξει ριζικά οἱ ὅροι διεξαγωγῆς τῆς ἀναμέτρησης καί ἔχουν προσδιοριστεῖ μέ μεγαλύτερη σαφήνεια οἱ ρόλοι κοινῶν καί ἀγωνιστῶν, ἐπιβιώνουν μορφές συμβολικῶν ἀνταλλαγῶν καί παράγονται σημασίες ἀδιαμεσολάβητης ἀναμέτρησης ἀνάμεσα στό κοινό καί τήν κερκίδα (ἂν καί ξέρουν

όλοι ότι στο τεραίν οι ομάδες αγωνίζονται πέραν των φιλάθλων και μάλιστα μπορούν και αγωνίζονται ακόμα και χωρίς φιλάθλους). Το εύρος τέτοιου τύπου πρακτικών και τό βάρος αυτών των παρωχημένων σπράσεων στο γήπεδο μάς δίνει, σε ένα άλλο επίπεδο, τόν άνιστρόπο που έπιμερίζεται κοινωνικά ή εξέλιξη των «αγωνισμάτων».

Η άπόπειρα διαχείρισης άπό τήν έξουσία αυτών των επιβιώσεων, δηλαδή ή άπόπειρα νοηματοδότησης αυτών των πρακτικών στο σύγχρονο πλαίσιο —τό γελοϊον του πράγματος— είναι ένεικτική των παράδοξων που παράγονται καθώς ή κοινωνία μας επιχειρεί νά προδλέψει τά αποτελέσματα των πράξεών της. Κοινό και αγωνιστής μοιράζονται κάποιους κώδικες για νά προκαλέσουν άλλήλους, έπιδοκιμάζουν ή άποδοκιμάζουν στή διάρκεια του δρώμενου, άκολουθούν κάποιες συμβολικές πρακτικές διασκελισμού τής γραμμής που τούς χωρίζει, ακόμα και σήμερα που ξέρουν ότι «ό πιο δυνατός δέν έρχεται άπό τό κοινό». Οί νέοι τελετάρχες επιχειρούν μέσω των κανονισμών νά όρίζουν που θά μπουν τά κάγκελα για νά άποτρέψουν τό πήγαιν' έλα. Έπιχειρούν, ταυτόχρονα, νά προσδιορίζουν τό νόημα των συμβολικών ανταλλαγών, τό περιεχόμενο των μηνυμάτων που ανταλλάσσουν κοινό και αγωνιστής. Έπιχειρούν και άλλα πολλά, έν είδει κανονισμών, δηλαδή τρέχουν και δέν φτάνουν.

Όμως, ό αγωνιστής και τό κοινό ύπάρχουν μέσω τής γραμμής που τούς χωρίζει. Στο πλαίσιο των αντίστοιχων συμβολικών πρακτικών, δηλαδή του δυνατού διασκελισμού του κύκλου που χωρίζει κοινό και αγωνιστή, συγκροτείται μιά ιδιαίτερη παράσταση κοινωνικής κινητικότητας στους κόλπους των λαϊκών στρωμάτων. Όνειρο των παιδιών εκεί είναι νά διασκελίζουν τή γραμμή και νά «γίνουν αγωνιστές», χωρίς νά χρειάζονται πολλά πολλά — τουλάχιστον έτσι νομίζουν. Η άθλητική καριέρα δέν άπαιτεί παρά μονάχα δύναμη και έπιδεξιότητα, χαρίσματα φυσικά, και ή άνοδος έδω δέν διαμεσολαβείται άπό άλλα πράγματα, όπως είναι ή εκπαίδευση και ή καταγωγή, που όσο νά ναι δέν τά χουνε όλοι.

Υπάρχει, όμως, ακόμα ένα στοιχείο που πρέπει νά θυμηθούμε άπό τήν περίοδο αυτή. Τό κοινό των άθλητικών δρώμενων διαφέρει άπό τό κοινό των άκροβατών ή των μάγων, άν και κάποιες στιγμές μάγος και αγωνιστής ταυτίζονται ακόμα και σήμερα. Η, καλύτερα, τό κοινό είναι τό ίδιο, μονάχα που έδω αλλάζει στάση και διεκπεραιώνει άλλους ρόλους. Στην παράσταση του μάγου έρχεται νά θαυμάσει τά θαύματα και όχι νά φραδγει τό μάγο στή μαγεία. Κατ' άρχήν, βεβαίως, διότι, εύρύτερες πολιτισμικές ασυνέχειες και κοινωνικοί μετασχηματισμοί ύπονομεύουν τή σχέση ανάμεσα στο μάγο και τόν θαυμαστή του — ή διαλύουν τό φόβο του μάγου και τήν ιερότητα των πρακτικών του. Έτσι παράγεται μιά εύρέως διαδεδομένη στάση που δείχνει τήν άποδιάρθρωση τής σχέσης μάγου-κοινοϋ, ή όποία συμπυκνώνεται στην έρώτηση «πώς τό κάνει;» ή, ακόμα χειρότερα, στην άπάντηση «έτσι τό κάνει!» Έκτοτε οί μάγοι διαχειρίζονται μιά ήδη ύπονομευμένη σχέση, άφου στή σύγχρονη κοινωνία ό θεατής έκλογικεύει και αιτιολογεί τή σχέση του με τόν μάγο και τό δρώμενο, ακόμα και άν δέν έχει μαγικά ή δέν προσέρχεται στο κέντρο για νά παραδγει τόν μάγο ως «ό πιο δυνατός άπό τό κοινό». Βεβαίως κι έδω έχουμε τόν αντίστοιχο «πιο δυνατός» που έρχεται άπό τό κοινό, ό όποιος όμως, αντί νά σπάει τίς κοιτρόνες στο κεφάλι του αγωνιστή, κρύβει τά τραπουλόχαρτα και έτσι δέν ρισκάρει τίποτα ή δέν χρειάζεται και ιδιαίτερα προσόντα για νά προσέλθει στο κέντρο.

Η στάση αυτή, μιά ιδιαίτερη έκδοχή τής δομικής σχέσης αγωνιστή/μάγου και κοινοϋ, κληρονομείται στην πόλη και έπι-

διώνει στα γήπεδά μας. Ό φίλαθλος φέρεται ως έν δύναμει αγωνιστής και, ταυτόχρονα, ως θεατής που έρχεται νά θαυμάσει. Άλλαξαν όμως οί καιροί στην πόλη. Ό θεατής συμμετέχει σε έναν πολιτισμό άπομοικτοποίησης και γι' αυτό δέν μπορεί νά θαυμάσει, παρά μονάχα άν ένταχθεί σε μιά επί τούτου συστημένη τελετουργία, όπως ακριβώς κάνουν οί οργανωμένες θύρες. Ό θεατής που άποστασιοποιείται και έκλογικεύει τή σχέση του με τό δρώμενο και τόν αγωνιστή, άποδομεί με τή στάση του τήν παράσταση και ύπονομεί τό σκοπούμενο θαύμα — δηλαδή περιθωριοποιείται στην κερκίδα.

Αυτός ό θεατής που χειρονομεί με παραδοσιακούς τρόπους και έκλογικεύει με σύγχρονους όρους τό θέαμα είναι ένα παρράδοξο κατασκεύασμα. Παρ' όλο που δέν διανοείται νά μπει στο κέντρο του γηπέδου, καθάλαει τά κάγκελα. Παρ' όλο που προκαλεί «ως δυνατός» τόν αγωνιστή, μένει στην άπειλή — «δέν μ' ένδιαφέρει τί κάνουν», λένε όσοι όρίζονται. Η πλέον ένδεικτική στάση άποδιοργάνωσης του παιχνιδιού είναι ή χρήση πρόσχημων όπως «κορδελιάστρα», «μοδίστρα», «κότα» κλπ., τά όποια δέν επιτρέπουν νά άναγνωριστει ή ιδιότητα του ρωμαλέου και τής υπερφυσικής δύναμης στον αγωνιστή και έτσι καθιστούν τό δρώμενο άνυπόστατο.

Ένας άπό τούς τρόπους που άποδίδεται αυτή ή άποδιάρθρωση των σημασιών που άνήκουν στο άθλητικό δρώμενο, ή παραφωνία στο παίξιμο των ρόλων, ή άσυναρτησία στην κοινωνία κοινοϋ-αγωνιστή, είναι ή γνωστή φράση άγανάκτησης «όλοι γίνανε προπονητές», που μπορεί και νά φανερώνει τή συνειδητοποίηση τής εξέλιξης ως έκφυλισμό του ίδιου του «αγωνίσματος». Τό ότι «γίνανε όλοι προπονητές» δέν άποδίδει τήν αίσθηση μιάς δημοκρατικής κατάκτησης, καθώς μπορεί και νά σημαίνει ότι διευρύνεται ή γνώση για τά πράγματα και ή στάση των ανθρώπων άπέναντι σε αυτά είναι πλέον ενεργητική, αλλά φανερώνει μιά δυστροπία άπέναντι στην έκπτωση των νοημάτων τής συνάντησης. Όλοι οί φίλαθλοι μένουν προσκολλημένοι σε κάποιον «φανταστικό άγώνα», άνακαλύπτουν «μάγους που κρύβουν τή μπάλα», δηλαδή εικόνες τής «έποχής του όνειρου» — συμβαίνουν και στα γήπεδα.

Ό θεατής άνήκει πιά σε μιά άλλη περίοδο, άφου δέν είναι έν δύναμει παίχτης, δέν συστήνει ένα κοινό που, έναλλακτικά, ύποστηρίζει ή άποδοκιμάζει. Στίς πιο «καθαρές» μάλιστα έκδοχές, ό σύγχρονος φίλαθλος άποποιείται και τό ρόλο του θαυμαστή του θαύματος και έκτρέπεται καθημερινά προς τήν άποίερωποίησή τους — τήν άποτροπή δηλαδή του ίδιου ν του θαυμασμού που είναι τό σκοπούμενο του δρώμενου.

Δέν έχει, όμως, άπαλλαγεί ό σημερινός θεατής άπό τό βάρος του παρελθόντος. Αυτή ή άποκατάσταση τής άρχικής γιορτής, ή άναζήτηση του πραγματικού μάγου και ενός πραγματικού θαύματος δίνουν νόημα στή φιλολογία περι «περισσότερου θεάματος» ή «ποιοτικού άνεδάσματος των ομάδων». Όπως ή άποίερωποίηση του δρώμενου είναι ύπονόμηση του μάγου, έτσι και ή έκλογικευμένη διευθέτηση των ρόλων και των πρακτικών στο παιχνίδι εισάγει στο παιχνίδι τήν καταστροφικότητα. Διότι ή έκλογίκευση και ή αντίστοιχη διαχείριση των δρώμενων δέν έχει νά κάνει με τή λογική του παιχνιδιού και τή λογική όσων συμμετέχουν, αλλά προσδιορίζεται άπό τελετάρχες που έχουν εισβάλει έν τω μεταξύ στα γήπεδα και τά έλέγχουν: πρόεδροι και παράγοντες, έξουσία και οί μηχανισμοί της, ή πλατυτέρα όλων ή FIFA — έλα, έθνικό κράτος, στον τόπο σου.

Μέ βάση όσα, κατά τρόπο όπωσδήποτε έλλειπτικό, άνέφερα προηγουμένως και τά όποια δείχνουν ότι στή σημερινή κερκίδα στεγάζονται συμπεριφορές και στάσεις που άνάγονται σε διαφορετικές διάρκειες τής σχέσης αγωνιστή-κοινοϋ, νομίζω ότι ή χρονολόγηση τής κερκίδας σχετίζεται, κατ' άρχήν, με

τό νόημα πού αποδίδεται στή διαχωριστική γραμμή πού χωρίζει τό κοινό (έν δυνάμει αγωνιστή, ύποστήριξη ή αποδοκιμασία) από τόν αγωνιστή (θετική ή άρνητική ανταπόκριση στό πρότυπο του ύπερφυσικά επιδέξιου).

Από μία περίοδο όπου ή κοινότητα οργάνωνε στό έσωτερικό της τό δρώμενο και προσδιόριζε τελετουργικά τούς αντίμαχους, περάσαμε σε μία περίοδο όπου ή κοινότητα-κοινό επιδοκιμάζει-άποδοκιμάζει τόν αγωνιστή και όρίζει «τόν πιό δυνατό» πού θά δοκιμάσει άν ανταποκρίνεται στό πρότυπο τό «πέραν του μέτρου», του «μαγικού». Ως προσαρμογές και άσυνχειές εξελίξεις του δρώμενου μπορούμε νά δούμε τίς δύο εικόνες πού άνέφερα παραπάνω, δηλαδή τόν μετεωρισμό στά σχοινιά/κάγκελα ή τόν «πιό δυνατό» πού σπάει κοτρώνες στό κεφάλι του αγωνιστή. Ανάλογες προσαρμογές και άσυνχειές εξελίξεις συνιστούν και οι στάσεις άποϊεροποίησης του δρώμενου και άποτροπής του σκοπούμενου θαύματος, όπως εκφράζεται με τό πρόσημο «μοδίστρες» πού χρησιμοποιούν οι καταστροφείς ή τή φράση άγανάκτησης «γίνανε όλοι προπονητές» όσαν δίνωνουν τήν εξέλιξη ως καταστροφή. Ο πρόγονος δηλαδή του σημερινού φιλάθλου ήταν θεατής έν δυνάμει αγωνιστής και ταυτόχρονα θεατής πού θαύμαζε τά θαύματα.

Περάσαμε ήδη σε μία άλλη περίοδο, όπου ή οργάνωση του θεάματος, ό προσδιορισμός και ή κατανομή των ρόλων εκφεύγει των κοινών μέτρων. Η ομάδα, σωματείο/έπιχείρηση, πού διαμεσολαβεί τή σχέση αγωνιστών-θεατών, άνήκει στό σύγχρονο κόσμο και προς τά εδώ εκδιάζει τίς εξελίξεις. Τώρα τό κοινό έντέλεται ως θεατής μόνον, άν και μεταφέρει στό γήπεδο συμπεριφορές από τά δρώμενα με τούς άκροβάτες και τούς μάγους (όσο μπορεί, βέβαια, άφου στά γήπεδα τώρα φωνάζουν τά μεγάφωνα και, μάλιστα, λένε όσα θέλουν οι «κρατούντες» τά μικρόφωνα).

Αυτή ή μεταφορά και αναπαραγωγή εκφραστικών προτύπων και στάσεων άπέναντι στό δρώμενο έχει νά κάνει με τήν πόλη, όπου εκβάλλουν ποικίλες παραδόσεις. Νοηματοδοτούνται και λειτουργούν όμως σε ένα μαζικά διαφορετικό πλαίσιο όσες συμβολικές πρακτικές επιδιώνουν στά γήπεδα. Αυτό άκριβώς είναι πού αποδίδει τό χαρακτήρα τής άσυνέχειας στις σχέσεις κοινού-αγωνιστή-δεξιότηχη μάγου. Η μεταφορά λοιπόν στην πόλη άποτελεί ουσιαστικό στοιχείο τής περιοδολόγησης, όσο κι άν τά εκφραστικά πρότυπα φαίνονται άμετάβλητα ή και τά δρώμενα έρχονται άμετάβλητα.

Αν λοιπόν σταθμίσουμε εκ νέου αυτή τήν κατά συνοικία οργάνωση τής αντιπαλότητας και του παιχνιδιού, τότε θά δούμε πώς παράγονται νέες όριοθετήσεις στό πλαίσιο του κοινού. Τό κοινό πλέον δέν διακρίνεται άνάμεσα σε κάποιους πού επικροτούν και εκείνους πού άποδοκιμάζουν, δέν δίνει τόν έν δυνάμει πραγματικό ή συμβολικό αντίμαχο του αγωνιστή. Τώρα χωρίζεται άνάμεσα σε εκείνους πού επιδοκιμάζουν τόν οικείο (άκόμα κι άν δέν ανταποκρίνεται στά πρότυπα του πέραν του μέτρου;) και άποδοκιμάζουν τόν άλλο, άκόμα κι άν είναι καλύτερος. Εκεί πού τό παιχνίδι παίζόταν άνάμεσα στό κοινό και τόν αγωνιστή, τώρα τό παιχνίδι παίζεται άνάμεσα σε άγωνιστές και άνάμεσα σε ήμικύκλια στην κερκίδα, και όλ' αυτά σε όλους τούς δυνατούς συνδυασμούς.

Στό πλαίσιο τής αποδέσμευσης του δρώμενου από τήν εκπλήρωση του σκοπούμενου θαύματος, μπορούμε νά δούμε και τόν θεσμό του εισιτηρίου. Οι εικόνες του δίσκου πού περιφέρεται και όπου ό καθένας από τόν άνοιχτό χώρο ανταποδίδει τήν προσπάθεια του αγωνιστή και συνεισφέρει στην γιορτή έχουν περάσει στον όριοθετημένο επί τούτου χώρο. Η περιχαράκωση του δρώμενου γίνεται άποδεκτή μέσω του εισιτηρίου, τό

όποιο λειτουργεί ως αντίτιμο τής συμμετοχής και όχι ως ανταπόδοση-δώρο στον αγωνιστή.

Εδώ παράγεται και τό σύνθημα «τά λεφτά μας πίσω», δηλαδή «μάπα τό καρπούζι». Οι φιλάθλοι κάνουν ότι δέν καταλαβαίνουν και νομίζουν ότι ανταποδίδουν/επιδραβέουν μέσω του εισιτηρίου τήν προσφορά του αγωνιστή, ενώ στην πραγματικότητα τό εισιτήριο αυτόνομείται από τή ρώμη και τίς δεξιότητες του αγωνιστή και τρέφει, άπλως, τούς οργανωτές. Ένώ τό χρήμα πού εμφανιζόταν στην γιορτή έρχόταν ως ανταπόδοση και ως εκπλήρωση ενός ρόλου από τή μεριά του θεατή πού επιδραβέει τήν άξιοσύνη του αγωνιστή, τώρα τό εισιτήριο έγκλωβίζει τόν θεατή σε μία παράσταση όπου τό αντίτιμο δέν συναρτάται με τό «μάγεμα» ή τήν άξιοσύνη του αγωνιστή. Αν τό εισιτήριο αντιστοιχούσε σε άπαντήσεις των θεατών, τότε οι ομάδες θά είχαν χειρότερη τύχη από αυτή πού έπεφύλαξε ή κοινωνία μας στους πρώτους επαγγελματίες άθλητές, πέραν του ότι κανένας αγωνιστής δέν θά δεχόταν νά μπει σε έναν κύκλο όπου του επιφυλάσσεται έξαρχή ή άποδοκιμασία και άμφισβητείται τόσο ρητά ή ρώμη του — ίσα ίσα για νά αναπληρώσουν ως «επαγγελματίες» πλέον τόν όριστικό και άμετάκλητο έγκλωβισμό των φιλάθλων στην κερκίδα.

Οι επί μέρους ρήξεις και άσυνέχειες πού έντοπίσαμε στην σχέση κοινού-αγωνιστή μπορούν νά αναχθούν στό πέρασμα στην πόλη και σε μία προϊούσα πολυπλοκότητα στην οργάνωση τής παράστασης πού άναδεικνύει έναν νέο τελετάρχη/έπιχειρηματία, άσχετο και από τόν αγωνιστή και από τόν θεατή. Οι προσχώσεις άσχετων στα γήπεδα συνεχίζεται έκτοτε: πολιτεία, λογιής λογής παράγοντες, δημοσιογράφοι και μεσάζοντες. Νομίζω ότι ή ρήξη είναι προφανής για νά έπιμείνω περισσότερο. Είμαστε λοιπόν σε μία περίοδο τής σχέσης αγωνιστή-κοινού με άλλαγές και ιδιαιτερότητες, με νεωτερισμούς και έπινοήσεις, μία περίοδο όπου τά στοιχεία τής παραδοσιακής παράστασης άποσπώνται από τά συμφραζόμενα πού τά συγκρότησαν ως συμβολικές πρακτικές και συμπεριφορές και έγγράφονται σε μία νέα λογική οργάνωσης των άγώνων: χτίσιμο κερκίδας, κλιμάκωση των εισιτηρίων, έθνικά και περιφερειακά πρωταθλήματα, άθλητική γραφειοκρατία και νομοθεσία, νέοι ρόλοι και λειτουργίες για τούς φιλάθλους, νέες πληροφορίες για τούς δημοσιογράφους, νέες ευκαιρίες για τούς έπιχειρηματίες, στάδιον δόξης λαμπρόν για πολλούς.

Οι δύο περίοδοι πού προσάθησα νά σκιαγραφήσω δέν σημαίνουν επάλληλα χρονολογικά φαινόμενα. Αυτές οι περίοδοι πού στεγάζονται στην σημερινή κερκίδα είναι άσύμμετρες και έπιμερίζονται άνισα στο χώρο και, μ' αυτή τήν έννοια, έχει σημασία μία ιστορία του έκσυγχρονισμού πού εξαγγέλλεται διαρκώς και επιδιώκεται άνελλιπώς, προκειμένου νά διευρύνουμε τό άρχικό μας έρώτημα. Τό γήπεδο ράς δείχνει ύφερπουσες πρακτικές ύπονόμησης τής δυναμικής ένοποίησης των κωδικών, συμπεριφορές πού ύπονομεύουν μοναδικές σημάνσεις τής παρουσίας και τής δράσης του φιλάθλου. Φιλάθλοι δέν είναι μόνο αυτοί πού καλώς ύποστηρίζουν τόν έαυτό και καλώς άποδοκιμάζουν τόν αντίπαλο. Φιλάθλοι είναι κι αυτοί πού άποδοκιμάζουν τόν έαυτό και επιδοκιμάζουν τόν άλλο, στέκονται άπέναντι στον αγωνιστή και έτοιμάζονται νά διασκελίσουν τό όριο. Διαφεύγουν οι άνθρωποι και αντιστέκονται στό μονολογικό καθορισμό των ρόλων πού τούς αποδίδουν και στον μονοσήμαντο προσδιορισμό των πρακτικών τους.

Ακόμα και στο έσωτερικό των περιφραγμένων γηπέδων συμβαίνει ή άπόδραση... Γιατί νά τό κρύψουμε άλλωστε;

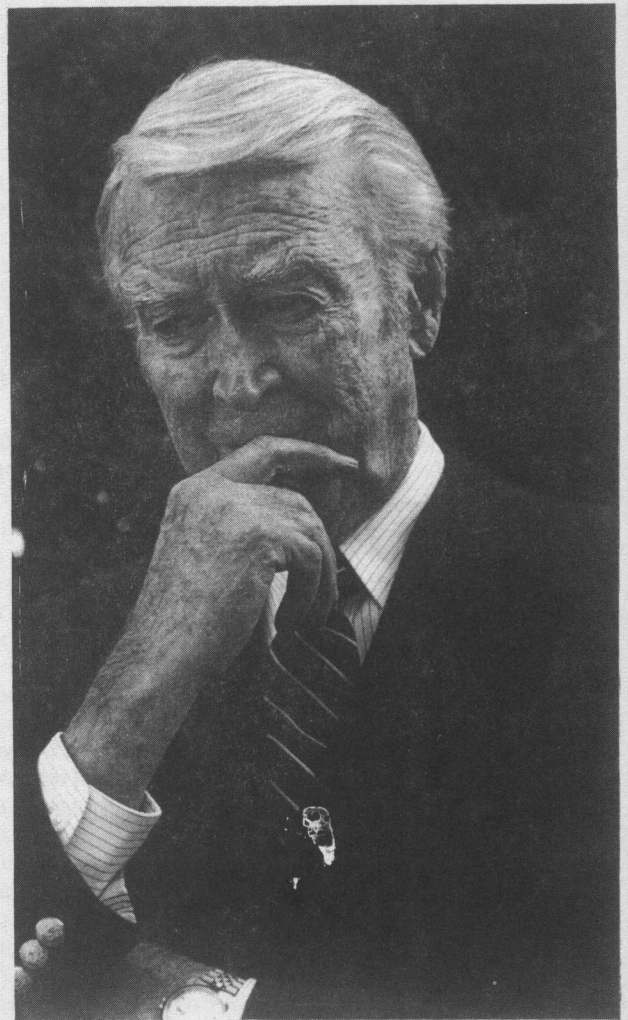

ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ-ΝΟΗΣΗ ΠΕΡΑΝ ΤΟΥ ΑΝΑΓΩΓΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΥ·Ι·ΣΜΟΥ

του Ήλια Κούβελα

Τό 1848, ενώ η Ευρώπη συγκλονιζόταν από λαϊκές επαναστάσεις που ξεσπούσαν στο Παρίσι, τη Βιέννη, τη Νάπολη, το Βερολίνο, τη χρονιά του Κομμουνιστικού Μανιφέστου, στη Νέα Αγγλία της Αμερικής η ζωή πραγματοποιήσε ένα πολύ σημαντικό, θά έλεγα, πείραμα. Ο Φινέας Καίητς (Phineas Cage) ήταν ένας καλοπροαίρετος, ήπιος, συνεργάσιμος αρχιεργάτης, που δούλευε στην κατασκευή μιᾶς σιδηροδρομικής γραμμής. Στις 13 Σεπτεμβρίου του 1848 ανέλαβε ν' ανατινάξει κάποιους βράχους, απ' όπου θά πέραγε η γραμμή. Η έκρηξη, όμως, έγινε πρόωρα ο Φινέας Καίητς δέν πρόφτασε νά προφυλαχθεί και ένας σιδερένιος λοστός σφηνώθηκε στο κεφάλι του. Ο αγαθός αρχιεργάτης δέν πέθανε από τό φοβερό τραύμα, μετετράπη όμως σ' ένα έρειστικό, μη συνεργάσιμο άτομο, έν όλίγοις σ' έναν διαφορετικό άνθρωπο. Έτσι πραγματοποιήθηκε τό πρώτο τυχαίο πείραμα, που έδειξε αυτό που πολλοί από έμάς πιστεύουμε σήμερα, ότι δηλαδή ο εγκέφαλος είναι τό κέντρο που έλέγχει τίς «άνώτερες» νοητικές-ψυχικές λειτουργίες.

Τά πράγματα, όμως, δέν ήταν από πάντα έτσι. Στην αρχαία Αίγυπτο ή ψυχή του βασιλιά Όσιρι επιδιώνει παρ' όλο τόν κατατεμαχισμό του σώματός του, σέ 14 κομμάτια, από τόν αδελφό του Σήθ, και ό Όσιρις γίνεται ό θεός τών ψυχών, οι όποιες μετά τό θάνατό τους εγκαθίστανται σέ κάποιον επίγειο Παράδεισο στίς εκβολές του Νείλου. Οι αρχαίοι Σουμέριοι πίστευαν ότι τό κέντρο τής ψυχής ήταν τό «αίματοδαμμένο σκώτι» απ' όπου ξεκινάνε, όπως πίστευαν, όλες οι φλέβες. Τό ίδιο πίστευαν και οι Ασσύριοι και οι αρχαίοι Έβραίοι. Στην αρχαία Ελλάδα, όμως, τά πράγματα ήταν πολύ πιό περίπλοκα και έν πολλοίς αντιφατικά. Όταν τό 385 π.Χ. ό Πλάτων ίδρυσε τήν Ακαδημία τών Αθηνών, είχαν ήδη διατυπωθεί δύο τελείως αντίθετες απόψεις για τήν ανθρώπινη νόηση. Η μία υποστήριξε ότι ή νόηση είναι τμήμα του φυσικού κόσμου, ενώ ή άλλη ότι δέν είναι. Υποστηρικτής τής πρώτης άποψης ήταν κατ' αρχήν ό Δημόκριτος. Ο Δημόκριτος πίστευε πώς ότιδήποτε στόν κόσμο, ακόμη και ή ανθρώπινη νόηση, είναι μιᾶ συνάθροιση «ατόμων», ή όποια, όσον άφορᾶ τή νόηση, έντοπίζεται πιθανῶς στόν εγκέφαλο. Βεβαίως τό τελευταίο δέν διατυπώθηκε έτσι ξεκάθαρα από τόν Δημόκριτο, θά μπορούσε όμως έμμεσα νά συναχθεί από τήν έξής ιστορία: Γύρω στό 400 π.Χ., όταν ό Δημόκριτος ήταν πλέον αρκετά γέρος, οι συμπατριώτες του, οι Αβδηρίτες, κάλεσαν τόν Ίπποκράτη νά τόν επισκεφθεί, γιατί ό γέρος σοφός κατά τή γνώμη τους είχε τρελαθεί. Γελούσε πολύ και άνοιγε κεφάλια από γάτες για νά έξετάσει τόν εγκέφαλό τους. Ο Ίπποκράτης τούς έξήγησε ότι ό

Δημόκριτος κάθε άλλο παρά τρελός ήταν και ότι συνέχιζε νά είναι ό σοφότερος απ' όλους. Δίχως άλλο ό Ίπποκράτης, όντας ίσως έπηρεασμένος από τόν Δημόκριτο, μάς αφήνει τό παρακάτω κείμενο που ή μεγάλη πλειοψηφία τών σύγχρονων νευροβιολόγων θά προσπέγραφε: «Όχι μόνο ή ευχαρίστηση, ή χαρά και τό γέλιο αλλά και ή θλίψη, ό πόνος, ή λύπη και τά

δάκρυα προέρχονται από τον εγκέφαλο και μόνο από αυτόν. Μέ αυτόν σκεπτόμαστε και καταλαβαίνουμε, βλέπουμε και ακούμε, διακρίνουμε το άσχημο από το όμορφο, το ευχάριστο από το δυσάρεστο, το καλό από το κακό». Είναι επίσης ο Ίπποκράτης που θά πει ότι η έπιληψία δεν είναι «ιερά νόσος», αλλά διαταραχή της λειτουργίας του εγκεφάλου.

Έτσι ο Ίπποκράτης είναι ο κατ' έξοχήν εκπρόσωπος της «ύλιστικής» άποψης για τή νόσηση: Στην άλλη πλευρά θά μπορούσε νά τοποθετηθεί ο Πλάτων. Ο Πλάτων πιστεύει ότι η ανθρώπινη ψυχή είναι άθάνατη, μιά ακατάλυτη πνευματική ουσία που καθορίζει τις πράξεις μας και τις σκέψεις μας. Ανήκει σ' έναν διαφορετικό κόσμο από αυτόν του σώματος, μέ τον όποιο έχει παροδικά συζευχθεί. Σύζευξη που προφανώς γίνεται στό κεφάλι, όπως φαίνεται από τήν ακόλουθη φράση που διαβάζουμε στόν *Τίμαιο*: «Αντιγράφοντας τό σφαιρικό σχήμα του σύμπαντος τοποθετήθηκαν τά δύο ήμισφαίρια σ' ένα σφαιρικό σῶμα, τό κεφάλι, που είναι τό πιό ιερό μέρος του σώματός μας και ο κύριος όλων των υπολοίπων». Έτσι, από τόν Πλάτωνα γεννιέται ή θεωρία του δνίσμου, ή όποία θά περάσει κατόπιν στόν Γάλλο φιλόσοφο του 17ου αιώνα Ρενέ Ντεκάρτ και από αυτόν σέ σύγχρονους μελετητές, κυρίως ψυχαναλυτές, μιχελουριστές, αλλά και μερικούς νευροβιολόγους, όπως ο Τζων Έκλες (John Eccles). Ο τελευταίος, ένας από τούς πλέον σημαντικούς νευροφυσιολόγους του 20ού αιώνα, αφού πάλεψε μιά δλόκληρη ζωή μέ τά ηλεκτρόδια του προκειμένου νά κατανοήσει τή λειτουργία του εγκεφάλου, δουλειά για τήν όποία πήρε και τό βραβείο Νόμπελ, καταλήγει στό τέλος της έπιστημονικής σταδιοδρομίας του νά προτείνει μαζί μέ τόν φιλόσοφο Κάρλ Πόπερ τήν ύπαρξη του Κόσμου 3: «Ο Κόσμος 3 είναι κατά κάποιον τρόπο ένα είδος πλατωνικού κόσμου ιδεών, που αντιδρά, κυρίως μέ τόν ανθρώπινο νου, στή βάση ασφαλώς της ανθρώπινης δραστηριότητας».

Οι ιδέες αυτές του Πλάτωνα, όπως επίσης των Ίπποκρατικών, άμφισβητήθηκαν από τόν Άριστοτέλη. Ο πειραματιστής Άριστοτέλης γυρίζει πίσω σέ αντίληψεις παρόμοιες μέ αυτές των Σουμεριών, Άσσυριών και Έβραίων. Υποστηρίζει ότι τό κέντρο της ψυχής είναι ή καρδιά, στηριγμένος στή σκέψη ότι όταν χάνεται τό αίμα, χάνεται και ή ζωή. Αφού, όμως, τό αίμα κυκλοφορείται από τήν καρδιά, αυτή είναι τό κέντρο της ζωής, της ψυχής, των άνωτερων ανθρώπινων λειτουργιών και της νόσησης. Τούτες οι δοξασίες του Άριστοτέλη δέσποσαν για πολλούς αιώνες και γίνονται παραδεκτές ακόμη και σήμερα, όχι βέβαια από τήν έπιστήμη, αλλά από τήν ποίηση και τό τραγούδι. Η καρδιά αγαπά, πονά, σπάει από χαρά και πόνο.

Στίς άρχές ώστόσο του 16ου αιώνα ή μεγάλη μορφή της Άναγέννησης, ο Λεονάρντο Ντά Βίντσι στρέφει τό ενδιαφέρον του στόν εγκέφαλο ανατέμνοντας εγκεφάλους βοδιών, γεγονός που είναι και ή αιτία για νά τόν διώξει από τή Ρώμη ή Καθολική Έκκλησία. Τόν επόμενο αιώνα ο Γάλλος φιλόσοφος και πειραματιστής Ντεκάρτ, στήν προσπάθειά του ν' ανακαλύψει μιά μέθοδο «έπιστημονικής» σκέψης, οδηγήθηκε στή διατύπωση της θεωρίας του άλληλεπιδρώντος δνίσμου. Σύμφωνα μέ αυτόν, ο κόσμος άποτελείται από δύο όντότητες, τήν *res extensa* (έπεκτεινόμενη) και τήν *res cogitans* (σκεπτόμενη). Η *res cogitans* δεν είναι δυνατόν νά έντοπισθεί στό χρόνο και τό χώρο, και βρίσκεται έξω από τή δικαιοδοσία ενός έξωτερικού παρατηρητή. Στην πρώτη όντότητα ανήκει τό σῶμα και στή δεύτερη ή νόσηση. Όμως, παρ' όλο που τό σῶμα και ή νόσηση ανήκουν σέ δύο διαφορετικές όντότητες, έντούτοις ή νόσηση-ψυχή μπορεί νά έπιδράσει στή λειτουργία του σώματος, και τό σημείο συνάντησης είναι, κατά τόν Ντεκάρτ, ένας άδένας που

βρίσκεται στόν εγκέφαλο, ή έπίφυση. Άν πέρα από κάθε άμφισβήτηση ο Ντεκάρτ άπελευθέρωσε τήν έπιστήμη από τή θρησκεία, από τήν άλλη πλευρά όμως ή άποψη του ότι κάθε ένδιαφέρον χαρακτηριστικό της ανθρώπινης συμπεριφοράς πραγματώνεται από ένα «πνευματικό κάτι», που βρίσκεται έξω από τή μέθοδο και τούς κανόνες της έπιστημονικής έρευνας, όδήγησε στήν ύποταγή της «ψυχολογίας» στή φιλοσοφία.

Άσφαλώς ήδη από τήν εποχή του Ντεκάρτ ύπήρξαν και διαφορετικές φωνές, όπως εκείνη του γιατρού Τόμας Γουίλις (Thomas Willis), καθηγητή της φυσικής φιλοσοφίας στό Πανεπιστήμιο της Ώξφόρδης. Τό 1660, μετά τήν επάνοδο στήν έξουσία του Καρόλου ΙΙ, άρνήθηκε νά μετακομίσει στό Λονδίνο και νά συμμετάσχει στήν ίδρυση της Βασιλικής Άκαδημίας των Έπιστημών. Η συγκεκριμένη στάση του έδωσε πολύ μεγάλη δύναμη στήν Ώξφόρδη και έτσι, έναν χρόνο άργότερα, κατάφερε νά εγκυριαώσει τήν ύποχρεωτική μέχρι τότε διδασκαλία των κειμένων του Άριστοτέλη και άρχισε νά ανατέμνει εγκεφάλους ζώων και νεκρών ανθρώπων. Τό 1664 ο Γουίλις δημοσίευσε τό περίφημο βιβλίο του *Cerebri Anatome*, τό όποιο διδασκόταν μέχρι τά μέσα του 19ου αιώνα. Έκει ο Γουίλις ύποστηρίζει ότι ή αντίληψη, ή μνήμη, ή ευφία και όλες οι βουλτικές λειτουργίες διεξάγονται στα εγκεφαλικά ήμισφαίρια.

Θά μπορούσε νά πει κανείς ότι ή συγγραφή του βιβλίου του Γουίλις και οι ιδέες που διατυπώθηκαν σ' αυτό ήταν ή εισαγωγή του Διαφωτισμού στίς «έπιστήμες της συμπεριφοράς». Τό *Cerebri Anatome* διδασκόταν μέχρι και τά μέσα του 19ου αιώνα και άναμφισβήτητα ένέπνευσε τούς φυσιολόγους εκείνης της εποχής, οι όποιοι ύποστήριζαν ότι ο εγκέφαλος εκκρίνει σκέψη, όπως οι νεφροί εκκρίνουν ούρα. Μέσα στό ίδιο κλίμα έντάσσεται και ή διατύπωση της φρενολογίας του Φράντς Ζόσεφ Γκάλ (Franz Joseph Gall). Ο Γκάλ ούτε λίγο ούτε πολύ δημοσίευσε χάρτες του ανθρώπινου εγκεφάλου, όπου ύπήρχαν 35 περιοχές — άργότερα έγιναν περισσότερες — που στήν καθεμία έντοπιζόταν και μιά ειδική λειτουργία. Σ' αυτούς τούς χάρτες θά δούμε περιοχές υπεύθυνες για τή γενναιοδωρία, τή μητρική άγάπη, τή μυστικοπάθεια κλπ.

Έτσι οι σωστές ιδέες του Γουίλις όδήγησαν στίς άκραιοές θέσεις μιάς πρώιμης κοινωνικής βιολογίας στηριγμένη στόν βιολογικό άναγωγισμό που γρήγορα αντιμετώπισε έντονη αντίδραση. Ο μαθητής του Γκάλ Πιέρ Φλουράνς (Pierre Flourens), άδυνατώντας νά έπιβεβαιώσει πειραματικά τίς δοξασίες του δασκάλου του, όδηγείται στήν άλλη άκρη μέ τή διατύπωση της θεωρίας που όνομάστηκε θεωρία του «συνολικού πεδίου» (Aggregate field). Σύμφωνα μέ αυτή, στόν εγκέφαλο δεν υπάρχουν έξειδικευμένες περιοχές αλλά τό σύνολο του εγκεφάλου συμμετέχει στό σύνολο των λειτουργιών που πραγματοποιούνται εκεί. Η θεωρία αυτή βρήκε σημαντικούς ύποστηρικτές μέχρι και τά μέσα του 20ού αιώνα, παρ' όλο που πειραματικά δεδομένα έδειχναν ότι δεν ήταν σωστή. Πράγματι τά δεδομένα της νευροφυσιολογίας, της νευροανατομίας και της πειραματικής ψυχολογίας έδειξαν μέ άναμφισβήτητο τρόπο ότι ή λειτουργία του εγκεφάλου χαρακτηρίζεται από τήν άλληλεπίδραση περιοχών, οι όποιες έμφανίζουν μιά ύψηλου βαθμού έξειδίκευση.

Ένας από τούς πιό σοβαρούς ύποστηρικτές της θεωρίας του συνολικού πεδίου ήταν ο διάσημος ψυχολόγος του πρώτου μέσου του 20ού αιώνα Κάρλ Λάσλεϋ (Karl Lashley). Ο Λάσλεϋ έρμήνευε μέ λανθασμένο τρόπο άποτελέσματα πειραμάτων, τά όποια είχαν ως στόχους τόν έντοπισμό του μνημονικού έγγράμματος που για χρόνια πραγματοποιούσε τό Έργαστήριο

Πειραματικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ. Τό εργαστήριο αυτό ιδρύθηκε τό 1878 από τόν Ουίλιαμ Τζαίμς (William James). Έναν χρόνο μετά ό Βίλχελμ Γούντ (Wilhelm Wundt) ιδρύει ένα παρόμοιο εργαστήριο στή Λειψία. Η ίδρυσή τους υπήρξε, θά έλεγα, μιά τομή στήν εξέλιξη τής ψυχολογίας, διότι τήν απέλευθέρωσε από τό χώρο τής φιλοσοφίας και τήν τοποθέτησε στό χώρο τών φυσικών επιστημών, οι όποιες ήδη εκείνη τήν εποχή είχαν δώσει σημαντικά αποτελέσματα από τή μελέτη τής δομής και λειτουργίας του νευρικού συστήματος. Έχει λεχθεί ότι ό Τζαίμς είναι ό Ντεκάρτ του 20ού αιώνα, όχι μόνο διότι απήλλαξε τήν ψυχολογία από τή φιλοσοφία, όπως ό Ντεκάρτ τήν επιστήμη από τή θεολογία, αλλά διότι έθεσε εκ νέου και απάντησε σε θεμελιώδη ερωτήματα πού είχε θέσει και ό Ντεκάρτ. Ένα τέτοιο ερώτημα τίθεται στόν τίτλο μιάς από τίς εργασίες του: «Υπάρχει συνείδηση;». Η απάντηση στό ερώτημα αυτό από τόν Τζαίμς είναι ότι ή συνείδηση είναι μιά διαδικασία και όχι μιά ουσία.

Βρισκόμαστε, λοιπόν, στό τέλος του 19ου αιώνα. Ο αιώνας αυτός χαρακτηρίζεται από τήν αρχή μιάς διαδικασίας ή όποια στόν επόμενο αιώνα, στόν αιώνα μας δηλαδή, γίνεται εκρηκτική. Δηλαδή ένας μεγάλος αριθμός επιστημών ασχολείται με τή μελέτη τής λειτουργίας του έγκεφάλου, τής συμπεριφοράς τών λειτουργιών τής νόησης, τών ψυχικών λειτουργιών. Αναφέρω μερικές από αυτές: ήθολογία, ψυχολογία, φυσιολογία, φαρμακολογία, βιοχημεία, μοριακή βιολογία, ψυχιατρική, νευρολογία, έπιστήμη τών ηλεκτρονικών υπολογιστών, γλωσσολογία, έπιστήμες τής εκπαίδευσης κλπ. Η καθεμιά από αυτές χρησιμοποιεί μιά όλο και περισσότερο εξελισσόμενη ειδική μεθοδολογία πού βλέπει τό νευρικό σύστημα από μιά τελείως διαφορετική σκοπιά και χρησιμοποιεί μιά επιστημονική γλώσσα εν πολλοίς άκατανόητη από τίς άλλες. Στίς τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα διαπιστώνεται πλέον μιά κατακερατισμένη έρευνητική δραστηριότητα, ή όποια παράγει έναν τεράστιο αριθμό άποτελεσμάτων. Αυτά, ιδίως όταν προέρχονται από διαφορετικούς επιστημονικούς χώρους, είναι άδύνατον νά συνδεθούν και νά παράγουν μιά συγκεκριμένη εικόνα για τή λειτουργία του έγκεφάλου, για τή συμπεριφορά ή για τή νόηση. Άκόμα και ή εικόνα πού δίνει ή καθεμιά από αυτές τίς έπιστήμες είναι άποσπασματική και σχεδόν χαοτική. Για παράδειγμα ή ψυχολογία, ή εικόνα τής όποιας είναι ένα μείγμα μπιχεδιορισμού, ψυχολογίας gestalt, γνωστικής ψυχολογίας, ψυχοσωματικής, ψυχανάλυσης, νευροψυχολογίας κλπ. Η ανάγκη λοιπόν μιάς οικεικτικής θεωρίας για τή λειτουργία του έγκεφάλου και για τίς προκύπτουσες από αυτόν νοητικές λειτουργίες, για μιά θεωρία ή όποια θά δίνει νόημα σε όσο γίνεται περισσότερες από τίς παρατηρήσεις όλων αυτών τών επιστημών, γίνεται όλο και περισσότερο έντονη.

Μιά τέτοια θεωρία πού έχει ιδιαίτερη απήχηση, είναι αυτή πού υποστηρίζει ότι οι οργανισμοί — προφανώς και ό έγκφαλος — λειτουργούν όπως ένα πολύπλοκο σύστημα ηλεκτρονικών υπολογιστών. Αποτελούνται από ειδικά λειτουργικά συστατικά πού παράγουν ειδικές απαντήσεις, οι όποιες είναι προϊόντα ενός αυθαίρετου αριθμού από μαύρα κουτιά και από τίς μεταξύ τους συνδέσεις. Έτσι τά τελευταία χρόνια δημιουργήθηκαν τά νευρωνικά δίκτυα, τά όποια βέβαι δέν αποτελούνται από νευρικά κύτταρα αλλά είναι μοντέλα προσομοίωσης με ηλεκτρονικούς υπολογιστές και άποπεριώνται να μιμηθούν τό νευρικό σύστημα. Τά συστήματα αυτά παρ' όλο πού κατά κάποιον τρόπο έχουν τήν ικανότητα νά μαθαίνουν, έντούτοις αυτό τό κάνουν σύμφωνα με έντολές πού έχουν πάρει, σύμφωνα με κανόνες οι όποιοι δέν στηρίζονται στό περιεχόμενο και τή σημασία αυτού πού αναγνωρίζουν.

Οι προσεγγίσεις με αυτά τά μοντέλα δέν είναι σε θέση νά δώσουν μιά «έρμηνεία» τής σχέσης έγκεφάλου-συμπεριφοράς-νόησης διότι, απ' ό,τι μπορώ νά ξέρω, επιδιώκουν περισσότερο μιά συνάντηση με τόν έαυτό τους παρά με τήν ανατομία και τή φυσιολογία του έγκεφάλου. Όμως μιά θεωρία για τή νόηση πρέπει νά στηρίζεται στούς ίδιους τούς ζώντες οργανισμούς, κατ' ανάγκη θά είναι τελείως διαφορετική από ένα μοντέλο ηλεκτρονικών υπολογιστών. Πρέπει νά στηρίζεται, όπως λέει ό Όλιβερ Σάξ (Oliver Sachs), στή βιολογική πραγματικότητα, στή λεπτομερή γνώση τής ανατομίας, έμβρυολογικής ανάπτυξης και λειτουργίας του νευρικού συστήματος. Πρέπει επίσης νά στηρίζεται στήν έσωτερική πνευματική ζωή του άτόμου, στίς επιθυμίες, τά αισθήματα και τούς στόχους του, στήν αντίληψή του για τόν έξω κόσμο, στήν ικανότητά του νά κάνει άφηρημένες σκέψεις, στήν ικανότητα του λόγου, στόν πολιτισμό του.

Σέ πρόσφατο άρθρο του στό περιοδικό *Nature* ό Τζέφρεϊ Γκρέυ (Jeffrey Gray), άντιμετωπίζοντας τό ίδιο πρόβλημα, γράφει: «Η θεωρία πού χρειαζόμαστε είναι αυτή πού πρέπει νά λαμβάνει υπόψη της (ή τουλάχιστον νά είναι συμβατή με) όλα τά δεδομένα, τήν εξέλιξη τής νευρωνικής ανάπτυξης και τής νευροφυσιολογίας από τή μιά πλευρά και τής νευρολογίας, ψυχολογίας και πνευματικής ζωής από τήν άλλη. Πρέπει να είναι μιά θεωρία αυτοοργάνωσης και τάξης σε κάθε επίπεδο και κλίμακα, από τή μικροκλίμακα τών οργανούμενων σ' έκατομμύρια συνάψεις μοριών ως τή μακροκλίμακα τής πραγματικής ζωής».

Ξεκινώντας από τήν τελευταία φράση του Γκρέυ, θά μπορούσε κανείς νά υποστηρίξει ότι ό αναγωγισμός, όπως εκφράστηκε στό δεύτερο μισό του 20ού αιώνα και ιδίως στή δεκαετία του 1970, είναι μιά σοβαρή απάντηση στό αίτημα για μιά ένοποιητική θεωρία για τή νόηση-συμπεριφορά. Σύμφωνα με αυτή τή θεώρηση, πού έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής μετά τίς μεγάλες επιτυχίες τής μοριακής βιολογίας στίς δεκαετίες του 1950 και του 1960, τά φαινόμενα τής μακροκλίμακας τής πραγματικής ζωής είναι δυνατόν νά έρμηνευθούν με τήν άναγωγή τους στή μικροκλίμακα τών οργανούμενων σε έκατομμύρια συνάψεις μοριών. Δηλαδή, για νά τό πω πιο άπλά, με άναγωγή τής ψυχολογίας στήν κυτταρική και μοριακή νευροβιολογία, όπως έγινε με θαυμαστή επιτυχία άναγωγή τής φυσικής στή φυσική τών στοιχειωδών σωματιδίων.

Σ' αυτή τή θεώρηση ό Ζεράρ Έντελμαν (Gerard Edelman), όπως και ένας σημαντικός αριθμός επιστημόνων του νευρικού συστήματος, απαντά ως εξής: «Τό νά άνάγει κανείς μιά θεωρία τής συμπεριφοράς ενός άτόμου σε μιά θεωρία μοριακών άλληλεπιδράσεων είναι άπλά άνοησία, πράγμα πού γίνεται φανερό αν άναλογιστεί κανείς πόσο πολλά και διαφορετικά επίπεδα φυσικών, βιολογικών και κοινωνικών άλληλεπιδράσεων πρέπει νά συντελεστούν πριν έμφανισθεί ή συνείδηση άνωτερης τάξης». Αν όμως σήμερα, στα τέλη του 20ού αιώνα, ό αναγωγισμός είναι μιά «άνοητη» απάντηση στό αίτημα για μιά συνθετική θεωρία τής ανθρώπινης νόησης, έξίσου άνοητες και άναχρονιστικές είναι και οι ποικίλες διύστικες άπόψεις περί διαχωρισμού σώματος-ψυχής πού έμφανίζονται πάλι στίς μέρες μας, φορτωμένες λίγο ή πολύ με μεταφυσικά χαρακτηριστικά. Τό κύριο ερώτημα είναι, όπως λέει ό Τζών Σέρλ, πώς είναι δυνατόν ένας κόσμος πού έχει δημιουργηθεί από άπλά υλικά συστήματα, όπως είναι τά άτομα και τά μόρια, νά παράγει νοητικές λειτουργίες οι όποιες περιέχουν ορισμένα χαρακτηριστικά πού φαίνονται νά είναι άσυμβίβαστα με τήν υλική ύποσταση του σύμπαντος. Χαρακτηριστικά όπως είναι ή συνεί-

δηση, ή προθετικότητα, ή υποκειμενικότητα, ή νοητική αιτιότητα.

Εδώ και αρκετά χρόνια είχε γίνει φανερό ότι μιά συνθετική θεωρία για τή νόηση, πού νά μπορεί νά απαντήσει στά παραπάνω ερωτήματα, ήταν αδύνατο νά διατυπωθεί, αν δέν λαμβάνονταν υπόψη τά δεδομένα τής ανθρωπολογίας και τής εξελικτικής βιολογίας, πού σχετίζονται μέ τήν εξέλιξη του ανθρώπινου εγκεφάλου, των ανθρώπινων νοητικών λειτουργιών, τής ανθρώπινης συμπεριφοράς. Οί μέχρι τώρα προσπάθειες, πού στηρίχθηκαν κυρίως στά δεδομένα των μελετών του εγκεφάλου και τής συμπεριφοράς του ανθρώπινου είδους στην παρούσα φάση τής εξέλιξής του (γνωστική ψυχολογία, μιχεδιορισμός, ψυχανάλυση κλπ.), δέν κατάφεραν νά συγκροτήσουν μιά συνθετική θεωρία μέ τήν έννοια πού περιέγραψε παραπάνω. Από τήν άλλη πλευρά, οί βάσεις για μιά εξελικτική θεωρία τής νόησης είχαν ήδη τεθεί εδώ και κάμποσες δεκαετίες. Στο βιβλίο του *Θραύσματα Κατόπτρου* γράφει ο Κώστας Κριμπάς:

«Υπό τό φῶς τής εξελικτικής βιολογίας και ιδιαίτερα τής νεοδαρβινικής ή συνθετικής θεωρίας τής εξέλιξεως, ή εξελικτική επιστημολογία ασχολείται μέ θέματα αναφερόμενα στό φαινόμενο τής παιδείας/πολιτισμού και μέ ομάδα επιστημολογικών και φιλοσοφικών προβλημάτων πού περιλαμβάνει και τά προβλήματα γνώσεως (cognition), ἐμαθήσεως καθώς και τ' αναφερόμενα στό ανθρώπινο λογικό και γλωσσικό ὄργανο. Τά περισσότερα — αν ὄχι ὅλα — ἀπό αὐτά τά εἰδικά γιά τόν ἄνθρωπο χαρακτηριστικά, συνδεδεμένα κατά κάποιον τρόπο μέ ἄλλα, ὅπως εἶναι ἡ αὐτοσυνειδησία, ἡ συνείδηση τοῦ θανάτου, ἡ ἀφαιρετική ἰκανότητα, ἡ δυνατότητα σχηματισμοῦ συμβόλων τά ὁποῖα ὀδηγοῦν στην ιδιότητα τής μετατόπισεως (νά μιλάμε, δηλαδή, γιά ἀντικείμενα εὐρίσκόμενα ἐκτός τοῦ ὀπτικοῦ μας πεδίου, γιά παρελθόντα ἢ μελλοντικά ἀντικείμενα, γιά ἀντικείμενα τής φαντασίας μας) εἶναι, κατά τούς ἰδρυτές τής νεοδαρβινικής θεωρίας, προϊόντα τής ἀμέσου ἢ ἐμμέσου δράσης τής φυσικῆς ἐπιλογῆς πάνω στους προανθρώπινους ἢ ἀνθρώπινους πληθυσμούς».

Οί βάσεις λοιπόν για μιά συνθετική εξελικτική θεωρία για τή νόηση είχαν ήδη τεθεί εδώ και κάμποσες δεκαετίες. Ἡ διατύπωση ὅμως μιάς τέτοιας θεωρίας ἔγινε τά τελευταία χρόνια ἀπό τόν Ἀμερικανό νευροβιολόγο Ἔντελμαν (Gerald Edelman). Ὁ Ἔντελμαν, ἀφοῦ πήρε τό βραβεῖο Νόμπελ γιά τίς μελέτες τής δομῆς των ἀντισωμάτων, ἔστρεψε τό ἐνδιαφέρον του στή νευροβιολογία και στό ἐργαστήριό του πραγματοποιήθηκαν πολύ ἐνδιαφέροντα πειράματα πού είχαν στόχο τή μελέτη τής ἀνάπτυξης τοῦ νευρικοῦ συστήματος σέ μοριακό και κυτταρικό ἐπίπεδο. Ὁ ἴδιος ὁ Ἔντελμαν εἶναι μιά πολύ ἐνδιαφέρουσα προσωπικότητα μέ πολύ καλές γνώσεις ὄχι μόνο τής βιολογίας, ἀλλά και τής φυσικῆς, των μαθηματικῶν, τής φιλοσοφίας, τής λογοτεχνίας, τής μουσικῆς κλπ. Νευροβιολόγος μὲν, ἀλλά και γνώστης και ὑποστηρικτῆς τής ψυχανάλυσης ἀπό τήν ἄλλη. Μιά προσωπικότητα πού θά μάς θυμίζει τούς μεγάλους τής Ἀναγέννησης.

Ἡ κατά τόν Ἔντελμαν λοιπόν εξελικτική θεωρία τής νόησης ὀνομάσθηκε ἀπό τόν ἴδιο «θεωρία τής ἐπιλογῆς νευρωνικῶν ομάδων» (Theory of Neural Group Selection). Πρόκειται για μιά θεωρία πού ἐπιδιώκει νά συνδέσει τήν εξελικτική βιολογία, τήν ἐμβρυολογία, τή μορφολογία, τή φυσιολογία και τήν ψυχολογία μέ τρόπους πού νά μὴν εἶναι ἀπλές ἀναγωγές

των ἀνωτέρω ἐπιπέδων ἀνάλυσης σέ κατώτερα, και πού νά ἐπιδέχεται ἀνασκευή μέ ἐπιστημονικά μέσα. Τήν πρωτοδιατύπωση για πρώτη φορά τό 1978 στήν ἐργασία πού εἶχε τίτλο *The Mindful Brain*, κατόπιν στήν τριλογία *Neural Darwinism* (1987), *Topobiology* (1988) και *The Remembered Present: A biological theory of consciousness* (1989), βιβλία ἀρκετά δυσνόητα για ὅσους δέν εἶναι καλοί γνώστες τής νευροβιολογίας. Τέλος, τό 1992 ἡ θεωρία διατυπώθηκε μέ μιά ὁλοκληρωμένη και κατανοητή για τούς μὴ εἰδικούς μορφή στό βιβλίο *Αἰθέρας θεϊκός, λαμπερή φωτιά*.

Σύμφωνα μέ τή θεωρία αὐτή, ἡ ἀνάπτυξη τής συνείδησης ἀνώτερου ἐπιπέδου πού χαρακτηρίζει τό ἀνθρώπινο εἶδος πραγματοποιεῖται σέ κάθε ἄτομο μέ πολλαπλές διαδικασίες ἐπιλογῆς. Ἡ πρώτη κατηγορία ἐπιλεκτικῶν διαδικασιῶν ἔχει πραγματοποιηθεῖ κατά τή διάρκεια των αἰώνων τής εξέλιξης των ζώντων ὀργανισμῶν και τοῦ ἀνθρώπινου εἶδους. Ἡ δεύτερη κατηγορία διαδικασιῶν ἐπιλογῆς πραγματοποιεῖται κατά τήν ἐμβρυϊκή ἀνάπτυξη. Ἡ τρίτη μετά τή γέννηση, κατά τή διάρκεια τής ζωῆς τοῦ ἀτόμου μέσα σ' ἓνα ιδιαίτερα περίπλοκο και πολλαπλῆς σημασίας ἐξωτερικό περιβάλλον.

Νομίζω ὅτι μπορῶ νά κλείσω τό εἰσαγωγικό αὐτό σημείωμα μέ δύο παρατηρήσεις.

1. Ἦδη ἀπό τή συνοπτική και ἀπλουστευτική θά ἔλεγα παρουσίαση τής θεωρίας στίς παραπάνω λίγες γραμμές γίνεται φανερό ὅτι τά ὅσα ὑποστηρίζει ὁ Ἔντελμαν ἀποτελοῦν μιά ἐφαρμογή τής νεοδαρβινικής θεωρίας τής εξέλιξης στό νευρικό σύστημα, χωρίς παράλληλα νά κάνει μιά ἀκριβή μεταφορά βιολογικῶν προτύπων στά κοινωνικά φαινόμενα, ὅπως κάνει ἡ κοινωνική βιολογία. Ὁ Ἔντελμαν ἀπορρίπτει τίς θεωρίες αὐτοῦ τοῦ τύπου ὡς ἀπλοϊκές και μὴ στηριζόμενες σέ ἐπιστημονικά δεδομένα.

2. Ἐξίσου ἀπορριπτικός εἶναι και μέ τόν μιχεδιορισμό. Ἀντίθετα, ἀντιμετωπίζει θετικά τήν ψυχανάλυση, τήν ὁποία λαμβάνει υπόψη του για τή διαμόρφωση τής συνθετικῆς θεωρίας του. Ἀπ' ὅ, τι ξέρω και ὀρισμένοι ψυχαναλυτές, προερχόμενοι κυρίως ἀπό τίς ΗΠΑ, ἀντιμετωπίζουν ἐπίσης θετικά τή θεωρία τοῦ Ἔντελμαν.

ΦΛΩΜΠΕΡ, Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

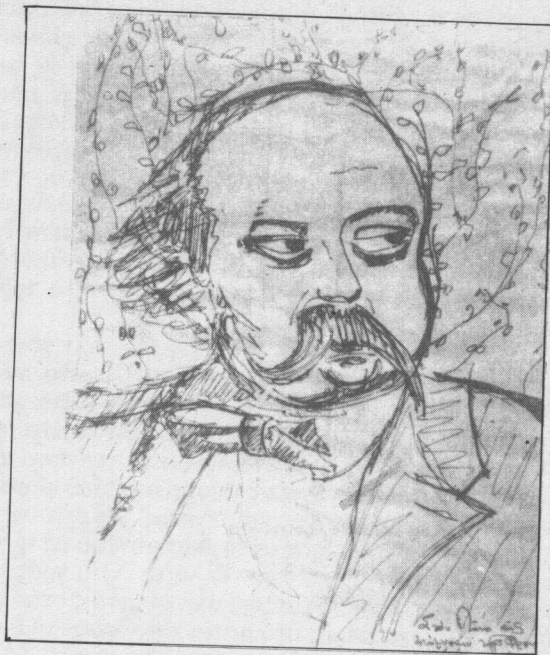
του Μιχάλη Τσιανίκα

«Σχεδόν πάντα πεθαίνουμε μέσα στην άβεβαιότητα του όνοματός μας», έγραφε ο Φλωμπέρ σέ γράμμα του στόν φίλο του Ντύ Κάμπ. Καί είναι γεγονός ότι ό ίδιος πέρασε τή ζωή του προσπαθώντας νά χαράξει σέ κάποια περίοπτη και άνεξίτηλη θέση τό όνομά του. Για νά τό καταφέρει αυτό δέν είχε παρά νά ακολουθήσει τή γνωστή παλιά συνταγή: τήν άμφισβήτηση. Η άμφισβήτηση, καθαρά άρνητική έμπειρία, ξεκινά από τά πιό καθημερινά και άγκαλιάζει όλες τίς σφαίρες του βίου: πολιτική, ιδεολογία, αισθητική. Για κάποιους συγγραφείς ή έμπειρία αυτή είναι μερική, άρκετές φορές συμβιβαστική. Για τόν Φλωμπέρ όμως υπήρξε ολοκληρωτική και καταλυτική.

Από τή μικρή του ήδη νεότητα έκφραζει τήν «άπέχθειά» του για τόν άνθρωπο. Η άπέχθεια αυτή πού για πολλούς κριτικούς σχετίζεται και μέ τήν ταξική καταγωγή του Φλωμπέρ —ό πατέρας του ήταν εύκατάστατος γιατρός— εκδηλώνεται τόσο έντονα και τόσο νωρίς, πού θεωρείται και υπεύθυνη για τίς δυνατές νευρικές κρίσεις πού γνώρισε ό συγγραφέας και πού σημάδεψαν τήν υπόλοιπη ζωή του. Ο Ζάν Πάβ Σάρτρ θά βασίσει μεγάλο μέρος τής μνημιώδους έργασίας του για τόν Φλωμπέρ στήν «πρωτοϊστορική» αυτή έμπειρία του συγγραφέα: «Θά νόμιζε κανείς ότι άκούμε έναν νευρωτικό πού μιλά "στήν τύχη" πάνω στό ντιβάνι του ψυχαναλυτή», δηλώνει ό Σάρτρ. "Όμως ή άπέχθεια αυτή γρήγορα παίρνει πιό δραματικές διαστάσεις και γίνεται ολοκληρωτική απόρριψη.

Η απόρριψη αυτή θά στραφεί και έναντίον τής κοινωνικής τάξης από τήν όποία προέρχεται ό Φλωμπέρ, τήν μπουρζουαζία, αλλά και έναντίον τής «απαίδευτης» μάζας, ή όποία, σύμφωνα μέ τόν Φλωμπέρ, είναι τόσο ίσοπεδωτική κυρίως μετά τήν ανάπτυξη πολιτικών ιδεών πού προωθούν τή «δημοκρατία» και ιδίως τήν περίφημη «ίσοτητα». Ο Φλωμπέρ τά κάνει όλ' αυτά, όπως θά δείξουμε στή διεξοδική ανάλυση τούτης τής μελέτης, επειδή ακριβώς διεκδικεί μιá δική του, έντελώς προσωπική θέση. Πρόκειται για τήν τιμή των δικών του προσωπικών όπλων. Μοναχικός καβαλάρης, σιαμαχώντας σέ έναν χώρο πού μετριέται πιá όχι μέ τήν άνάσα του καλτασμού του αλλά μέ τά μέτρα και τούς τόνους μιás άνορθόδοξης «φωνής», κάποτε μιás κραυγής άναρθρης. Αύτή ή «πολεμική» επίταξη τόν όδηγει βέβαια σέ ένα είδος «ένδιάμεσης» και «μετέωρης» κατάστασης πού τόν άναγκάζει τελικά και στή ριζοσπαστική του πράξη νά αποσυρθεί στό Κρουαζέ και νά άφιερώσει τή ζωή του στήν πιό μοναστική άσκηση τής γραφής.

Όμως ό Φλωμπέρ δέν σταματά μόνον εκεί. Από πολύ νωρίς θά άμφισβητήσει και καθετί πού σχετίζεται μέ τή χώρα του τή Γαλλία αλλά και τήν Ευρώπη. "Όλ' αυτά τόν άη-

διάζουν γιατί τόν καθηλώνουν σέ σχήματα προκατασκευασμένα, από τά όποια ό ίδιος γυρεύει νά άπαλλαγεί. Γρήγορα θά ακολουθήσουν και άλλες άρνήσεις. Καί αυτές θά είναι λογοτεχνικές. Τά πρώτα θύματα του Φλωμπέρ θά είναι οί ρομαντικοί και θά ξοδέψει πολλή ένέργεια, πάθος και πονηριά για νά άπαλλαγεί από τή φορτική παρουσία τους, ή όποία τόν είχε κατοικήσει τόσο άσφυκτικά στά χρόνια των πρώτων πνευματικών του σκινημάτων. Εκείνα τά πρώτα χρόνια άποστήθισε τά κείμενα των ρομαντικών, ό Ρενέ του Σατωμπριάν ήταν ένα από τά πιό άποκλειστικά του άναγνώσματα. Γρήγορα όμως άποφασίζει νά ξεμπλέξει μέ όλο αυτό τό θέσφατο παρελθόν. Η άντεπίθεση πού έτοιμάζει είναι καταιγιστική και άσυμβίβαστη. Αλλά, όσο και άν ύποσυνείδητα τό επιθυμεί, δέν μπορεί νά μείνει μόνος αυτός επί τής γής. Αναγκάζεται λοιπόν νά άναγνωρίσει κάποιους παλαιότερους προγόνους, τούς όποιους και τοποθετεί σέ ένα είδος άμελητέου καιρού, έξω από τίς όποιες συμβάσεις και συμβιβάσμούς. Τέτοιοι είναι ό Σαίξπηρ, ό Ραμπελαί, ό Όμηρος, ό Γκαίτε, ό Μιχαήλ Αγγελος. Μεγάλοι σάν θεοί και τρομεροί σάν τά φυσικά στοιχεία, «πρωτόγονοι» και «άσημάδευτοι». Τό κάθε τους νεύμα ήταν και μιá πράξη άρχική και ό λόγος τους τό αιώνιο μάτι πού κοιτάζει τόν κόσμο.

Για τόν Φλωμπέρ τό μάτι θά σταθεί στό σταθερό εκείνο σημείο τό όποιο περιγράφει μέ τόν πιό παραστατικό τρόπο τή θεωρητική αλλά και πρακτική προσέγγιση του κόσμου. "Όλες οί δυνάμεις μέσα του συσπειρώνονται για νά «παγώ-

σουν» τόν κόσμο κάτω από τή διαπεραστική δύναμη του ματιού. Ο κόσμος γίνεται όπτικά στιγμιότυπα, «πίνακες» σταματημένοι τόσο γρήγορα όσο και τό μάτι που κοιτάζει. Τό αίσθημα είναι καθαρά οργανικό αλλά και ή αδυναμία αυτή του Φλωμπέρ, που συχνά του γίνεται και μόνιμη ιδέα, τόν οδηγεί, λόγω ακριβώς αυτής τής έμμονής, σε παραμορφωτικές αναπαραστάσεις, σε «λανθασμένες» εκτυπώσεις του «φυσικού» κόσμου. Αλλά αυτό τελικά είναι και τό μυστικό τής επιτυχίας στην τέχνη: όταν επιβάλλεται μιά αντίληψη για τά πράγματα μέ τρόπο «λανθασμένο» και παραμορφωτικό και καταλήγει νά υιοθετείται ως ή μόνη «σωστή». Στην άσκηση αυτή ο Φλωμπέρ υπήρξε άμιμητος. «Είμαι μάτι», «ξέρω νά κοιτάζω» επαναλαμβάνει ο Φλωμπέρ. Καί αυτό τό αίτημα ένσαρκώνει μιά σημαντική στιγμή-άμφισβήτησης. Όσο πιο οργανικός είσαι, όσο πιο «λειτουργικός» γίνεσαι, τόσο περισσότερο είσαι προσωπικός, τόσο περισσότερο αποδεσμεύεσαι από οτιδήποτε έχει σχέση μέ τά κατεστημένα. Τί πιο άμεσο, τί πιο άναπόδραστο, κείνο και πρωτότυπο από ένα άμείλικτο μάτι που κοιτάζει!

Λοιπόν, ο Φλωμπέρ παίρνει τήν απόφαση, πριν γίνει ο ίδιος ένα μεγάλο μάτι, άκίνητο και κρυσταλλωμένο, νά κοιτάξει από κοντά τόν κόσμο. Θά φύγει. Θά ταξιδέψει. Θά γνωρίσει τή δυσκολία του όδοιπόρου. Θά γυρίσει πίσω. Όχι για νά δει κάτι. Τόν ενδιαφέρει νά γυμνάσει μόνο τήν όρασή του. Νά μελετήσει τίς αποχρώσεις του φωτός, τίς εναλλαγές των χρωμάτων, και, κυρίως, τήν ένταση τής δικής του ματιάς. Η άσκηση αυτή κορυφώνεται μέ τό ταξίδι του στην Ανατολή και στην Ελλάδα. Ό,τι γράφει είναι άπόρροια τής προαποφασισμένης του αυτής στάσης. Ο κόσμος τελειώνει μπρός στά μάτια του, όπως και ο «άνθρωπος» μέσα σε μιά στιγμή σταματημένου φωτός. Τό «τέλος» αυτό είναι ή άπαρχή του πιο καινούργιου. Δεν κοιτάζουμε πιά μέ τρόπο «κλασικό» τά αρχαία μάρμαρα, ούτε μέ άνθρωπιστική συγκατάβαση τά ώραία αρχαία έρείπια. Όλ' αυτά είναι άδιανόητα πλέον για τόν Φλωμπέρ. Γυρίζει μέσα σε πανάρχαιους και ιστορικότατους χώρους σαν ένας άδιάφορος μπoέμ. Διασκεδάει μέ κάποιες άσήμαντες λεπτομέρειες, κάποιο ζώο που τυχαίνει νά είναι εκεί κοντά άπορροφά όλο τό θαυμασμό του. Στη Ρώμη «δέν θά νιώσει τίποτα» και θά βρει ότι ή πραγματική αρχαιότητα, ή όποία και είσχωρεί ήμιάγρια μέσα στο σώμα του, είναι ή «άκαλλιέργητη» και «πρωτόγονη» ιταλική φύση, πέραν των ευδιάκριτων αρχαιοτήτων. Καί αν για μιά στιγμή, στον Παρθενώνα, σταθεί νά περιγράψει κάποια άγάλματα, τό κάνει σαν από μιά προσκείμενη περιηγητική ύποχρέωση, σαν άγγαρεία. Τό πραγματικό του κέφι βρίσκεται κάπου άλλου.

Είναι βλακεία νά επαναλαμβάνουμε τούς «κοινούς τόπους», τίς «παραδεδεγμένες αντιλήψεις», τίς περίφημες «idées reçues», τονίζει ο Φλωμπέρ. Πρέπει τό παρελθόν, ή κάθε θεσμοποιημένη μορφή του, τό κάθε του μνημείο νά κατεδαφιστούν. Πρέπει νά αλλάξει ακόμα και ή ψυχολογία αυτού που «χάνεται» μέσα σε άπεραντους θαυμασμούς μπροστά σε κάποιες αρχαίες πέτρες. Τά αίσθηματά τά ίδια πρέπει νά αλλάξουν, νά στομαθούν οι δήθεν πηγαίες συγκινήσεις. Γιατί όλ' αυτά είναι «le déjà vu ou dit» (ήδη ιδωμένο ή ήδη είπωμένο). Δεν έχει πλέον νόημα νά στέκεσαι μπροστά σε κάποιο τάφο γεμάτος θλίψη ή φορτωμένος

«ύψηλά» αίσθηματά. Ούτε έχει νόημα νά θαυμάζεις τίς μεγάλες ιστορικές πόλεις, γιατί ακόμα και τό πιο άσήμαντο χωρίο μπορεί νά είναι πιο αξιόλογο από μιά, ως πούμε, Κωνσταντινούπολη. Όλ' αυτά πρέπει νά σθηστούν, πρέπει νά άγνοηθούν, πρέπει νά γίνουν μιά άπουσία. Η άπουσία αυτή, πάλι άρνητική και κάθετη, μπορεί νά συμπυκνώσει τό δίωμα σε μιά κείρια στιγμή τελειωτικής κάθαρσης και ή όποία μπορεί άνετα νά προσηλυτήσει τό άπόλυτο κενό: τό κάτασπρο ή κατάρμαυρο κενό. Πάντως πάση θυσία μόνο τό άδειο κενό.

Αυτό κοιτάζει ο Φλωμπέρ, αυτό βλέπει, αυτό τόν παλαβώνει από συγκίνηση. Τέλος τίς μεγάλες ιδέες, τά ώραία λόγια, τά ούράνια πράγματα, τίς «ύψηλές» γυναικείες όπτασίες. Μιά πληρωμένη γυναίκα, σε κάποιον οίκο άνοχής, είναι ό,τι πιο ύψηλό προτιμά ο Φλωμπέρ, γιατί ή γυναικεία αυτή παρουσία είναι «άδεια», είναι ή ίδια ή «φύση», κατά προτίμηση ακόμα και χωρίς όργασμό, κάτι που τήν καθιστά τόσο άμεση, όπως κάποιο όρνυκό που μαζεύεις στο δρόμο. Τά κοιτάζει αυτά τά κενά ο Γουσταβός και τά άποθεώνει, γιατί έτσι, επιτέλους, μπορεί νά άρχίσει: ex nihilo, ex abrupto. Τουτό είναι και τό λευκό, τό άχάραγο ακόμα, πάνω στο όποιο θά μπορέσει ο ίδιος νά χαράξει τά «πρώτα» λόγια του. Καί πράγματι είναι «χαρκτηκός» ο τρόπος μέ τόν όποιο κοιτάζει τόν κόσμο.

Μέσα από τίς σημειώσεις του για τήν Ανατολή και τήν Ελλάδα διαπιστώνουμε ότι ο Φλωμπέρ κοιτάζει χαρακτηριστικά τόν κόσμο. Η γραφή ως χαρακτηριστική διαδικασία τόν άπασχολεί άμεσα και έμμεσα. Άμεσα, όταν κοιτάζει προσεκτικά τά χαραγμένα μνημεία γύρω του, έμμεσα όταν τό μάτι του σταματά πάνω στην εκτυπωτική φύση του κόσμου ή των πραγμάτων. Ακόμα και τό μεγάλο κενό μέσα στο όποιο έντυσε για πάντα τή ματιά του «τυπώνει» μπροστά του γράμματα ή φωνές ή κινήσεις καθαρά «ανάγλυφες». Η φωνή του επίσης είναι μιά πράξη που «ραγίζει» τό χώρο: στο Κρουαζέ μέρες και ιδίως νύχτες δλόκληρες θά περάσει μπροστά σε μιά λευκή σελίδα χαρτιού φωνάζοντας δυνατά και άκατάσχετα, δοκιμάζοντας κάποιους άλλους τόνους, κάποια άλλη βουή. Τό περιγράμματά τους, ακόμα μέχρι σήμερα, κρατά προσηλωμένη τήν προσοχή μας, καθώς όλο και θαθαίνει τή λογοτεχνική επιφάνεια γύρω μας. Για τόν λόγο αυτό ή προσοχή του «άγγίζει» τά άντικείμενα που βλέπει γύρω του, σταματά σε κάποιες τυπικές λεπτομέρειες. Στα πόδια του Ταύγετου δέν άπαγγέλλει Βιργίλιο, όπως θά έκαναν κάποιοι άλλοι ταξιδιώτες τής εποχής εκείνης, αλλά παρακολουθεί μέ κατανυκτική προσοχή δύο χοίρους που ρίχνονται μέ λαιμαργία στο φαί τους. Αυτός είναι ο ανάγλυφος κόσμος του Φλωμπέρ. Καί οι όριστικές και άμετάκλητες προτιμήσεις του για τό «είδος» αυτό συμπίπτει μέ τό πέρασμά του από τήν Ελλάδα. Είναι 30 χρονών, τά έχει «παίξει» όλα, ξέρει πλέον τί ζητά και μέ τήν εύκαιρία αυτή θά άποχαιρετήσει και τόν κόσμο: ή άπόφασή του νά «γεράσει» σημαίνει ότι έχει πιά βρει τόν όριστικό του χώρο. Η ζωή του ή μελλοντική φαντάζει πλέον μπροστά του σαν ανάγλυφο παρελθόν. Έτσι σταματά ο χρόνος. Ο χρόνος φοβίζει τόν Φλωμπέρ, όχι μέ τήν έννοια τής θανατικής άπειλής όσο μέ τήν έννοια νά υποκύψεις στον πειρασμό μιάς όποιασδήποτε μεταστατικής έμπειρίας στην τέχνη. Όλα όφείλουν νά προδιαγραφούν και ή καλύτερη εύχή είναι ή πιο τετελεσμένη μελαγχολία.

Λοιπόν, ναι στή γραφή. Ἄλλά ποιά γραφή; Ὁ Φλωμπέρ δέν φαίνεται νά ἀμφιταλαντεύεται: στήν πιό προεξοφλητική, στήν πιό «προϊστορική», στήν πιό ἀπροκάλυπτη. Μερικές κουβέντες, μεγάλες σιωπές, πιό μεγάλα κενά. Γραμμές ἀνάμεσα. Ἐνεργητικός ὁ λόγος, ἀμετάβητη ἡ χρήση του. Noir sur blanc (μαῦρο πάνω σέ ἄσπρο). Ξαφνιάζει ὁ τρόπος πού κοιτάζει τούς Δελφούς. Ποιούς; Τούς Δελφούς! Ὁ τρόπος πού βλέπει τήν Ἰωνία! Ποιά; Τήν Ἰωνία! Θά γράψει κάποιες μόνο φράσεις, λίγες «στέρεες» μόνο γραμμές. Δέν εἶναι πού σκέπτεται νά ἀναπτύξει ὄλ' αὐτά, ἀργότερα, σέ ἕνα διαρκέστερο κείμενο. Ἀφοῦ τίς σημειώσεις αὐτές θά τίς ἀντιγράψει ἀργότερα, στό Κρουαζέ. Εἶναι ὁ ρυθμός στόν ὁποῖο κατέληξε, εἶναι «ἀξιοματική» ἡ ὥρα αὐτή, ἡ πιό θεωρητική προσήλωση τοῦ Φλωμπέρ. Καί τό δηλώνει πιά χωρίς ἐνδοιασμό, χωρίς φόβο ἢ πάθος.

Ἄλλά καί τό «βιβλίον», ὡς ἐννοια, ἀρχίζει νά τόν ἀπασχολεῖ μέ τρόπο ἀρκετά ἀσυνήθιστο. Εἶναι καί αὐτό συνέπεια τοῦ τρόπου μέ τόν ὁποῖο ἀντιμετωπίζει τή γραφή γενικότερα. Τό βιβλίον μπαίνει πλέον γιά τόν Φλωμπέρ στό χῶρο τῆς «ὕλης» του κατασκευῆς ἀλλά καί ἡ παράμετρος ἀναγωγισμοῦ, γιά πρώτη φορά, τόνίζεται μέ ἕναν ἐντελῶς πρωτοφανέρο τρόπο. Στήν Κωνσταντινούπολη ὁ Φλωμπέρ, σέ κάποια ἐπίσκεψή του σέ ἕναν οἶκο ἀνοχῆς, θά προαναγγεῖλει τό τέλος τοῦ ἀνατολικοῦ χαρμειοῦ καί μαζί καί τῆς Ἀνατολῆς, «γιατί οἱ γυναῖκες θά ἀρχίσουν νά διαβάζουν τά εὐρωπαϊκά ρομάντζα». Ἡ μίμηση αὐτῶν τῶν ρομάντζων θά κάνει τόν κόσμο τῆς Ἀνατολῆς νά βουλιάξει γιά πάντα. Φυσικά τέτοια ἀκριβῶς εἶναι καί ἡ ἐμπειρία τῆς «Μαντάμ Μποδαρῦ» στό ὁμώνυμο βιβλίον. Οἱ ἀναγνωστικές τῆς ἐμπειρίες θά τήν ὀδηγήσουν στήν ἀδευτέρωτη αὐτή καί «μοντέρνα» διαπίστωση: τό βιβλίον δέν ἀναπαράγει τή ζωή. Ἡ ζωή εἶναι αὐτή πού ἀντιγράφει τό βιβλίον.

Αὐτές οἱ σελίδες φυλλοροοῦν στά χέρια τοῦ Φλωμπέρ, αὐτά τά ὄργανα ἀρχίζει νά παίξει καί αὐτός εἶναι ὁ τρόπος πού κοιτάζει τήν Ἀνατολή. Ὅπου ἦθε καί παρήθε, πρῶτος αὐτός ἀδιάφορος, μετά τή μεγάλη στρατιά ὄλων ἐκείνων τῶν συναδέλφων του, καί κυρίως τῶν ρομαντικῶν, πού στάθηκαν ἀναυδοί μπροστά σέ μίαν ἄλλη Ἀνατολή. Ἀκόμη φαινόταν νωπὰ τά πατήματά τους. Ὁ Φλωμπέρ θά μᾶς κάνει νά δοῦμε ἀλλιῶς αὐτό τόν μυθικό κόσμο. Οὔτε μυστικισμός, οὔτε ἀποθέωση, οὔτε ἐξαγνισμός, οὔτε τό ἀποκαλυπτικό «ἄλλο», οὔτε ἡ «ἀναγεννησιακή» ἀναδίωξη τῆς Εὐρώπης. Ὅλ' αὐτά γιά τόν Φλωμπέρ εἶναι ξεπερασμένα παραμύθια. Καί τό δηλώνει αὐτό μέ τόν πιό καταφατικό τρόπο. Ἐκεῖνο ὅμως πού μᾶς ξαφνιάζει κάποτε — καί ἐδῶ ἐντοπίζονται κάποιες ἀπό τίς ἀντιφάσεις στίς ὁποῖες πέφτει κατά καιρούς ὁ ἴδιος — εἶναι σάν ὁμολογεῖ κάποια θεδιασμένη θλίψη ὅταν χάνει τήν Ἀνατολή. Ἀκόμα καί λίγο πρῖν ἀπό τό θάνατό του θά ἀναπολήσει τό ὀρθρινό φῶς τοῦ levant. «Θά γυρίσω στήν Ἀνατολή νά πεθάνω», δηλώνει σέ γράμμα του, σταλμένο στήν ἀγαπημένη του ἀνιψιά Λιλίν, πρὸς τό τέλος τῆς ζωῆς του.

Ὅμως αὐτές οἱ φευγαλέες «ἀδυναμίες» του γιά τήν Ἀνατολή ἀπλῶς ἐρχονται νά «ἀδειάσουν» κάποια ἄλλα προνομιακά καί κατεστημένα μνημεῖα, τά ὁποῖα ξαφνικά ὀρθώνονται μπροστά του, καί δέν μπορεῖ νά ἀπαλλαγεῖ ἀπ' αὐτά. Τέτοια εἶναι οἱ θεσμικές παράμετροι τῆς λογοτεχνίας, οἱ πολιτικές κοινοτοπίες καί ἡ ἴδια ἡ λογοτεχνική γραφή πού θυμίζει «τά περασμένα». Τότε ἐπικαλεῖται τήν

Ἀνατολή. Ἄλλά στήν οὐσία πρόκειται γιά τό κάλεσμα τοῦ μεγάλου «κενοῦ», ὅπως εἶπαμε παραπάνω. Ἡ μέθοδος εἶναι ὁμοιοπαθητική. Σαρωτικό τό συναίσθημα. Μετά τόν Φλωμπέρ ἡ Ἀνατολή μένει σάν ἕνα πελώριο ἄδειο κοχύλι, μέσα ἀπό τό ὁποῖο ἀκούει κανεῖς νά βουίξει τό μεγάλο κενό. Ὁ Φλωμπέρ εἶναι λοιπόν ὁ «ἰσπότης τοῦ τίποτα», ὁ προληπτικός περιηγητής τοῦ αἰῶνα του καί, ἀκόμα πιό κοντά στίς μέρες μας, ὁ ἀποδομητής τοῦ κόσμου του. Θά ἀκολουθήσουν καί ἄλλοι μετά ἀπ' αὐτόν.

Μέ τόν Φλωμπέρ ὁ κόσμος περνά στήν «ἄλλη» σκηνή καί γίνεται ἀντικείμενο θεάματος. Αὐτό εἶναι ἐπώδυνο καί σκληρό. Ὅμως ὁ Φλωμπέρ ἔχει συνείδηση αὐτοῦ τοῦ χάσματος πού ἄνοιξε μπροστά στά μάτια του. Καί παίρνει τήν ἀπόφαση ἀπό πολύ νωρίς νά προχωρήσει στήν πιό ἀποφασιστική ἀπόφαση. Τό 1846, μόλις 22 χρονῶν, δήλωσε ἀποκάλυπτα σέ κάποιο του γράμμα:

«Αὐτός πού ζεῖ τώρα καί εἶμαι ἐγώ δέν κάνει τίποτα ἄλλο ἀπό τό νά ἐνατενίζει τόν ἄλλο πού εἶναι νεκρός. Γνώρισα δύο ὑπάρξεις ἐντελῶς ξεχωριστές. Ἐξωτερικά γεγονότα ἦταν τά σύμβολα τοῦ τέλους τῆς πρώτης καί ἡ γένεση τῆς δεύτερης. Ὅλ' αὐτά εἶναι μαθηματικά. Ἡ ἐνεργητική μου ζωή, ὄλο πάθος, συγκίνηση, γεμάτη ἀπό ἀντίρροπα σκιρτήματα καί πολύτροπα αἰσθήματα, τέλειωσε στά ἑκοσι δύο μου χρόνια».

Μετά ἀπό ὀκτώ χρόνια ὁ Φλωμπέρ θά ἐπισκεφτεῖ τήν Ἑλλάδα. Κρατᾷ κάποιες σημειώσεις. Τό μελάνι κυλᾷ νωπό ἀπό τή γραφίδα του. Ἄλλά τό χέρι πού κρατᾷ τή γραφίδα αὐτή εἶναι ἤδη ἀπό καιρό «νεκρό». Γιά τόν Φλωμπέρ αὐτή ἦταν ἀπόφαση τῆς νιότης του. Καί ἄλλη, τόσο σημαντική, δέν ἐμελλε νά πάρει ἀργότερα. Καί στή θέση αὐτή, ὅσο καί ἂν ἡ ὑπόλοιπη ζωή του κύλησε μέσα σέ ἕναν διαρκή ἀγῶνα ἀντιφάσεων, ὁ Γουσταῖος ἔμεινε ἀμετακίνητος. Ἴσως αὐτή ἡ μοναδική «συνέπεια» τόν κάνει τόσο ἐλκυστικό καί τόσο δημοφιλή ὡς τίς μέρες μας.

Καί αὐτό δέν εἶναι μικρῆ ἐπιτυχία.

Πρόλογος ἀπό τό βιβλίον *Τό Ταξίδι τοῦ Φλωμπέρ στήν Ἑλλάδα. Ἐνας σταθμός μετά τήν Ἀνατολή, ἕνας σταθμός πρῖν τή λογοτεχνία*, πού θά ἐκδοθεῖ προσεχῶς ἀπό τίς ἐκδόσεις Περίπλους.

η ΑΥΓΗ

ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

η ἄλλη πλευρά
των πραγμάτων

ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

Τό Διεθνές Γραφείο Έργασίας καί ἡ ἀνάδυση
τῶν κοινωνικῶν δεσμῶν

Μιά ἐργασία τοῦ ΑΝΤΩΝΗ ΛΙΑΚΟΥ

Ίδρυμα Έρευνας καί Παιδείας τῆς Έμπορικῆς Τράπεζας τῆς Ελλάδος, 1993

Τό βιβλίο τοῦ Ἀντώνη Λιάκου ἀποτελεῖ μιά εὐχάριστη ἐκπληξη πού διαρκεῖ. Στίς 571 «ἐκφοβιστικές», κατ' ἀρχήν σελίδες του μᾶς παρουσιάζεται λίγο λίγο τό ξετύλιγμα μιᾶς πολύπλευρης ἀφήγησης: στήν προσέγγισή του βρίσκουμε τίς διαλεκτικές σχέσεις τῶν δομῶν, τῶν θεσμῶν, τῶν ιδεολογιῶν, τῶν νοοτροπιῶν, τῶν κοινωνικῶν ομάδων, τῶν ἀτόμων, τοῦ ἔθνικοῦ καί διεθνοῦς, τῆς συγκυρίας καί τοῦ γεγονότος, τῶν ιδεῶν καί τῶν πρακτικῶν. Ἄς ὑπογραμμίσουμε τρεῖς μεθοδολογικές συνιστώσες τοῦ βιβλίου, διαφορετικῆς φύσης ἢ καθεμίας: τή γόνιμη ἀξιοποίηση διαφορετικῶν θεωρητικῶν ἐρμηνειῶν καί παραδόσεων στό πλαίσιο τῆς προβληματικῆς τῆς κοινωνικῆς ἱστορίας. Τήν ἱστορική προσέγγιση πού γονιμοποιεῖ μεθοδικά τή σχέση τοῦ παρελθόντος-παρόντος στήν ἱστορική ἐρμηνεία προκειμένου νά συνδέσει τά ἐρωτήματα τῆς περιόδου πού μελετᾶ μέ ἐκεῖνα τῆς ἐποχῆς μας καί νά ἀναδείξει τά διαχρονικά σημεῖα τῶν συζητήσεων. Τήν προσέγγιση τοῦ πεδίου τοῦ «κοινωνικοῦ» ὡς προϊόντος «κοινωνικῆς ἀλληλοδράσης ὡς προσωρινοῦ συμβιβασμοῦ ἀντίθετων ἐπιδιώξεων» (σ. 23). Τήν τελευταία αὐτή μεθοδολογική προσέγγιση ἐπιδιώκει μέ ἐπιμονή καί συστηματικότητα νά τή γονιμοποιήσει, προκειμένου νά ἀναδείξει καί νά ἀναλύσει στό πεδίο μελέτης του τό σύνθετο πρόβλημα τῆς μεταφορᾶς τῶν φαινομένων ἀπό τίς χώρες προέλευσης στίς χώρες ἐμφύτευσης. Κατά μήκος ὅλου τοῦ βιβλίου καί γιά ὅλα τά ἐπίμαχα ἀντικείμενα ἢ προβληματικῆ τῆς «μεταφορᾶς», τῆς «ἐμφύτευσης» καί τῆς μίμησης βρίσκει τήν ὑπέροχό της στήν κοπιώδη ἀναζήτηση τῶν ἐσωτερικῶν διαδικασιῶν πού γεννᾷ αὐτή ἡ κοινωνία, στίς νέες ἀνάγκες, στά κοινωνικά ὑποκείμενα, στίς ομάδες συμφερόντων, στίς ιδεολογίες, στίς νοοτροπίες, στίς πρακτικές. Τό ὑλικό του σ' αὐτή τή διαδικασία ἀναζήτησης εἶναι ἀφθονο. Ὅμως ἡ ἀνταπόδοση εἶναι γενναία: τό βιβλίο τοῦ Λιάκου βρῖθαι ἀπό ἀναλύσεις λεπτές καί λεπτοφυγεμένες γιά τούς κοινωνικούς, ιδεολογικούς καί θεσμικούς συσχετισμούς.

Τό ἀντικείμενο τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ διαμόρφωση τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς στή μεσοπολεμική περίοδο. Ὅμως προκειμένου νά φθάσει στά καθ' ἡμᾶς, θά ἐξετάσει τή γέννηση

τοῦ θεσμοῦ τοῦ Διεθνοῦς Γραφείου Έργασίας (ΔΓΕ), ἀφοῦ ἡ συγκρότησή του ὡς κοινωνικοῦ τομέα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους θά προκύψει καί ὡς ἀποτέλεσμα τῆς λειτουργίας τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ.

Τό βιβλίο ἀποτελεῖται ἀπό τρία μέρη. Τό πρῶτο μέρος μέ γενικό τίτλο «Ὅψεις τῆς ἐργασίας στόν Μεσοπόλεμο» μᾶς εἰσάγει, ἐκτενῶς, στό πρῶτο του κεφάλαιο στά προβλήματα τῆς συγκυρίας ὅσον ἀφορᾷ τήν ἀπασχόληση καί τήν ἀγορά ἐργασίας, ἐνῶ στό δεύτερο κεφάλαιο μέ τόν τίτλο «Οἱ συνδικαλιστές» μᾶς προσφέρει τήν ἐπισκόπηση τῆς ἱστορίας τῆς ΓΣΕΕ (ἴδρυση, συνέδρια, διασπάσεις), ἀνάλυση τῶν κοινωνιολογικῶν καί ιδεολογικῶν συντεταγμένων τῶν συνδικαλιστικῶν παρατάξεων καί τοῦ ἰσχύοντος θεσμικοῦ πλαισίου.

Στό πρῶτο κεφάλαιο εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ διαφοροποίηση πού κάνει ὁ συγγραφέας ἀνάμεσα στή διαδικασία διαμόρφωσης τῆς ἐργατικῆς δύναμης καί τῆς ἐργατικῆς τάξης, διαφοροποίηση πού παραπέμπει ὄχι μόνο στήν ἑλληνική κοινωνία μέ τήν κοινωνική καί ἐπαγγελματική της ρευστότητα ἀλλά καί στίς κοινωνίες ἐκεῖνες στίς ὁποῖες ἡ ἔντονη καί βίαιη οικονομική προλεταριοποίηση προκάθορισε, ὡς ἕνα βαθμό τουλάχιστον, τήν ἀναγκαῖα ἀνάπτυξη τῆς μισθωτῆς σχέσης. Γιά τόν σχηματισμό τῆς ἐργατικῆς δύναμης στήν Ἑλλάδα ὁ συγγραφέας προτείνει τή διάκριση ἀνάμεσα σέ μιά μεταβατική περίοδο ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ἐποχική καί περιοδεύουσα ἐργατική δύναμη, καί σέ μιά περίοδο πού χαρακτηρίζεται ἀπό μιά μόνιμη ἐργατική δύναμη στίς ἑλληνικές πόλεις. Κατά τή μεταβατική περίοδο τά νοικοκυριά πού προσφέρουν ἐργατική δύναμη ἀκουμποῦν συγχρόνως στόν τρόπο παραγωγῆς τῆς πόλης καί τῆς υπαίθρου, ἐνῶ στή δεύτερη περίοδο τό κέντρο βάρους τῶν νοικοκυριῶν ἔχει μετατοπισθεῖ πρὸς τήν πόλη, ἂν καί διατηροῦνται στό πλαίσιο τοῦ νοικοκυριοῦ μεικτές καί πολύμορφες ἐργασιακές πρακτικές (αὐτοαπασχόληση, μικρό ἐργαστήρι, ἐργοστασιακό σύστημα, μικρό καί πλανόδιο ἐμπόριο, οἱ ἐποχικοί καί ἡμερομίσθιοι ἐργάτες, φασόν στό σπῆτι). Ἡ ἀργόσυρτη αὐτή διαδικασία τοῦ περάσματος ἀπό τόν ἕνα τρόπο παραγωγῆς στόν ἄλλο, καθώς καί ἡ σφ

μασία τῆς μικροπαραγωγῆς, στό πλαίσιο τῆς οικογενειακῆς οἰκονομίας τῆς ἐπιβίωσης καί στήν πόλη, μᾶς ἐπιτρέπει νά μετακινηθοῦμε ἀπό τό ἰδεατό μοντέλο μιᾶς ἐργατικῆς τάξης πού συγκροτεῖται ἀπό ἀκτῆμονες, ὀριστικά καί ἀμετάκλητα καθηλωμένους στό ἐργοστασιακό σύστημα, μοντέλο πού ἔχει πρό καιροῦ ἀμφισβητηθεῖ στή διεθνή ἱστοριογραφία, καί νά ἀποφύγουμε τίς ἰδεολογικοποιημένες προσεγγίσεις σχετικά μέ τή συγκρότηση τῆς ἐργατικῆς τάξης στήν Ἑλλάδα καί τόν κοινωνικό της χαρακτήρα.

Στό δεύτερο κεφάλαιο τοῦ πρώτου μέρους μεγάλο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀνάλυση γιά τίς συνδικαλιστικές παρατάξεις. Ἀναλύονται οἱ ἰδεολογικές φυσιογνωμίες καί οἱ ἰδιαίτερες πατρότητες τῶν συνδικαλιστικῶν παρατάξεων ἀλλά συγχρόνως καταδείχνονται οἱ προνομακῆς σχέσεις τῶν παρατάξεων μέ ἰδιαίτερες ἐπαγγελματικές κατηγορίες καί τούς τρόπους μέ τούς ὁποίους τό ἐπάγγελμα προέλευσης τῆς συνδικαλιστικῆς ἡγεσίας ἐπηρεάζει τούς μηχανισμούς μέ τούς ὁποίους ἀσκεῖ τήν ἀντιπροσώπηση. Ἔτσι τό συνδικαλιστικό ρεῦμα πού κυριάρχησε στή ΓΣΕΕ γιά μιά δεκαετία —ἀπό τό 1926 ἕως τό 1936— καί μονοπώλησε τήν ἐκπροσώπηση τῶν ἐργατῶν στό ΔΓΕ (ἡ ὁμάδα συνδικαλιστῶν γύρω ἀπό τόν Ἰωάννη Καλομοίρη) προέρχεται ἀπό κλάδους στούς ὁποίους οἱ ἐργασιακές σχέσεις καθορίζονται ἀπό καθεστῶς ὑπεργολαβῶν καί ἐκμίσθωσης ἐργατῶν κατά ὁμάδες, μέ συμβάσεις ἔργου καί ὄχι ἐργασίας. Τό καθεστῶς αὐτό, πού συνδέεται μέ τή νομαδική καί ἐποχική ἐργασία, πού περιφέρεται μεταξύ πόλης καί ὑπαίθρου, παραπέμπει δεβαίως στούς τρόπους τῆς στρατολόγησής καί τοῦ ἐλέγχου τῶν ἐργατῶν μέσω τοπικῶν ἢ συγγενικῶν δικτύων. Ἐπιπλέον, τά ἐπαγγέλματα αὐτά, ὑπό συρρίκνωση λόγω τῆς ἐκμηχάνισης καί τῆς ἀνεργίας, διεκδίκησαν προϋποθέσεις «κλειστοῦ ἐπαγγέλματος» (διβλιάρια ἐργασίας), καί τά σωματεία τους ἐνεπλάκησαν ἐνεργά στή συντηρητική συμπεριφορά, μέ σοβαρές ἐπιπτώσεις τήν ἐξάρτηση ἀπό τό κράτος καί τήν ἐμπλοκή σέ δίκτυα πελατειακῆς ἐξάρτησης.

Στό ἴδιο κεφάλαιο ὁ συγγραφέας ἀποπειρᾶται νά προσεγγίσει μιά ἄλλη πηγή τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος, τούς ἐργατοπατέρες. Μέ βάση τή διαχειριστική ἐκθεση ἐλέγχου τοῦ 1928 γιά τά σωματεία Ἀθήνας καί Πειραιᾶ φαίνεται ὅτι τό 176,70% τῶν ἐσόδων τῆς ΓΣΕΕ προέρχονταν ἀπό τό κράτος καί ἀπό φορεῖς καί ἐκπροσώπους τῆς ἀστικῆς τάξης (πολιτικοί καί ἐπιχειρηματίες). Ἐκεῖ θεμελιώνονται κατ' ἀρχήν οἱ ὑπαινωμοί καί οἱ καταγγελίες γιά χρηματισμό τῆς ΓΣΕΕ. Ὅμως οἱ ἐξαρτήσεις καί οἱ ὑποτέλειες δέν ἐξαντλοῦνται ἐκεῖ. Δίκτυο πελατειακῶν σχέσεων ὀργάνωνε τίς σχέσεις τῆς ΓΣΕΕ μέ τήν κυβέρνηση ἀλλά καί τῆς ΓΣΕΕ μέ τά Ἐργατικά Κέντρα καί τῶν τελευταίων μέ τά διοικητικά συμβούλια τῶν ἐργατικῶν σωματείων, ἐνῶ οἱ πόροι τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος, δηλαδή τά βοηθήματα τῆς ΓΣΕΕ πρὸς τά Ἐργατικά Κέντρα, τά βοηθήματα ὑπὲρ τῶν ἀνέργων, καί τέλος οἱ ἴδιες οἱ ἐργατικῆς εἰσφορές, ἀποτελέσαν στοιχεῖα διαπραγματεύσεως τῶν πολιτικῶν σχέσεων ἐπιρροῆς ἢ κατά περίπτωση πεδίο ἰδιοποίησης τῶν διοικήσεων. «Ἡ διαφθορά μεταξύ τῶν πτωχῶν», σχολιάζει ὁ συγγραφέας.

Τό δεύτερο μέρος τοῦ διβλίου, μέ γενικό τίτλο «Ἡ ἐργασία ὡς διεθνές πρόβλημα», περιέχει ἕξι κεφάλαια ἐκ τῶν ὁποίων τό πρῶτο παρουσιάζει τήν ἱστορία τῆς γέννησης τῆς Διεθνούς Ὀργάνωσης Ἐργασίας. Στό κεφάλαιο αὐτό θά παρακολουθήσουμε τήν προϊστορία τῶν ἰδεῶν γύρω ἀπό τήν ἀναγκαιότητα θέσπισης διεθνούς ἐργατικῆς νομοθεσίας ἀπό τό δεύτερο μισό τοῦ 19ου αἰῶνα —τούς κοινωνικούς μεταρρυθμιστές, τούς μεμονωμένους ἐργοδότες, τίς συζητήσεις τῆς γαλλικῆς ἐθνοσυνέλευσης πού προήλθε ἀπό τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1848 ἀλλά καί στή συνέχεια τά συνέδρια τοῦ κοινωνικοῦ χριστιανισμοῦ— τίς πρώτες πρωτοβουλίες σέ ἐπίπεδο κρατῶν ἀπό τό 1881 καί τέλος τίς διεργασίες-συσκέψεις, ἐνώσεις, ἐπιτροπές πρὶν ἀπό καί κατὰ τόν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, πού θά καταλήξουν στήν Ἰδρυτική Συνδιάσκεψη τῆς Δ.Ο.Ε., στήν Οὐάσιγκτον, τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1919.

Τά ὑπόλοιπα πέντε κεφάλαια τοῦ δευτέρου μέρους ἀναφέρονται στήν ὑποδοχή πού εἶχε ὁ θεσμός στήν ἐλληνική κοινωνία: στόν λόγο ἀλλά καί στίς πρακτικές τῶν ἐλληνικῶν κυβερνήσεων, τῆς ἐργοδοσίας, τῶν ἐργατικῶν καί φεμινιστικῶν ὀργανώσεων. Ἡ ἀνάλυση τοῦ Ἀντώνη Λιάκου δείχνει πολύ καλά τό πόσο εὐάλωτα ἦταν τά στηρίγματα τῆς φιλοσοφίας πού γέννησε τό ΔΓΕ στήν Ἑλλάδα. Οἱ κύβερνοι θά ἀντιληφθοῦν τήν προστατευτική ἐργατική πολιτική ὡς «μέσο ἐκπολιτισμοῦ» καί τή σχέση τους μέ τό ΔΓΕ ὡς στοιχεῖο τῆς ἐξωτερικῆς τους πολιτικῆς καί τῶν διακυμάνσεών της. Οἱ ἐργοδότες, ἐνῶ δηλώνουν ἐνδιαφέρον γιά τόν μετριασμό τοῦ διεθνούς ἀνταγωνισμοῦ μέσω τῆς ἐξίσωσης τοῦ κόστους ἐργασίας καί τήν ἀνάσχεση τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης, συγχρόνως θά ἀρνηθοῦν τούς διεθνῆς κανόνες καί θά θελήσουν νά παρουσιάσουν τήν Ἑλλάδα ὡς εἰδική περίπτωση. Τά στηρίγματα τοῦ ΔΓΕ ἦταν ὁ κύκλος τοῦ Τμήματος Ἐργασίας τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καί ἡ διοίκηση τῆς ΓΣΕΕ. Κι οἱ δύο ὁμάδες ἀνήκαν σ' ἕναν εὐρύτερο κύκλο μέσα στόν ὁποῖο οἱ δεσμοί συνεργασίας συμπληρώνονταν ἀπό φιλικούς καί οἰκογενειακούς δεσμούς. Ὁ εὐρύτερος αὐτός κύκλος διανοουμένων διατηροῦσε ἐπαφές καί μέ ἄλλα δίκτυα ἐκσυγχρονιστικοῦ χαρακτήρα, ὅπως ἡ Ἐταιρεία Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν τοῦ Ἀ. Παπαναστασίου, ὁ Ἐκπαιδευτικός Ὀμιλος, ἡ Ἐταιρεία τῶν Κοινωνιολόγων, καί εἶχαν ὡς κοινές ἀφετηρίες τόν γερμανικό κρατικό σοσιαλισμό τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα, τίς θεωρίες τοῦ συνεργατισμοῦ καί τοῦ ρεφορμιστικοῦ συνδικαλισμοῦ. Πίστευαν στήν ἐπέκταση τῶν λειτουργιῶν τοῦ κράτους καί τήν παρέμβασή του στήν κοινωνία καί ἀντιτάσσονταν τόσο στόν φιλελευθερισμό ὅσο καί στήν κοινωνική ἐπανάσταση.

Στή δεύτερη αὐτῆ ἐνότητα τοῦ διβλίου βρῖσκουμε ἐνδιαφέροντες καί χρήσιμες σφαιρικές παρουσιάσεις τριῶν σημαντικῶν θεμάτων πού ἀποτελέσαν ἀντικείμενα συζήτησης τῆς περιόδου καί λόγω τῆς ἐνταξίς τους στά πεδία παρέμβασης τοῦ ΔΓΕ. Πρόκειται γιά τό ὀκτώωρο καί τή διάρκεια τῆς ἐργασίας, τήν παιδική ἐργασία καί τή δημόσια ὑγεία. Ὅμως ὁ σφαιρικός τρόπος ἐπεξεργασίας δέν ἀφορᾶ μόνο αὐτά τά θέματα, ἀφοῦ ὅλο τό διβλίο δρῖθει ἀπό μικροῦς φακέλους καί αὐτό ἀκριβῶς τό χαρακτηριστικό, πού εἶναι

Νομπέρτο Μπόμπιο

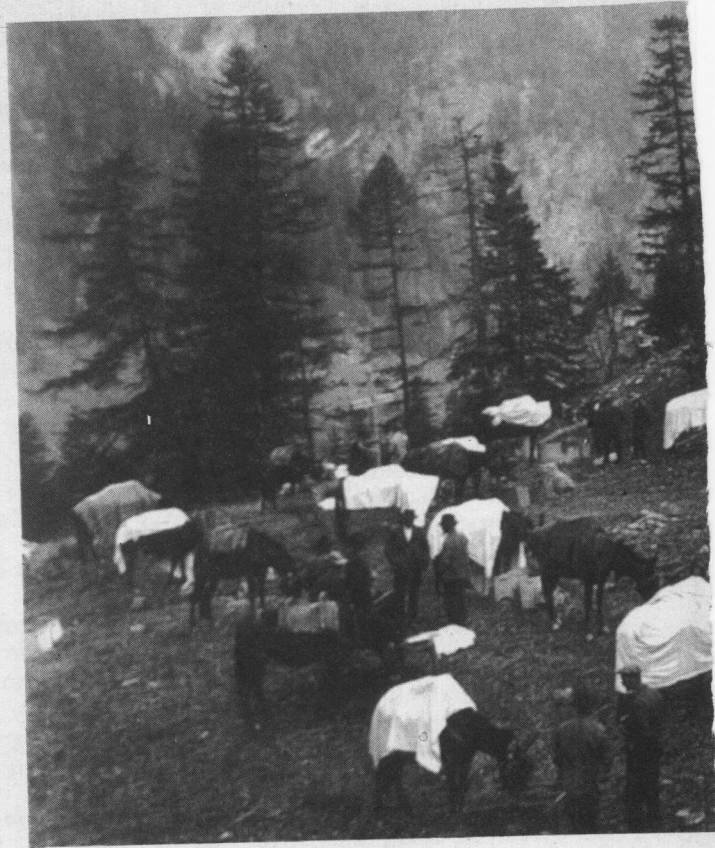
Δεξιά κι 'Αριστερά

Μετάφραση: Έλεονώρα Άνδρεάκη
Πρόλογος: Κωνσταντίνος Τσουκαλάς
Έκδόσεις «Πόλις», 1995

«Η διάκριση 'Αριστερά-Δεξιά χρησιμεύει μόνο στίς πινακίδες τών οδών και τών οδικών άρτηριών» είπε κάποιος, άστειεύμενος, στήν 'Ιταλία, γιά νά δείξει, όμως, όπi πρόκειται γιά μιά διάκριση παρωχημένη πού δέν άντιστοιχεί πλέον σέ καμιά πολιτική πραγματικότητα. Καί κάποιος δικός μας, πρώην στέλεχος καί άγωνιστής τής 'Αριστεράς, χωρίς διόλου νά άστειεύεται, έλεγε όπi η διάκριση άριστερός-δεξιός είναι μόνο γιά τό ράφτι. Πότε, λοιπόν, μέ έξυπνάδα, πότε μέ μαγικές, συνήθως μέ περισπούδαστες αναλύσεις, έδώ καί μερικά χρόνια, καί ιδίως μετά τήν κατάρρευση τού ύπαρκτου σοσιαλισμού, κανοναρχούν άπό παντού όπi η 'Αριστερά όχι μόνο έχει ζοφλήσει, αλλά είναι μιά κατασκευή πού κοσμεί τό πάνθεο τών ουτοπιών τού παρελθόντος. Τά άκούμε κάθε μέρα αυτά τά «έπιχειρήματα» καί τούς σχετικούς «διαλογισμούς».

Ο Νομπέρτο Μπόμπιο, μιά πατριαρχική φυσιογνωμία τής 'Ιταλικής 'Αριστεράς καί πολιτικός φιλόσοφος, έξεγείρεται μ' αυτή τήν ίσοπεδωτική ιδεολογία. Στο βιβλιάράκι του, πού πρόσφατα μεταφράστηκε σά έλληνικά καί πού στήν 'Ιταλία έγινε πραγματικό μπέστ σέλερ, άνασκευάζει μιά μιά αυτές τίς άπόψεις. Όχι μόνο τίς άνασκευάζει αλλά καί έντοπίζει τόν άπαράγραπτο πυρήνα τής άριστερής ιδεολογίας, τής άριστερής πολιτικής, τών άριστερών πολιτικών σχηματισμών, όπου γής καί σέ κάθε εποχή, στήν ισότητα: «Η διάκριση μεταξύ 'Αριστεράς καί Δεξιάς, γιά τήν όποία τό ιδεώδες τής ισότητας ήταν πάντα ό πολιτικός άστéρας πρós τόν όποίο κοίταζε καί συνεχίζει νά κοιτάζει, είναι πεντακάθαρη» (σ. 194). Κι άκόμη, στίς έσχάτιές τού βίου του, ό παλιός άντιφασίστας, σέ μιά έκρηξη άισιοδοξίας, θά τονίσει «Η 'Αριστερά όχι μόνο δέν έχει συμπληρώσει τή διαδρομή της, αλλά μόλις τήν έχει άρχίσει» (σ. 195). 'Αλλά άν είναι βέβαιο όπi γιά τήν 'Αριστερά τό ιδεώδες τής πολιτικής καί τής κοινωνικής ισότητας, τής ισότητας τών φύλων καί τών φυλών, ήταν ό πολιτικός άστéρας, άλλο τόσο βέβαιο είναι όπi η άείποτε Δεξιά άρμένιζε μέ γνώμονα τήν άνισότητα καί τήν ιεραρχία. Κι άρμένιζε άκόμα προβάλλοντας ως ιδεολογία της τήν εκ φύσεως άνισότητα, πού έξύμνησε ό Νίτσε, καί πού άπονέμει στους ίσχυρούς άπαράγραπτα δικαιώματα κυριαρχίας πάνω στους άδύνατους καί τούς φτωχούς. Είπε τήν άνισότητα πού δημιουργεί η κοινωνική διαπάλη καί πού οί έπωφελούμενοι άπ' αυτήν ύπερασπίζονται μέ όλα τά μέσα. 'Ισότητα/άνισότητα, όπως καί έλευθερία/καταπίεση ήταν

συνέχεια στή 41

ένas από τούς λόγους τού όγκου τού βιβλίου, τό καθιστά ιδιαίτερα χρήσιμο καί τελικά ένα βιβλίο άναφοράς γιά πολλά θέματα.

Στό τρίτο μέρος τού βιβλίου μέ τίτλο «Η άνάδυση τών κοινωνικών ασφαλίσεων» περιέχονται τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η διαδικασία γέννησης τών κοινωνικών ασφαλίσεων στή Γερμανία, στήν Αυστρία, στήν Τσεχοσλοβακία, στή Βρετανία, στή Γαλλία καί στίς ΗΠΑ, καί άναδεικνύονται οί διαφοροτικές ρίζες καί ιδεολογικές προελεύσεις τής κοινωνικής ασφάλισης στήν καθεμιά άπ' αυτές τίς χώρες. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται οί άπαρχές συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στήν 'Ελλάδα, τό σύστημα τής άλληλοβοήθειας, τά πρώτα ταμεία συντάξεως, καθώς καί οί πρώτες προσπάθειες γιά τή δημιουργία γενικής κοινωνικής ασφάλισης. Μέχρι τό 1915 τό ασφαλιστικό σύστημα χαρακτηρίζεται άπό ειδικά, επαγγελματικά (ναυτικοί, μεταλλωρύχοι) ή κατά έπιχειρήσεις (σιδηροδρομικοί) ταμεία, ένω άπουσιάζουν γενικές ρυθμίσεις γιά τό σύνολο τών μισθωτών. Ο πρώτος νόμος γενικευτικής κατεύθυνσης είναι ό νόμος 551 τού 1915 πού άφορά τά άτυχήματα κατά τήν εργασία εργατών καί ύπαλλήλων. Ο νόμος αυτός άποτελεί σημαντική δικαιική καινοτομία σέ σχέση μέ τό μέχρι τότε ισχύον ρωμαϊκό δίκαιο, σύμφωνα μέ τό όποιο τό θύμα μπορούσε νά διεκδικήσει άποζημίωση, άν όποδείκνυε πώς τό πταίσμα ήταν τού εργοδότη. Ο νέος νόμος χρησιμοποιεί τήν έννοια

της κοινωνικής ανισότητας σε αντιπαράθεση με εκείνη της ισότητας απέναντι στο νόμο, προκειμένου να καταδειχτεί ή ανεπάρκεια του προηγούμενου νόμου, και επικαλείται το αίσθημα της κοινωνικής δικαιοσύνης, προκαλώντας έτσι μία ανατροπή στη θεμελίωση του εργατικού δικαίου. Ο νόμος «Περί υποχρεωτικής ασφάλισης των εργατών και των ιδιωτικών υπαλλήλων» (Ν. 2868/1922) είναι ο πρώτος ασφαλιστικός νόμος της χώρας που δεν περιορίζεται σε ειδικές κατηγορίες εργαζομένων. Προέβλεπε ασφάλιση με τη μορφή σύνταξης — λόγω αναπηρίας, ατυχήματος ή ασθένειας. Όμως ο νόμος αυτός παρά τη γενικευτική του κατεύθυνση λειτούργησε διασπαστικά, διότι καθορίζοντας πολλαπλούς φορείς ασφάλισης (ταμεία αλληλοβοήθειας των εργατικών ενώσεων, ταμεία συντάξεως των επιχειρήσεων άνω των 70 εργατοϋπαλλήλων, κρατικά ταμεία συντάξεως) δημιούργησε μία πληθώρα καχεκτικών ασφαλιστικών φορέων ανεπαρκών και όσον αφορά τις δυνατότητες παροχών αλλά και ως προς τον αριθμό των υπό κάλυψη εργαζομένων.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αναλύσεις που άφορούν τις νοοτροπικές και ιδεολογικές μετατοπίσεις που λαμβάνουν χώρα κατά τη διαδικασία μετάβασης από την αντίληψη της φιλανθρωπίας σ' αυτήν του αλληλοβοηθητικού ταμείου και τέλος σ' αυτήν της κοινωνικής ασφάλισης. Η φιλανθρωπία συνεπάγεται τον αποκλεισμό του εύεργετούμενου από την κοινότητα, κάτι που προσπαθούν κυρίως σε συμβολικό επίπεδο να ανατρέψουν οι αλληλοβοηθητικές

πάντα, και είναι, τα μεγάλα διακυβεύματα της ανθρώπινης ιστορίας.

Στην εποχή μας «άμφισβητούνται τά πάντα», τά πάντα είναι ρευστά, μετακινούμενα, άπροσδιόριστα, άνευ νοήματος. Όμως τί πάει να πει αυτό; Τί πάει να πει άμφισβητούνται τά πάντα; Έχει καθολική ισχύ αυτή η ρήση; Οί κυρίαρχοι, για παράδειγμα, άμφισβητούν τον έαυτό τους και την κυριαρχία τους; Ο καπιταλισμός άμφισβητεί τον έαυτό του; Η μήπως αυτή η ρήση δεν είναι τίποτε άλλο από φόβητρο και ιδεολογική τρομοκρατία που έκσφενδονίζεται εναντίον εκείνων που επιμένουν ότι η φτώχεια είναι φτώχεια, η έκμετάλλευση είναι έκμετάλλευση, η ανισότητα είναι ανισότητα. Καί επιπλέον είναι άπαράδεκτη.

Τό βιβλιάρaki του Μπόμπιο, με όλη τή μετριοπάθεια και τον ιδεαλισμό που χαρακτηρίζει τον συγγραφέα του, στρέφει την προσοχή του αναγνώστη σε όρισμένες πρωταρχικές αλήθειες, όπως τό ιδεώδες της ισότητας και της ελευθερίας. Σε ένα μπουσούλα δηλαδή μέσα στο χάος. Από κει και πέρα μπορεί κανείς να σκεφτεί και να άντιπαινει στον Μπόμπιο ότι τό ιδανικό της ισότητας, έτσι όπως ιστορικά υπήρξε και άρδευσε την πολιτική όλων των άριστερών σχηματισμών και τον πολιτικό τους λόγο, δεν άπορρέει από τό καντιανό ήθικό ύποκείμενο, ότι δεν είναι μία ήθική στάση. Από μία άλλη σκοπιά ιδωμένο τό ιδανικό της κοινωνικής και της πολιτικής ισότητας είναι άπόροια μιάς σύγκρουσης, της πάλης των τάξεων, γενικότερα της πάλης των «άπό κάτω» ενάντια στους άπό πάνω, κι όχι δημιούργημα της ήθικής συνείδησης. Η πάλη για την ισότητα, βεβαίως, γεννά και τις ισωπικές ιδεολογίες και την αντίστοιχη ήθική στάση και συμπεριφορά. Είναι ανάγκη όμως να τό πούμε αυτό γιατί διαφορετικά ο άριστέρος δά έμοιαζε ως ο έκ φύσεως «καλός», ο ευαίσθητος, ένας φιλεύσπλαχνος τελικά «ο αίρων τάς άμαρτίας του κόσμου», ενώ ο δεξιός δά ήταν ο «κακός», ο άναίσθητος και άνάληπτος μπροστά στην άδικία.

Άλλά αυτά, κι άλλα πολλά, είναι κουβέντες που μπορούν να γίνουν μόνο αν τραβήξουμε τή διαχωριστική γραμμή, αν ξέρουμε ότι η διάκριση Άριστερās/Δεξιās ύπάρχει, είτε τό θέλουμε είτε όχι. Καί, κυρίως, αν θέλουμε τή γραμμή αυτή να την κάνουμε σαφέστερη και τελεστική μέσα στην κοινωνική και πολιτική ζωή. Τό βιβλίο του Μπόμπιο βοηθά σπή συνειδητοποίηση αυτών των πρωτογενών διακρίσεων με τις όποιες τέλειωνε ο προηγούμενος αιώνας. Τούτος ο δικός μας πέρασε με βάση τή σύγκρουση Δεξιās/Άριστερās. Τίποτε δεν λείπει, πέντε χρόνια πριν τελειώσει, ότι η διάκριση αυτή είναι της δικαιοδοσίας του ράφτη.

Άγγελος Έλεφάντης

΄Αστυνομική Βιβλιοθήκη «Γαβριλίδης»

Μέ τα βιβλία του Τσέστερ Χάιμς *Οι ώραιοι δολοφόνοι* (*The real cool killers*) και του Πέτρου Μάρκαρη (πού διευθύνει και τί σειρά) *Νυχτερινό Δελτίο*, οι εκδόσεις Γαβριλίδης μπαίνουν και αυτές στο χώρο της αστυνομικής λογοτεχνίας, δηλώνοντας, όπως και οι άλλοι εκδότες που προηγήθηκαν, πώς απευθύνονται «σ' ένα ευρύτερο κοινό».

Έχει περάσει πολύς καιρός από τότε που τό είδος θεωρούνταν (στά καθ' ήμας) δεύτερης διαλογής ή, καλύτερα, πώς άνηκε στο χώρο του παρά... Από τίς σελίδες των εφημερίδων ή των «λαϊκών» περιοδικών και από τό περβάζι του περίπτερου ή τόν πάγκο του υπαίθριου, τά «άστυνομικά» πέρασαν είτε σπίν τηλεόραση είτε στά βιβλιοπωλεία και από εκεί στή βιβλιοθήκη μας. Άλλά, πλέον, έχει αλλάξει ό τρόπος πού διαβάζεται ένα τέτοιο βιβλίο. Παίρνοντας τό χρίσμα του «λογοτεχνικού», έχασε ένα μεγάλο μέρος όχι από τί «μαγεία» του (αυτό άφορα πάλι τό κοινό των βιβλιοπωλείων) αλλά από τί λειτουργικότητά του. Άνθρωποι πού δέν διάβασαν ποτέ άλλο βιβλίο, «εξωσχολικό», ήταν αυτοί πού γιά χρόνια απολάμβαναν, προνομικά και συστηματικά, άριστουργήματα —έν άγνοία τους, έστω... Πολλοί από μάς, άλλωστε, μεγάλωσαν μέ εκδόσεις «του κάρου», τίς μόνες προσιτές στό θαλάσσιο μά και σπίν έπαρχία μας.

Οί «σειρές» πού προηγήθηκαν από άλλους εκδότες έχουν προβλήματα άξιοπιστίας. Αύθαιρετες άλλανές τίτλων, μέ άποτέλεσμα τό ίδιο βιβλίο νά κυκλοφορεί σέ τρεις ή τέσσερις εκδοχές, συστηματικό άνακάτεμα κάποιων γνωστών διηγημάτων (του Χάμετ γιά παράδειγμα) μέ ένα «φρέσκο», πού δίνει και τόν τίτλο σπίν έκδοση... Ίσως στό βάθος ή αντίληψη του «παρά» νά επιβιώνει.

Ευχόμαστε οι εκδόσεις Γαβριλίδης νά μή συνεχίσουν αυτόν τό δρόμο.

K.B.

Η ΕΠΟΧΗ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΝ ΑΝΑΡΧΙΑΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΟΛΩΜΕΝΙΑΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

ένώσεις των εργατών. Οί κοινωνικές ασφάλισεις αντίθετα θεμελιώνονται στή διεύρυνση της ιδιότητας του πολίτη και τήν ανάπτυξη δίπλα στά πολιτικά δικαιώματα των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Τό τρίτο κεφάλαιο του τρίτου μέρους αναφέρεται στή προϊστορία της ασφάλισης ενάντια στήν άνεργία. Η θέση του συγγραφέα είναι ότι ή συνολική ασφαλιστική αντιμετώπιση της άνεργίας δέν έγινε δυνατή παρά τήν ύπογραφή της Διεθνούς Σύμβασης γιά τήν Άνεργία, πού είχε ύπογράψει ή Ελλάδα τό 1920, και τόν σχετικό νόμο του 1927 πού ρυθμίζει τήν εφαρμογή της, διότι ή δομή της άνεργίας και τά χαρακτηριστικά της ήταν τέτοια πού εμπόδιζαν τήν έπιβολή της ως μείζονος κοινωνικού προβλήματος. Η άνεργία άναδεικνύεται και άναγνωρίζεται ως τέτοια στό βαθμό πού δημιουργείται μιά σταθερή εργατική δύναμη πού ζει βασικά από τόν μισθό της. Όμως στήν Ελλάδα, λόγω της συνάρθρωσης των ρυθμών άπασχόλησης του άγροτικού χώρου μέ τήν έποχικότητα της άπασχόλησης στόν άστικό, λόγω έπίσης της παρουσίας της μικρής οικογενειακής επιχείρησης και της αυτοάπασχόλησης, ή άνεργία εμφανιζόταν ως έποχιακή, ως εύκαιριακή άπασχόληση ή ως ύποαπασχόληση. Τό κράτος αυτή τήν περίοδο παρενέβη εκεί όπου ή άνεργία άναδεικνυόταν ως κοινωνικό πρόβλημα, όχι μόνο λόγω της έκτασης της αλλά και της εργατικής μαχητικότητας πού γεννούσε. Η περίπτωση των καπνεργατών είναι άπ' αυτή τήν άποψη ένδεικτική.

Οί καπνεργάτες άποτέλεσαν, τήν περίοδο εκείνη, τόν πολυπληθέστερο και πιά μαχητικό κλάδο της εργατικής τάξης. Τό έπάγγελμα αυτό είχε δημιουργήσει ένα μόνιμο εργατικό δυναμικό πού ζούσε, συγκεντρωμένο σέ όρισμένες πόλεις, βασικά από τί δουλειά του στήν έπεξεργασία καπνού. Οί καπνεργάτες μέσω των σωματείων και των κινητοποιήσεων τους απέκτησαν ισχυρή διαπραγματευτική δύναμη, θεωρούνταν δε «επικίνδυνη» τάξη, έστία άνάφλεξης και κοινωνικής άναταραχής. Κάτω από τήν πίεση της δυναμικής παρουσίας του κλάδου και κινούμενη πός διπλή κατεύθυνση, ή κυβέρνηση θά άπελευθερώσει τήν έξαγωγή άνεπεξεργαστου καπνού, ενάντια στό όποιο μάχονταν οι καπνεργάτες, αλλά συγχρόνως θά ιδρύσει τό Ταμείο Ασφαλίσεως Καπνεργατών μέ τρεις ασφαλιστικούς κλάδους: τήν άνεργία, τήν ασθένεια και τίς συντάξεις (1925).

Τό τέταρτο μέρος του βιβλίου αναφέρεται στήν ίδρυση του ΙΚΑ. Περιγράφονται, στό πρώτο κεφάλαιο, μέ κουραστικές πολλές φορές λεπτομέρειες οι πολιτικές διαμεσολαθήσεις του ΔΓΕ, έπαφές, συναντήσεις, ταξίδια, έπιστολές, παρασηκνιακές έπιρροές, στήν κατεύθυνση της κυβέρνησης, της Ομάδας του Τμήματος Έργασίας πού έπεξεργάστηκε τό σχέδιο κοινωνικής ασφάλισης, των εργοδοτών και της ΓΣΕΕ, προκειμένου μέσω συμβιδιασμών και συμφηφισμών νά στηριχθεί και νά προωθηθεί ή κοινωνική ασφάλιση των μισθωτών.

Περιγράφονται έπίσης —δεύτερο κεφάλαιο— οι ιδεολογικές διαστάσεις ενός αυτόνομου ασφαλιστικού οργανι-

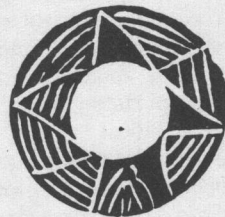
σμού, του ΙΚΑ, και οι αντιδράσεις που προκάλεσε η κατάθεσή του στη Βουλή το 1932 στους κύκλους των γιατρών, των εργοδοτών, των εργατών, των κομμουνιστών, των σοσιαλιστών και του Λαϊκού Κόμματος. Η εισηγητική έκθεση του νόμου, που εκφράζει τις απόψεις του κύκλου της εργατικής νομοθεσίας, περιγράφει την αλλαγή των λειτουργιών του κράτους με τη διατύπωση «Από το Κράτος-Φύλαξ εις Κράτος-Προνοίας». Διατυπώνεται εκ νέου η άποψη ότι η κοινωνική ασφάλιση είναι απαραίτητη για την αναπαραγωγή και τη συντήρηση της εργατικής δύναμης και ως εκ τούτου αποτελεί προϋπόθεση της ανάπτυξης της παραγωγικότητας. Όπως σ' όλοκληρο τό βιβλίο, έτσι και εδώ τό ενδιαφέρον επικεντρώνεται όχι μόνο στη δημιουργία των θεσμών αλλά και στη διαμάχη γύρω από τό νόημα των θεσμών. Έτσι ο συγγραφέας αναδεικνύει τά διαχρονικά σημεία της συζήτησης γύρω από την κοινωνική ασφάλιση και τά ερωτήματα που συνεχίζει νά γεννά: αποτελεί μηχανισμό πολιτικής πρόληψης κυκλικού, συγκυριακού χαρακτήρα; Αποτελεί αποτέλεσμα συμβιβασμού και προσπάθεια υπέρβασης της αντίφασης που υπάρχει μεταξύ οικονομίας και πολιτικής άρα και βασικό συστατικό της δημοκρατίας; Τέλος, στό τελευταίο κεφάλαιο του τέταρτου μέρους περιγράφονται οι περιπέτειες του νομοσχεδίου για τίς κοινωνικές ασφαλίσεις μετά την παραίτηση του Βενιζέλου, τό 1932.

Τό Λαϊκό Κόμμα αποφασίζει νά αναστείλει την ισχύ του νόμου και καταθέτει (1932) νέο νομοσχέδιο για τίς κοινωνικές ασφαλίσεις με τό όποιο, εκτός των άλλων, μειώνονται οι εισφορές εργατών και εργοδοτών, περιορίζονται οι παροχές και καταργείται τό επίδομα άσθενείας. Ο νέος νόμος, έλαφρώς διορθωμένος, θά ψηφιστεί τό 1934, ενώ η εφαρμογή του θά αρχίσει τό 1937, επί δικτατορίας Μεταξά. Όμως τό ισχυρότερο πλήγμα κατά του νεογέννητου ΙΚΑ στάθηκε η συνέχιση της δημιουργίας νέων κλαδικών ασφαλιστικών οργανισμών και επικουρικών ταμείων, παρά τό γεγονός ότι ο ίδρυτικός νόμος τό απαγόρευε, με αποτέλεσμα την υποβάθμιση του κύρους του ΙΚΑ και τη μετατροπή του σε ασφαλιστικό φορέα δεύτερης επιλογής (σ. 530).

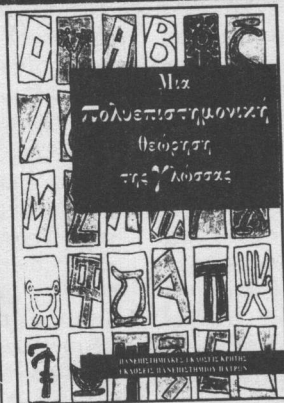
Τό βιβλίο του Αντώνη Λιάκου αποτελεί σημαντική συνεισφορά στην έλληνική κοινωνική επιστήμη και στη διασάφηση πολλών γνωστικών πεδίων: της κοινωνικής πολιτικής, της ιστορίας των θεσμών, των ιδεολογιών, των νοοτροπιών και βέβαια της εργατικής ιστορίας. Όχι μόνο διότι τό πεδίο του είναι χέρσο και άκαλλιέργητο, αλλά γιατί ο ίδιος είναι επιτηδευός μάστορας. Η στερεότητα του βιβλίου του βασίζεται στην ικανότητά του νά χειρίζεται συνδυασμένα ένα μεγάλο πλούτο πρωτογενών πηγών —και κυρίως τά αρχεία του ΔΓΕ— με ένα ευρύ πεδίο μελετών και νά αναδεικνύει μέσα από τό ειδικό, τό συγχρονικό και τό έθνικό τό γενικό, τό διαχρονικό και τό διεθνές. Σήμερα παρουσιάζει ένα επιπλέον ενδιαφέρον. Η διαχρονική προοπτική των επιχειρημάτων γύρω από τίς σχέσεις κράτους-

οικονομίας-κοινωνίας, δημοκρατίας και οικονομίας μās είναι ιδιαίτερα χρήσιμη σήμερα που ο ρόλος του κράτους πρόνοιας άμφισβητείται εκ νέου μέσω των αναγκών της οικονομίας. Σήμερα πάλι, όπως και στη δεκαετία του 1920, πρέπει νά δοκιμαστεί η άποψη ότι η κοινωνική πολιτική δέν πρέπει νά εξαρτάται από την οικονομική συγκυρία, γιατί ανταποκρίνεται στό βαθύτερο ανθρωπιστικό και ήθικό πνεύμα του πολιτισμού, όπως ακριβώς ύποστήριξε τό ΔΓΕ.

Γεωργία Πετράκη

ΜΙΑ ΠΟΛΥΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

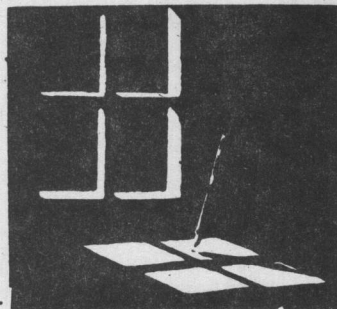

Ως ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ της ανθρώπινης εμπειρίας, η γλώσσα είναι το κατ' εσχόλη αντικείμενο που επιζητεί και επιβάλλει μια διεπιστημονική προσέγγιση. Η Βιολογία, η Γλωσσολογία, η Ψυχολογία, η Φιλοσοφία, η Παιδαγωγική, η Θεωρία της Λογοτεχνίας, αλλά επίσης η Φυσική και τα Μαθηματικά είναι μερικές από τις επιστήμες που έχουν κάτι να πουν για το φαινόμενο της γλώσσας. Σε τούτο τον τόμο —προϊόν ενός τριήμερου συμποσίου που οργανώθηκε από το Πανεπιστήμιο Πατρών— επιστήμονες απ' όλες αυτές τις ειδικότητες καταθέτουν τις απόψεις τους, συμβάλλοντας έτσι στην έναρξη ενός πολυεπιστημονικού διαλόγου που απευθύνεται όχι μόνο στους ειδικούς αλλά και το ευρύτερο μορφωμένο κοινό.

Με άρθρα τους συμμετέχουν οι: Ηλίας Κούβελας, Μάριος Μαρκίδης, Κ. Δ. Πόρποδας, Ιωάννης Προμπονάς, Αυγ. Μπαγιόνας, Χρ. Χαραλαμπίδης, Σ. Α. Σκαρτοής, Μ. Γ. Μερακλής, Μαριάννα Κονδύλη, Θανάσης Νάκας, Γιώργος Γραμματικάκης, Ευτύχης Παπαδοπετράκης, Κ. Η. Σύρος, Κ. Α. Δρόσος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΘΗΝΑ: Μόνης 5, Τ.Κ. 106 81 Τηλ. 3818372, Fax: 3301583

ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΤΩΝ ΘΕΩΝ (πλὴν Διονύσου)

Ἐντονη προβολή λαμβάνει μέσα ἀπὸ τὴν ἔφημερίδα *Καθημερινή*, καθ' ὅτι ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς ἰδίας ἐκπορευομένη, μιά πρωτοβουλία κατοίκων τῆς Πλάκας γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ἐν λόγω συνοικίας. Δέν εἶναι, γενικά, κακό πράγμα νὰ ἐνεργοποιούνται οἱ ἴδιοι οἱ πολῖτες γιὰ νὰ προωθήσουν τὴ λύση τοπικῶν προβλημάτων, κάθε ἄλλο μάλιστα. Στὴν προκειμένη περίπτωση, ὅμως, κάποιο λάκκο ἔχει ἡ φάβα.

Ἡ Πλάκα δέν εἶναι ὁποιαδήποτε γειτονιά. Ἀκολούθησε μιά πορεία ἀποκλίνοῦσα ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες γειτονιές τῆς Ἀθήνας. Τὴν ἐποχὴ τῆς ἰσοπεδωτικῆς μανίας τῆς τσιμεντοποίησης — πού συνέβαλε, σέ ὄχι ἀμελητέο βαθμό, στὸ «μπετονάρισμα» τῆς συμμαχίας ποικίλων κοινωνικῶν συμφερόντων, μεγαλοκαί μικρο-ἀστῶν καί, συνακόλουθα, τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας — ἡ Πλάκα τὴ γλίτωσε, γλίτωσε τὴν τσιμεντοποίησιν, γιὰ λόγους ἀσχετοῦς δέβαια ἀπὸ τὴ βούλησιν τῶν ἐργοδόκων καί τῶν μικροαστῶν, πού πιθανόν νὰ ἐπιθυμοῦσαν νὰ δώσουν τό σπιτάκι τους ἀντιπαροχῇ, ὅπως ὅλος ὁ κόσμος. Τὴ γλίτωσε γιὰ λόγους ἀνωτέρας βίας, λόγω γειννίασης πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν. Πολλὰ ἀκίνητα ἀπαλλοτριώθηκαν γιὰ ἀνασκαφές, ἀρκετὰ τὰ ἔφαγε ἡ μαρμάγκα, ἄλλα τὴ γλίτωσαν μὲν ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές, παρέμειναν ὅμως καταδικασμένα στὸν μῆρασμό, διότι ἡ συντήρησιν στοίχιζε καί ἡ θεάρεστος πρακτικὴ τῆς ἀντιπαροχῆς δέν ἐπιτρεπόταν γιὰ τὰ ἀπαλλοτριωτέα ἀκίνητα.

Ἀργότερα, ἐλλείψει χρήματος τοῦ μπατιρικοῦ Δημοσίου γιὰ ἀπαλλοτριώσεις καί ἀνασκαφές, ἐνέσκηψε ἡ ἔμπνευσις ὅτι καλὰ τὰ (ἐνδεχόμενα) ἀρχαῖα, ἀλλὰ ἀκόμη καλύτερα τὰ (σίγουρα) σπῆτια τῶν νεότερων χρόνων (ἅμα τὰ συγκρίνεις μὲ ἐκεῖνα τῶν νεότερων χρόνων, εἶναι πράγματι κάλλιστα) καί ἔτσι ἐπινοήθηκαν τὰ «διατηρητέα».

Ἀφοῦ ἡ πόλη εἶχε γίνει τσιμέντο καί ἄσφαλτος καί μηχανοκίνηση, οἱ γειτονιές εἶχαν χαθεῖ, δέν ξεχώριζες πιά πού τελειώνει ἡ μιά καί πού ἀρχίζει ἡ ἄλλη, ἐπικράτησαν τὰ ΙΧ καί τὰ ταξί, ξηλώθηκαν μετὰ βδελυγμίας οἱ γραμμές τοῦ τραμ, οἱ γειτονιές/τόποι ἐπικοινωνίας ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ διαμερίσματα/τόπους ἀπομόνωσης καί ἀποξένωσης, οἱ δρόμοι γίναν τόποι διέλευσης, μετακίνησης, ἀλλὰ καί ἀνταγωνισμοῦ καί ἐπικράτησης καί ὄχι τόποι συνάντησης, ἡ Πλάκα παρέμενε καθυστερημένο ἀπομεινάρι μᾶς ἄλλης ἐποχῆς, μᾶλλον πολλῶν ἄλλων ἐποχῶν. Ἀπέκτησε ἔτσι τὸν «φυσικό» τῆς συμπληρωματικῆς ῥόλου μέσα σ' αὐτό τό καζάνι τοῦ ἄγχους, τῆς ἐπιθετικότητας, τῆς νεύρωσης, ἐξειδικευμένη σέ ὀρισμένους κλάδους τῆς κερδοσκοπικῆς δραστηριότητος: τὸν τουρισμό καί τὴν ψυχαγωγία. Δέν εἶναι κακό πράγμα οὔτε ὁ τουρισμός οὔτε ἡ ψυχαγωγία. Ἀναπτύχθηκε ὅμως κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν τῶν ἀδελφῶν κλάδων κερδοσκοπικῆς δραστηριότητος: ἔγινε ἔτσι ἐτοιμαζίδικος ἐμπορευματοποιημένος τουρισμός, ἐτοιμαζίδικη ἐμπορευματοποιημένη ψυχαγωγία. Ἡ αὐθόρμητη διασκέδαση διώχτηκε ἀπὸ τὴν ἀστυνομία, γιὰτὶ ἂν ἀποδεικνύοταν ὅτι δέν χρειάζεται νὰ τὰ ἀκουμπήσεις χοντρά στὴ Μαρινέλα γιὰ νὰ διασκεδάσεις, τότε θὰ ἀποδεικνύοταν ὅτι ἡ ἀληθινὴ ψυχαγωγία εἶναι ἄλλοῦ καί ὄχι στὰ καθιδρόματα τῶν ἐμπόρων τέχνης.

Οἱ τσιμεντοποιήσαντες, λοιπόν, τὴν τέως Ἀθήνα καί νῦν Λεκανοπέδιο Ἀττικῆς καί μὲ τό ἀζημίωτο, ἀφοῦ μετακινήθηκαν πρὸς τὰ βόρεια προάστια καί ἀφοῦ τοὺς βγήκε ξινό, γιὰτὶ θγάζουν τὴν μπεμπελὴ γιὰ νὰ κατεβοῦν κάθε μέρα στὸ κέντρο, αἰχμάλωτοι τοῦ ΙΧ τους καί μὲ δεδομένη τὴν ἀδιαφορία καί ἀνικανότητα τῶν πολιτικῶν τους ἐκπροσώπων νὰ λύσουν τό συγκοινωνιακό, ἀνέ-

κραξαν: Πῶς δέν εἴχαμε σκεφτεῖ τόσο καιρὸ τὴν Πλάκα; Οἱ πρώτες ἐπεμβάσεις μὲ κατασκευές πεζοδρομῶν καί κάποιες ἀναπαλαιώσεις συγκίνησαν τὶς εὐαίσθητες χορδές τῆς ψυχῆς τους καί τοὺς ἔστρεψαν πρὸς τὴ συνοικία πού πρότινος περιφρονοῦσαν. Τί καλύτερο ἀπὸ μιά μονοκατοικία (!) στὴν καρδιά τῆς πόλης, σέ ἀπόσταση προσιτῆ μὲ τὰ πόδια ἀπὸ τὸ κέντρο, χωρὶς ἄγχος, χωρὶς μποτιλιάρισμα, χωρὶς τὴν ἀσχήματα τῶν παιδιῶν τῶν φαναριῶν, χωρὶς βρισίδι καί βλαστήμια!

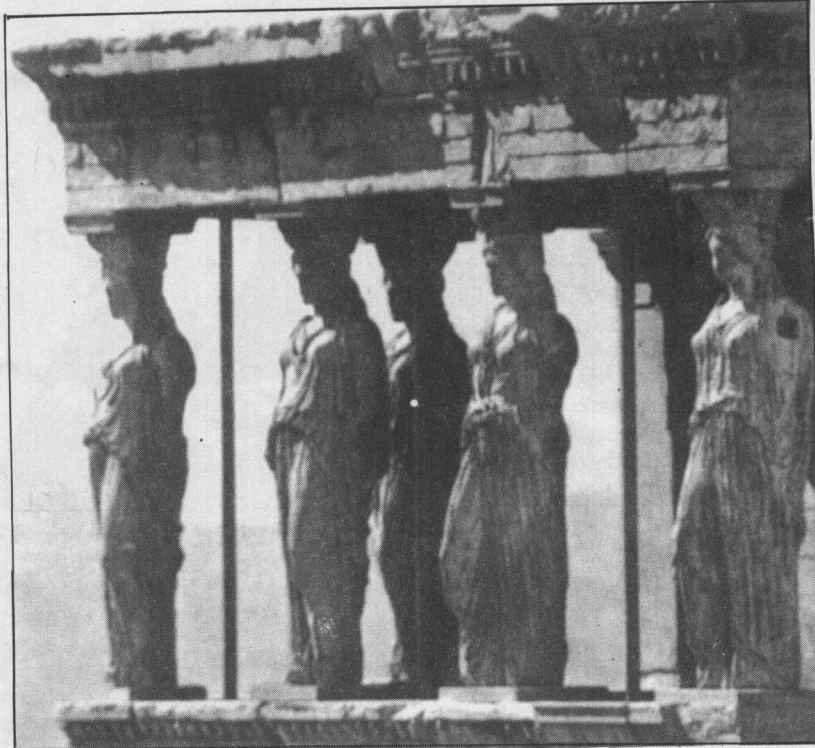
Ἀνάπλαση, λοιπόν, τῆς Πλάκας, ἀναμόρφωση, ἀναβάθμιση καί γενικότερον ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας. Ἡ πολιτεία, ὅμως, καθ' ὅτι, ὅπως εἶπαμε ἀνωτέρω, μπατιρική, ὀλιγορεῖ μπροστὰ στὶς βιαστικὰς ἀνάγκες τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ἡ ὁποία ἔτσι ὀργανώνεται γιὰ νὰ προαγάγει τὰ συμφέροντά της, τὰ ὁποῖα μάλιστα ταυτίζονται μὲ τὸ γενικὸ συμφέρον τοῦ ἐξωραϊσμοῦ τῆς «Συνοικίας τῶν Θεῶν».

Καί ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ ὑπάρχουν καί ἄλλα συμφέροντα στὴ μέση: τὰ τῶν μαγαζατοῦρων πάσης φύσεως. Ἰδίως τὰ τουριστάδικα, ἀλλὰ καί τὰ ἄλλα, τὰ πλέον ὀχληρὰ, τὰ φαγάδικα, χοροπηδάδικα καί ὅλα ἐκεῖνα τῶν ὁποίων οἱ ὑπηρεσίες συνίστανται μεταξύ ἄλλων σέ ἀμετρη καί κακόχη παραγωγή ντεσιμπέλ. Συμφέροντα προφανῶς συγκρουόμενα μὲ τὰ τῶν νεοφώτιστων νεοπλακωτῶν νοικοκυραίων, πού θέλουν τὴν ἡσυχία τους.

Ἔτσι οἱ νοικοκυραῖοι μεταβατίζουν τὴ «Συνοικία τῶν Θεῶν», πού ὡς γνωστόν δέν ἦσαν οὔτε σεμνότυφοι οὔτε ξενέρωτοι, σέ «Συνοικία τῶν Ἀγγέλων», ἀγνώστου, ὡς γνωστόν, φύλου καί σεξουαλικῶν προτιμήσεων. Ἔτσι φεύγει ἀπ' τὴ μέση καί ἐκεῖνος ὁ κορυβαντιῶν Διόνυσος. Ἀκοῦς ἐκεῖ νὰ «καταλήξει ἡ Πλάκα σέ... Διονυσό-πολη»; Βέβαια ὁ ἀτυχῆς Διόνυσος ἔχει πρό πολλοῦ ἐκ-

διωχθεί από την κοιτίδα του, από τότε που τό κέφι αντικαταστάθηκε από τις υπηρεσίες των εμπόρων της τυποποιημένης «ψυχαγωγίας». Έάν εμφανίζονται σήμερα, θά ήταν της δικαιοδοσίας των δυνάμεων της τάξεως, τις οποίες άλλωστε οί νεοφάτιστοι νεοπλακιώτες δέν παύουν νά ἐγκαλοῦν, γιά νά ἀσκήσουν πίο δυναμικά τό ἔργο τους στή «μπλέζώνη», γιά νά ἀπομακρύνουν μεταξὺ ἄλλων τούς «ἀνθρώπους τοῦ περιθωρίου». Ἐκπρόσωποι τῆς ἄρχουσας τάξης καί ὀργανικοί τῆς διανοούμενοι ἀπαιτοῦν δηλαδή μιὰ γειτονιά κεκαθαρμένη ἀπό τά στοιχεῖα πού εἶναι φυσικό ὑποπροϊόν τῆς δικῆς τους τάξης πραγμάτων. Μποροῦν οἱ «ἐπώνυμοι» σωτήρες τῆς Πλάκας νά ὀρίσουν τόν ὄρο «ἀνθρώποι τοῦ περιθωρίου» καί τί ποινικές κυρώσεις ἐπισύρει ὁ χαρακτηρισμός αὐτός; Ἡ μήπως ἀφήνουν τόν ὀρισμό τῆς ἐννοίας καί τή νομική ὑπαγωγή τοῦ κάθε ὑπόπτου στήν ἀρμόδιότητα τοῦ κάθε χωροφύλακα;

Συνοικίες πολυάνθρωπες καί μέ δξύτατα προβλήματα δέν ἔχουν δεῖ τόση δημοσιότητα καί προβολή ὅση, ἐν προκειμένω, μιὰ ὀμάδα ἀτόμων πού προβάλλει ἐκ πρώτης ὄψεως γενικοῦ συμφέροντος, ἀλλά στήν πραγματικότητα ἰδιοτελέστατα καί ταξικότατα αἰτήματα. Ἡ τάση πού διαγράφεται εἶναι σαφής: Μετά τό συνολικό πολεοδομικό καί οἰκιστικό ἀδιέξοδο τοῦ λεκανοπεδίου καί τήν ἔλλειψη βούλησης ἀκόμα καί γιά φτιάξιμο στοιχειωδῶς ἀξιοπρεποῦς συγκοινωνίας, κηρύσσεται ἡ ἐπιστροφή ἀπό τήν περιφέρεια πρὸς τό κέντρο, μέ δημιουργία πρότυπων καί «καθαρῶν» γειτονιῶν: δέν μᾶς ἐνδιαφέρει γιατί ὑπάρχει τό «περιθώριο», ἀρκεῖ νά μῖν κυκλοφορεῖ στή γειτονιά μας, ἄς πάει παραπέρα, στοῦ Ψυρρή, στό Μεταξουργεῖο... Δέν θά λύσουμε τό «ἄλυτο» κυκλοφοριακό πρόβλημα τοῦ λεκα-

νοπεδίου (καί δέβαια εἶναι ἄλυτο, ἀφοῦ θεωροῦμε ἀπαράγραπτο δικαίωμα νά ἐποχοῦμεθα τοῦ ΙΧ), ἀλλά νά μῖν μπαίνουν τά αὐτοκίνητα στήν εὐυπόληπτη γειτονιά μας. Δέν μᾶς ἀγγίζει τό πρόβλημα τῆς κακῆς καί ἀλλοτριωτικῆς ψυχαγωγίας καί οἱ παραφυσάδες τῆς, οὔτε τά αἷτια πού τήν προκαλοῦν (ἡ ἴδια ἡ κοινωνία μας), ἀρκεῖ νά μῖν τή συναντᾶμε κάθε μέρα στό δρόμο μας.

Θά πρέπει μήπως ἡ Πλάκα, κατά τούς νέους σωτήρες τῆς, νά μπεῖ στή γνάλα σάν τίς Καρνατίδες; Ἡ μήπως νά περιφραχθεῖ καί μέ ἐγκατάσταση face control στήν εἴσοδο;

Προσοχή, ἡ «μάχη» γιά τή σωτηρία τῆς Πλάκας ἐμφανίζεται ὡς πρόκριμα γιά ἄλλες γειτονιές πού μέλλει νά ἀκολουθήσουν: τά Ἐξάρχεια καί τό Κολωνάκι. Γειτονιές «ἀναβαθμισμένες», ἴσον «ἀποστειρωμένες», ἀστυνομοκρατούμενες, κοινωνικά ἐκκαθαρισμένες, ἀπρόσιτες στοῦς μή «ἐλκετούς», δηλαδή στοῦς μή ματσωμένους. Ἄς γίνει, ἐπιτέλους, πράξη, σέ συλλογικό πλέον ἐπίπεδο, τό ὕψιστο τοῦ νεοελληνικοῦ σλόγκαν: τά σκουπίδια ὄχι ἐδῶ, στήν πόρτα τοῦ ἀπέναντι!

Βασίλης Σκλιάς

ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΑΣΥΛΟ ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΟ

Τό ἄρθρο τοῦ συνεργάτη μας Σπύρου Γεωργιάτου στό προηγούμενο τεῦχος τοῦ Πολίτη, πρέπει νά διαβαστεῖ μαζί μέ τό ὑστερόγραφο πού δημοσιεύεται πιο κάτω, καί τό ὄποιο μᾶς εἶχε περιέληθε ἄργά.

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΟ

Ὅπως εἶναι φανερό, τό παραπάνω κείμενο γράφτηκε πρῖν συμβοῦν τά ὄσα συ-

νέβησαν στήν ἐπέτειο τοῦ Πολυτεχνείου. Ἐχοντας παρακολουθήσει τό «ντέρμπυ» ἀπό τηλεοράσεως, τή σχετική ἀρθρογραφία ἀπό τίς ἐφημερίδες καί μιὰ-δυό στορογγυλές τράπεζες μέ ὀμολογούμενως ἀμήχανους συνομιλητές, αἰσθάνομαι τήν ἀνάγκη νά συμπληρώσω ὀρισμένα πράγματα πού θεωρῶ ὅτι ἀντιπροσωπεύουν τόν κοινό νοῦ.

Τό πρόβλημα τοῦ ασύλου, ὅπως τό ἔθεσα παραπάνω, ἀφορᾶ τήν «κατά-

σταση ἡρεμίας» καί τά καθημερινά προβλήματα πού δημιουργοῦνται ἀπό τό ἰσχύον θεσμικό καί πολιτικό καθεστῶς τοῦ πανεπιστημίου. Οἱ διαπιστώσεις αὐτές δέν καλύπτουν τίς ἐτήσιες ἐξάρσεις πού ὀδηγοῦν στό κάψιμο τοῦ ΕΜΠ. Ἐκεῖ, τά πράγματα εἶναι σαφῶς διαφορετικά. Οἱ ἔφηβοι μέ τίς μολότωφ δέν ἔχουν «αἰτήματα». Δέν συναλλάσσονται μέ τίς πρωτανικές ἀρχές. Δέν συνεδριάζουν. Δέν ἐκλέγουν ἀντιπροσώπους. Δέν συμμετέχουν στά ὄργανα. Δέν δίνουν τό μικρόφωνο στόν κ. Μαρκάτο. Ἀλλά καί δέν συνεχίζουν τίς ἐντυπωσιακές ἐκδηλώσεις τους μετά τό πέ-

ρας τής 17ης. Ἡ ἀστυνομία εἶναι ὁ ἐπίσημος προσκεκλημένος στό πάρτυ τους κι ἡ γενιά τοῦ Πολυτεχνείου ὁ μισητός κι ἀγαπημένος χορηγός τους.

Ὅρισμένοι ἴσως νά πιστεύουν ὅτι εἶναι αὐτό τό πολιτιστικό φαινόμενο πού κάνει ἐπίκαιρη τή συζήτηση περί ἀσύλου. Καί ὅμως. Ἡ παραδοσιακή διαμαρτυρία πού γίνεται μέ σχεδόν τελετουργικό τρόπο (ἴδιος τόπος, ἴδιος χρόνος, ἴδιοι πρωταγωνιστές, ἴδιου τύπου παιχνίδι) κάθε φορά στίς 17 Νοεμβρίου δέν ἔχει ἐγκληματικότητα, δέν ἔχει συντεχνιακή ἀφετηρία, δέν ἔχει φτήνια. Ἐκεῖ, καμένη μαζί μέ τήν ἀκαδημαϊκή μας μετριοπάθεια, εἶναι ἡ γιά πάντα χαμένη πρωτομαγιά, τό ἀστεράκι τοῦ χειμῶνα, τά τραγούδια πού μᾶς ἀρέσουν καί δέν μποροῦμε νά τά σφουρίζουμε, τά παιδιά μας πού ἐπιμένουν νά φωνάζουν καί δέν μᾶς ἀφήνουν νά παρακολουθήσουμε ἤσυχα τίς εἰδήσεις. Ὅφειλουμε βέβαια νά διαμαρτυρηθούμε γιά τίς καταστροφές ὅπως διαμαρτυροῦμαστε ὅταν μᾶς τοιμᾶται μιά μύγα. Ἄς μὴ φωνάζουμε ὅμως καί τό πυροβολικό!

Σπύρος Δ. Γεωργιάτος

ΓΙΑ ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ

Ἀγαπητέ Πολίτη,

Δέν κατάλαβα καλά: ἡ ἀποψη πού ὑποστηρίζεται στό ἄρθρο τοῦ κ. Στάθη Γουργουρή (τεῦχος 15, «Ναρκωτικά, ἡ τάξη τῆς ἀγοράς καί οἱ ἀταξίες τῆς κοινωνίας»!) γιά τά ναρκωτικά εἶναι ἡ θέση τοῦ περιοδικοῦ ἢ εἶναι ἀποψη τοῦ συγγραφέα πού τό περιοδικό, ἐνδεχομένως, δέν υἱοθετεῖ ἀλλά τή θέτει σέ συζήτηση;

Πιστεύοντας ὅτι ὁ Πολίτης δημοσίευσε τό ἐν λόγω κείμενο γιά ν' ἀνοίξει κάποια συζήτηση, κι ἐπειδή θεωρῶ ἔξωφρενική τήν ἀποψη τοῦ κ. Γουργουρή, ἐπιτρέψτε μου νά λάβω τό λόγο.

Ὁ κ. Γουργουρῆς ὑποστηρίζει ὅτι «ἡ ὀλοκληρωτική ἀποποινικοποίηση τῶν ναρκωτικῶν θά πρέπει νά θεωρηθεῖ στοιχειώδης στήν ὀποιαδήποτε ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος ἀπό μιά κοινωνία πού ἐνδιαφέρεται νά τό λύσει». Ὡς ἐδῶ πάει καλά, παρ' ὅλο πού ἡ ἀποψη αὐτή, ἀπό μόνη της, δέν λέει τίποτε γιατί δέν προσδιορίζει γιά ποιά ἀποποινικοποίηση πρόκειται. Ὁ ἀρθρογράφος ὅμως, ἀμέσως μετά, γίνεται σαφέστερος

ἐπεξηγώντας τί σημαίνει κατ' αὐτόν ἀποποινικοποίηση: «Θά σημαίνει ἀναγνώριση τῆς χρήσης ὡς κοινωνική πρακτική ἐνδεδειγμένη μέσα στά ὅρια τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας». Ἡ χρήση λοιπόν ναρκωτικῶν εἶναι ἐνδεδειγμένη πρακτική στό πλαίσιο τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας. Ἐνδεδειγμένη, ὡστόσο, σημαίνει «κατάλληλη», «ἀρμόζουσα», «σωστή». Σάν τέτοια θά ἔπρεπε καί νά συνιστᾶται;

Στό σχολεῖο, γιά παράδειγμα, ἡ χρήση ναρκωτικῶν θά ἔπρεπε νά παρουσιάζεται ὡς ἐκδήλωση ἀτομικῆς ἐλευθερίας; Ἄν δέν πρόκειται γιά ἀπεριοσκηπτη χρησιμοποίηση μιᾶς λέξης, πράγμα συγγνωστό, πῶς θά μπορούσαμε νά θεωρήσουμε τή χρήση ναρκωτικῶν ὡς ἐκδήλωση ἀτομικῆς ἐλευθερίας, τή στιγμή, ἀκριβῶς, πού ἡ χρήση ὀδηγεῖ στήν ἐξάρτηση, δηλαδή τήν ἐξ ὀρισμοῦ κατάρχηση τῆς ἐλεύθερης βούλησης τοῦ ἀτόμου; Αὐτό βέβαια δέν σημαίνει ὅτι οἱ χρήστες πρέπει νά ἀντιμετωπίζονται ὡς ἐγκληματίες, ὅπως δυστυχῶς τούς

θεωρεῖ καί ἡ ἑλληνική νομοθεσία. Γι' αὐτό εἶναι ἀναγκαῖα ἡ διάκριση ἀνάμεσα στήν ποινικοποίηση τῆς χρήσης, πού εἶναι ἀπαράδεκτη, καί στήν ποινικοποίηση τοῦ ἐμπορίου τῶν ναρκωτικῶν. Ὁ ἀρθρογράφος σας, ὅμως, μέ ἐντελῶς νεοφιλελεύθερο φλέγμα, μᾶς προτείνει τό ἐξῆς ὠραῖο καθεστῶς: στά σούπερ μάρκετ, δίπλα στά ράφια μέ τά ἀλλαντικά καί τίς μουστάρδες, νά ὑπάρχουν ράφια μέ ἠρωίνη, κοκαΐνη, μαριχουάνα, τριπάκια, κράχ, ἐκσταζι κι ὅλα τά συναφή. Γράφει: «Ἀποποινικοποίηση θά σημαίνει ἀναγνώριση τοῦ κυκλώματος τῶν ναρκωτικῶν ὡς καταναλωτικό σύμπλεγμα, μέρος γενικῶς τῆς ἀγοράς, ὅπως ὀτιδήποτε ἄλλο. Ἐτσι ἡ παρανομία τοῦ ἐμπορίου δέν θά μπορούσε νά δικαιολογηθεῖ μέσα ἀπό τή λογική τῆς ἀγοράς. Ἡ ἀποποινικοποίηση σίγουρα θά ὀδηγοῦσε στήν ἐξάρθρωση τῶν φρικαλέων αὐτῶν ἐμπορικῶν κυκλωμάτων». Αὐτή ἡ ἀναγνώριση τοῦ ἐμπορεύματος «ναρκωτικά» ὅπως ὀτιδήποτε ἄλλο δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπό ράφια

στά σουπερ μάρκετ με ναρκωτικά που θα πουλιούνται ελεύθερα όπως οτιδήποτε άλλο μέσα στη λογική της αγοράς.

Και επομένως, για να 'χει και κάποιο νόημα ο όρος «σύμπλεγμα» που χρησιμοποιεί ο κ. Γουργουρης, η άρση των ποινικών εμποδίων στο εμπόριο σημαίνει ελεύθερη παραγωγή (καλλιέργειες, χημικά εργοστάσια κλπ.), ελεύθερη διακίνηση, εισαγωγές, εξαγωγές, εμπορικοί οίκοι, διαφήμιση, ανταγωνισμός, όπως για οποιοδήποτε άλλο εμπόρευμα. Ο συγγραφέας δεν παίρνει καν την προφύλαξη να προτείνει ένα ελεγχόμενο από το κράτος μονοπώλιο, όπως κατά καιρούς έχει συμβεί με άλλα προϊόντα. Μιλάει ευθέως για ελευθερία του εμπορίου ναρκωτικών, όπως ισχύει με όλα τ' άλλα προϊόντα. Είναι φανερό ότι ο κ. Γουργουρης δεν διακατέχεται από το πνεύμα του νεοφιλελευθερισμού και το ζήτημά του δεν είναι η ελευθερία της αγοράς γενικώς. "Αν καλά κατάλαβα θέλει την ελευθερία της αγοράς και στα ναρκωτικά διότι πιστεύει ότι θα εκλείψει η όνομαζόμενη μάστιγα των ναρκωτικών και εν πάση περιπτώσει θα εξαρθρωθούν τα φρικαλέα εμπορικά κυκλώματα που αναπτύσσονται στο σκοτάδι της παρανομίας. Μοιάζει πολύ ώραϊο. "Όμως τή χρήση των ναρκωτικών δεν την επιβάλλει ούτε η παραγωγή ούτε το εμπόριό τους. Οί χρήστες δεν καταλήγουν στην κοκαΐνη επειδή π.χ. τό είδος καλλιεργείται στην Κολομβία. Τήν κοινωνική ζήτηση, στην προκειμένη περίπτωση, την επιβάλλει ένας τρόπος ζωής, μία μορφή πολιτισμού κι όχι η παραγωγή-εμπορία ναρκωτικών. "Αν αυτό είναι σωστό, αν δηλαδή δεν μπορούμε να δούμε τά ναρκωτικά όπως τά άλλα προϊόντα, που τή χρήση τους πράγματι την επιβάλλει η παραγωγή, τότε η ελευθερία παραγωγής-εμπορίας ναρκωτικών όχι μόνο δεν θα περιορίσει τή χρήση αλλά αντίθετα θά τήν αυξήσει, αφού δεν θά υπάρχει ή δυσκολία στην εξεύρεσή τους κι αφού ή νομιμότητα σίγουρα θά ρίξει τήν τιμή τους και θά βελτιώσει τήν ποιότητά τους, άρα και τούς κινδύνους από τή νόθευση. "Έτσι, από τήν άλλη πλευρά, αντί για τά φρικαλέα εμπορικά κυκλώματα του λευκού θανάτου θά έχουμε άξιοπρεπείς εμπόρους και καλλιεργητές και διομηχάνους έγγεγραμμένους στο εμπορικό έπιμελητήριο, στον ΣΕΒ, έντιμους φορολογούμενους που θά πληρώνουν τίσ εισφορές και τούς φόρους τους, ένω τό ύπουργείο, μέ τά άρτι θεσπισθέντα άντικειμενικά κριτήρια, θά καθορίζει τίσ ταρίφες. "Αν μά-

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΘΗΝΑ:

Θεμιστοκλέους 37, τηλ. 38.26319, fax. 38.39.930, τ.κ. 106.77

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ:

Αρμενοπούλου 24, τηλ. (031) 20 23 49

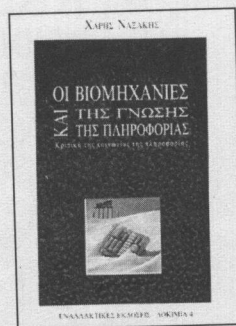
ΛΕΥΚΩΣΙΑ:

Βιβλιοπωλείο Αιγαίο, Πειραιώς & Τομπάζη 71, τηλ. (003572) 36 74 13

Κώστας Παπαϊωάννου
Ο άνθρωπος και ο ίσκιος του

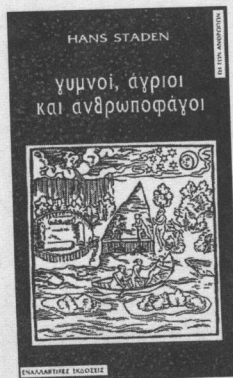
Ο Κώστας Παπαϊωάννου σε αυτό το ποτοποριακό έργο του, γραμμένο το 1951 στα ελληνικά, επιχειρεί την κριτική του θετικισμού του 19ου αιώνα και της πολιτικής θεολογίας του 20ου την κριτική ατομισμού και κολεκτιβισμού, προς την κατεύθυνση της άρσης της αντιπαράθεσης μεταξύ τους, προς μία νέα σύνθεση.

Χάρης Ναζάρης
Γομνοί άγριοι και ανθρωποφάγοι

Στο νέο του βιβλίο, ο Χάρης Ναζάρης ασχολείται εκτενώς με τη σύγχρονη επανάσταση της πληροφορίας, η οποία ως ηλεκτρονική γνώση εισέρχεται στην παραγωγή και σταδιακά υπερβαίνει το παλιό μαρξιστικό σχήμα παραγωγή-υλικό προϊόν.

Η νέα κυρίαρχη τάξη, των ανθρώπων που χειρίζονται και κατέχουν την πληροφορία, προβάλλει ως η απειλή του αιώνα που έρχεται.

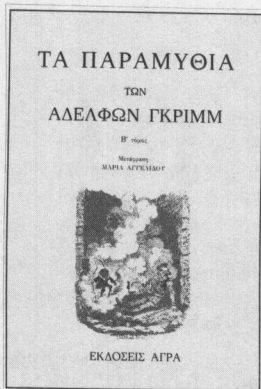
Hans Staden
Γυμνοί άγριοι και ανθρωποφάγοι

Το βιβλίο του Hans Staden κυκλοφόρησε το 1557 και έχει γνωρίσει εκατοντάδες εκδόσεις σε όλο τον κόσμο. Είναι μια συναρπαστική διήγηση των περιπετειών του συγγραφέα στην Βραζιλία τον XVIο αιώνα και ένα εθνολογικό ντοκουμέντο για τα ήθη των Ινδιάνων Τούπι-Γκουαράνι που επιδίδονταν στην ανθρωποφαγία. Η εικονογράφηση αποτελείται από 50 πρωτότυπες γκραβούρες.

λιστα κάποιος ανάμεσά τους τά κονομήσει γερά μπορεί νά αγοράσει τόν 'Ολυμπιακό, όπως ό κ. Γιαννακόπουλος αγόρασε τόν Παναθηναϊκό χάρη στό φάρμακο. 'Οποία πρόοδος, στό πλαίσιο τής ατομικής ελευθερίας.

Καί για νά μήν έκμεταλλεύομαι τής (πιθανής) φιλοξενίας τού περιοδικού. Δέν νομίζω ότι είναι αντιδραστική ή συντηρητική ή άποψη πού θεωρεί τή χρήση ναρκωτικών ούσιων διαλυτική και καταστροφική για τούς χρήστες. 'Ότι, επομένως, στό βαθμό πού ή χρήση γενικεύεται, άποτελεί μιá αντικοινωνική πρακτική. 'Αν είναι έτσι, και δυστυχώς έτσι είναι, οί δημόσιοι θεσμοί και ή νομοθεσία δέν πρέπει, σέ καμιά περίπτωση, νά διευκολύνουν τή διακίνηση αυτών τών προϊόντων καλυπτόμενοι εΐτε πίσω από τήν ατομική ελευθερία εΐτε πίσω από τήν ελευθερία τής αγοράς. Σίγουρα ό χρήστης δέν είναι έγκληματίας, ή χρήση πρέπει νά αποποινικοποιηθεί. 'Ο παραγωγός-έμπορος, όμως, πού έκμεταλλεύεται μιá σύγχρονη κοινωνική ροπή πρós έναν χαώδη ευδαιμονισμό και χάριν πλουτισμού άδιαφορεί για τίς καταστροφικές συνέπειες, δέν βλέπω γιατί θά έπρεπε νά διευκολυνθεί. Δέν βλέπω γιατί δέν είναι έγκληματίας τού κοινού ποινικού δικαίου άφου συνειδητά, και ιδιαιτελέστατα, όχι μόνο άποδέχεται αλλά καλλιεργεί μιάν άκραία άντικοινωνική πρακτική.

Φιλικά
Κώστας Σπυρόπουλος

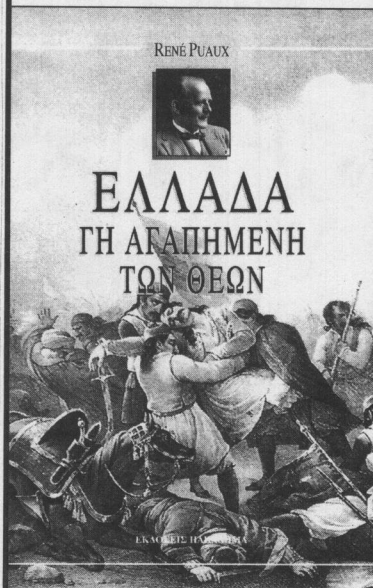
ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: ΙΣΤΟΡΙΑ
(Αρχαία-Μεσαιωνική-Νεότερη)

RENÈ PUAUX

Δημοσιογράφος - συγγραφέας
"Ο φιλέλληνας των φιλελλήνων"

ΕΛΛΑΔΑ ΓΗ ΑΓΑΠΗΜΕΝΗ ΤΩΝ ΘΕΩΝ

Με 232 σελίδες, 22 εικόνες
· εκτός κειμένου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

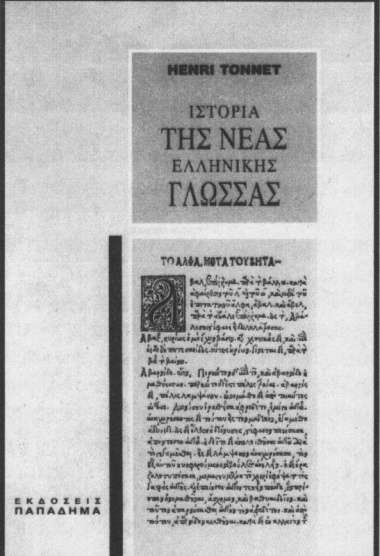
ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: (Νέα Ελληνική
και Ξένη Γραμματεία)

HENRI TONNET

Καθηγητής Πανεπιστημίου

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΘΕΩΡΗΣΗ:
Χριστόφορος Χααραλαμπάκης
Καθηγητής Γλωσσολογίας
Με 217 σελίδες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318